

Yayıncı: ...
İstanbul, 2004

...
...
...

...
...

...
...

...

...

...

...

...

...

Ç.N. Çeviri Edebiyatı
Üç aylık yerel süreli yayın
14/2011

Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni:

Tozan Alkan
tozanalkan@cevirmeninnotu.com
www.cevirmeninnotu.com

Artshop Genel Yayın Yönetmeni:

Vedat Akdamar

Yönetim Yeri:

Hürriyet Mah. Cengiz Topel Cad.
74/1 Küçükköy-İstanbul

Genel Koordinatör:

Nur Peri

Edtörler:

Şeref Bilsel (Şiir), Gonca Özmen (Söyleşi)
Oğuz Baykara (Genç ÇN), Başak Ergil (Çeviribilim)

Kapak Tasarım: Savaş Çekiç

Baskı ve Cilt:

Gülmat Matbaacılık
Litros Yolu 2. Mat. Sit. Kat: 3 E Blok No: 4
Topkapı-İstanbul
0212.5777977

ISSN: 1308 7959

Ç.N. kültürel bir yayın olup kâr amacı gütmemektedir.

İÇİNDEKİLER

6 - Türk Şiiri Dünya Dillerinde:

- Nâzım Hikmet, Memet, Kürtçeye Çeviren: Müslim Çelik
Erdoğan Alkan, Kıyı, Oyun, Fransızcaya Çeviren: Erdoğan Alkan, İngilizceye Çeviren: Yvette Tüzün
Halim Yazıcı, Yunan şarkıları ölüyordu... Ritsos bile, Yunancaya Çeviren: Christos GEORGIADIS
Sinan Oruçoğlu, Çirkin Ağacı, İngilizceye Çeviren: Uğur Altunay
Bâki Ayhan T., Sele Kapılan Küre, İngilizceye Çeviren: Koray Feyiz
Özgün E. Bulut, Bağışla, Kürtçeye Çeviren: Latif Epözdemir
Zeynep Köylü, Tuttum, Sevdim, Hollandacaya Çeviren: Sven Peeters
Reha Yünlüel, Fransızcaya Çeviren: Pascale Gisselbrecht ve Belkis S. Philonenko, sevişme günlüğü -1-

21 - Öykü:

- Yordan Yorkov, Telin Üstünde, Bulgarcadan Çeviren: İvaylo Konstantinski
Nezihe Meriç, Yanmışım Dumanım Tüter, İngilizceye Çeviren: Nilüfer Mizanoğlu Reddy

33 - Söyleşi:

- Maureen Freely, Söyleşen: Duygu Tekgül
İlknur Özdemir, Söyleşen: Gonca Özmen

47 - Dosya :

- The City in our Eyes: Bizim Gözümüzden İstanbul:
İngilizce Çağdaş Şiirlerle Şehre Bakış, 2. Bölüm,
Dosya Editörü: Jeffrey Kahrs, Çeviri Editörü: Başak Ergil
Clifford Endres, İngilizceden Çeviren: Nil Özçelik
Duff Plunkett, İngilizceden Çeviren: Cihat Salman
Amy Newlove Schroeder, İngilizceden Çeviren: Ebru İzre
Donny Smith , İngilizceden Çeviren: Mete Özel
Sidney Wade, İngilizceden Çeviren: Çağdaş Acar

57 - Deneme:

- Sina Akyol, Şiir ve Çeviri Üzerine Darmadağınık Lâkırdılar ve Birkaç Anı
Şeref Bilsel, Şiirden "Bak"mak
Süreyyya Evren, Çeviri Kimin İçin Yapılır (Ve Türkiye Neden Bir Çeviri Kültürü Değildir)

72 - İnceleme:

- Sâkine Eruz, Osmanlı Devleti'nde Basın II

85 - Çeviribilim:

- Çeviribilimin Disiplinlerarası İlişkileri, Hazırlayan: Alev Bulut
Esra Özkaya Saltoğlu , Çeviribilim ve Siyaset Biliminin Disiplinlerarasılık Bağlamında Değerlendirmesi
Yasemin Özden Kanca , Çeviribilim ve Disiplinlerarasılık Habermetinleri Örnek İnceleme

103 - Ç.N. Kitaplığı:

- Emine Bogenç Demirel, Disiplinlerarası Çeviribilim Araştırmalarında Yeni Bir Soluk

106 - Genç ÇN:

- Wallace Stevens, Thirteen Ways of Looking at a Blackbird, İngilizceden Çeviren: Ferdi Çetin
Ernest Hemingway , Yağmur Altında Bir Kedi, İngilizceden Çeviren: Cansu Canseven

Merhaba,

Türkiye'de ilk çeviri dergisi bundan tam 71 yıl önce, 1940 yılında çıktı. *Tercüme Bürosu*'nun yayıma hazırladığı *Tercüme* dergisiydi bu. 26 yıllık (87 sayı) uzun bir ömrü oldu derginin. *Yazko Çeviri*, *Metis Çeviri* ve *Tömer Çeviri* gibi kendinden sonraki çeviri dergilerine de esin kaynağı oldu. 2007 yılından beri ise çeviri dergisi alanındaki boşluğu *Ç.N.* doldurmaya çalışıyor.

En uzun ömürlü edebiyat dergilerinin satışları bile sadece yüzlerle ifade edilirken, bir çeviri edebiyat dergisinin dört yıl ayakta kalabilmesi hiç de kolay değildi. *Ç.N.*'nin her sayısı, bir sonraki sayının belirsizliğiyle çıktı. Maliyeti azaltmak için, her sayıda, sayfa sayısını düşürmeyi, dijital baskıya geçmeyi ya da formatı değiştirmeyi düşündük. Ancak bunların hiçbirini yapmadığımız gibi tek yaptığımız, derginin fiyatını 12.5 TL'den 10 TL'ye indirmek oldu.

Bu bir veda yazısına benzedi ama değil. *Ç.N.* yoluna devam ediyor. *Ç.N.14*'de, ilkini geçen sayı yayımladığımız *The City in our Eyes: Bizim Gözümüzden İstanbul: İngilizce Çağdaş Şiirlerle Şehre Bakış* başlıklı dosyamızın 2. bölümüne yer veriyoruz. Sakine Eruz'un, yine ilki geçen sayıda yayımlanan, *Osmanlı Devletinde Basın* başlıklı yazısının devamı da bu sayıda yer alıyor. Bu sayımızda ayrıca, İlknur Özdemir ve Maureen Freely ile yapılmış söyleşileri, Sina Akyol, Şeref Bilsel ve Süreyya Evren'in deneme yazılarını okuyabilirsiniz. *Çeviribilim* sayfalarımız ise *Çeviribilimin Disiplinlerarası İlişkileri*'ne ışık tutuyor.

İyi okumalar.

Tozan Alkan

Nâzım Hikmet

Kürtçeye Çeviren: Müslim Çelik

MEMET

Karşı yaka memleket,
sesleniyorum Varna'dan
işitiyor musun
Memet, Memet.

Karadeniz akıyor durmadan,
deli hasret, deli hasret.
Oğlum sana sesleniyorum, işitiyor musun,
Memet!.. Memet!

MEMO

wî alî welat,
ez deng dan te re ji warna
gelo tu bihistî,
Memo. Memo.

Behra reş herikî bi domdarî,
şêt bêrî şet berî,
kuro mın bang dikim gelo tu bihistî,
Memo!.. Memo!

Erdoğan Alkan

Fransızcaya Çeviren: Erdoğan Alkan, İngilizceye Çeviren: Yvette Tüzün

KIYI

O karşı kıyıda
Ben bu kıyıda
Eğilmiş bakıyoruz suya.

Yürüyorum, yürüyor
Köprü yok
Irmak derin.

O ve ben bütün gündüzler
O ve ben bütün geceler
Ellerimizde çıra

Kıyılarda ve evlerde
-Köprü yok-
Sığ sular arıyoruz.

LA RIVE

Moi sur cette rive
Et lui sur l'autre
Inclinés nous regardons l'eau

Je marche, il marche
Pas de pont
La rivière est profonde

Lui et moi tout les jours
Lui et moi tout les nuits
Les torches dans nos mains

Sur les rives et dans les maisons
-Pas de pont-
Nous cherchons des eaux
Peu profondes.

THE RIVERBANK

I, on this riverbank
And he on the other one
Leaning, we look at the water.

I am walking, he is walking.
There is no bridge
The river is deep

He and I every day
He and I every night
With torches in our hands

On the riverbanks and in the homes
-There are no bridges-
We are searching for
Shallow waters.

OYUN

Bu ak giysili kadınlar
Gümüş sevgililer yöremde dönen
Çalıyor keman

Atıyorum giysilerimi çıplak
Dönüyorum ezgilerle
Başlıyor değişim... Esriklik... Ve düş
Çıkamıyorum oyundan
Çalıyor keman

Bağırıyorlar ivedi

Diyorsun ki bitsin bu çılgın dönüş!
Benden büyük müsün Gelecek Zaman

Nesneler varlıklar sürekli dönecek
Boşlukta asılı kalan yüreğim
Uzak bir kuytuya düşünceye dek.

LA DANSE

Ces femmes habillées de blanc
 Les amoureuses argentées
 Tournant autour de moi
 Le violon joue.

Je lance mes habits
 Nu je suis
 Je danse au son des mélodies
 Et commence la métamorphose... L'ivresse
 Et le rêve
 Je n'arrive plus m'extraire du jeu
 Je ne peux sortir de la ronde
 Le violon joue.

Ils crient aussitôt:
 Tu me dis "qu'elle s'arrête cette folle ronde!"
 "Est-tu plus fort que moi ô le futur?"

Tourneront tourneront les objets, les êtres
 Jusqu'à ce que mon coeur suspendu
 Tombe dans un trou lointain.

THE DANCE

These women dressed in white
 These silvery lovers turn around me
 The violin plays.

I cast off my clothes
 I am naked
 I dance to the sound of melodies
 Then begins the metamorphosis... the intoxication
 And the dream
 I can no longer extricate myself from the game
 The violin plays.

People cry out suddenly:
 You say "this demented round must stop!"
 "Oh, Future, are you stronger than me?"

Things, beings, they will turn, they will turn
 Until my suspended heart
 Tumbles into the deepest hole.

Halim Yazıcı

Yunancaya Çeviren: Christos Georgiadis

Yunan şarkıları ölüyordu... Ritsos bile

Bir serçenin sabahında gizliydim sevgiliydim
Pencerenin pervazındaydım ölüyordum

Üstümüzden gri şiirler geçiyordu
Tramvaylar yağmur sesleri

Ne desem dinleliyordun
Ne taşısam yabancıydı kalbin

Bütün heykeller çırılçıplak
Ziller ceylanlar birer birer

Bitmez tükenmez çocuk ölüleri
Silahlar kurşunlar bile ölüyordu

Yunan şarkıları defne tütsüleri
Ritsos bile.

Τα Ελληνικά τραγούδια πέθαιναν... ακόμα και ο Ρίτσος

Κρυφός εραστής όπως το σπουργίτι το πρωί
Πέθαινα στο περβάζι του παραθύρου

Γκρίζα ποιήματα μας προσπερνούσαν
Φωνές, τραμ, βροχή

Ότι και αν έλεγα δεν το άκουγες
Ότι και αν έκανα παγερή η καρδιά σου

Όλα τα αγάλματα γυμνά
Καμπάνες, καλέσματα, ένα ένα

Δεν τελειώνουν, δεν σταματούν οι παιδικοί θά-
νατοι

Ακόμα και τα όπλα, οι σφαίρες σώπαιναν

Ελληνικά τραγούδια δάφνης θυμίαμα
Ακόμα και ο Ρίτσος ...

Sinan Oruçoğlu

İngilizceye Çeviren: Uğur Altunay

Çirkin ağacı

sonra bir ağaç buldum
bunaldım ve bunaldım ve bir ağaç buldum
bir kadında dolaşmış gibi yoruldum
şarabın mantarı üzdü beni yaşamak ne kadar zor
uyudum sandıydım gece içimden geçmiş
benden ağır gölgemle doğrudum
yakındım toprağa toprağa yakındım
bu nasıl bir ağaç benden de çirkin
bu benim ellerim ne olacak bu benim
fotoğrafta uzun çıkıyor parmaklarım
insan ömründe kısa ne olacak

bunaldım ve bunaldım ve bir ağaç buldum
salıncakları biraz yüksek kurmuşlar
ayaklar yere değmiyor binenin boynu bükük
ömrümüz tehlikeli bir oyuncak
yağmur yağsa yağmur gibiyiz
göğre baksam yağmur yağacak
ne tuhaf

sonra bir ağaç buldum
ömrüme doğru büyüyen bir ağaç buldum
bizi getirip buraya bırakmışlar beni getirip
kışa girer gibi çirkin
her dalında bulanık bir ay büyüyor ağacımın
benim bu ellerim ne olacak

hiçbir şey ölmez her şey yaşar
ölümü söyleyen taşlar gibi
harfleri yan yana koyup
unutulur gibi deftere yazmışlar

Ugly, the tree

then I found a tree
I was bored and bored and I found a tree
I was tired as if I traveled across a woman
the cork of the wine annoyed me, how hard living is
I thought I felt asleep, the night went through me
I stood up with my shadow heavier than me
I was close to the ground, I complained to the ground
look at this tree, it is uglier than me
look at my hands, what will happen to my
fingers looking longer in photos
what will happen to the short in human life

I was bored and bored and I found a tree
they set up the swings slightly higher
the feet do not touch the ground
the ones on them feel ignored
our lives are dangerous toys
when it rains, we are like the rain
when I look up at the sky, it looks like rain
how weird it is

then I found a tree
I found a tree growing towards my life
they left us here they brought me
ugly as if it were the beginning of winter
a blurred moon is growing on my tree's each branch
what will happen to my hands

nothing dies, everything survives
just like the stones speaking of death
they put letters side by side
in a notebook as if they were being forgotten

Bâki Ayhan T.

İngilizceye Çeviren: Koray Feyiz

SELE KAPILAN KÜRE

küre, sele kapıldı herkesin uyuduğu bir gecede

gülüşleri ve ağlayışları farklıydı kıtaların eskiden
aşkları ve nefretleri ne çok benziyor şimdi

çocuklar tahta oyuncakları severdi bir zamanlar
tahta araba, tahta at, tahta ev, tahta bahçe...
yitip gidiyorlar şimdi göğü delen çeliklerde

sevişmenin başka bir tadı vardı mağaralarda
rengimizi kendimiz seçerdik: kadınla erkek
şimdi herkesin sevişmesi ıssız bir ada
hiçbir su aralığında birleşmeyecek

yokluk incitmezdi kadınları kötü günlerde bile
adamlarla çocuklar birbirine benzerdi
sular karıştıkça evler daha çok çürüyecek

üstümüze gelecek tedirginlik ve korku
bu sel hem çatıları hem bahçe katlarını götürecektir

küre, sele kapıldı: derinleşti gece ve uyku

THE GLOBE THAT GOT CARRIED AWAY BY THE FLOOD

The globe got carried away by the flood when everyone was sleeping one night.

The laughter and the crying was different for the continents back then,
how their loves and hatred are the same now.

The children liked wooden toys once,
wooden car, wooden horse, wooden house, wooden garden...
they are dying away now on steels that pierces the sky.

Making love had a different charm in caves once
we chose our own color: woman and man
now everyone making love is a desert island
it will not meet between the waters now.

Poverty didn't hurt women even in bad days
men and children looked the same
as the waters intrude, the houses will become more decayed

the uneasiness and fear that will come to us
will take away the roofs as well as the garden floors this flood.

the globe got carried away by the flood; the night and sleep are deeper now.

Özgün E. Bulut

Kürtçeye Çeviren: Latif Epözdemir

Bağışla

seni ben gizli sevdim
dilim gibi sevdim

uzaklardan gelen bir derviştim
bir gününü düşünüyordum / izini sürüyordum
seni arıyordum
isimleri değiştirilen sokaklarla karşılaşıyordum
annelerin ismiyle anılan günler tanıyordum
kahroluyordum

seni ben gizli sevdim
ölürcesine sevdim

aynı yöne giden otobüsler
hasreti anlatacak kadar yakınken kalbime
tapınaklara sığınyordun sen
ayrılığın bendeki izlerini çalarak
artık ne göçmen kuşları izleyebiliyorum
ne de ellerimi oynatabiliyorum
dilim de kilitli üstelik
paslı bir beyinle düşünüyorum
üşüyorum

seni ben gizli sevdim
adın gibi sevdim

şimdi, geriye dönüp bakamıyorum
küsüyorum yazdığım şiirlere
teminat gösterip bankalara
mevduat hesabı açıyorum
kalbimi satıyorum
büyük şair oluyorum, elveda.

seni ben gizli sevdim
görgüsüz sevdim

bağışla, seni ben istemedim sevdim.

Bîbore

min ji te bi xef hez kir,
min mînanî zimanê xwe ji te hez kir

ez derwêşek bum ji dûrve dihatim
li rojeke te di fikiryam li pey rêça te bum
u li te digerîyam

ez rastî kolanan dihatim
ku navê wan hatibun guhartin li bîra min in
ew rojên ku ew bi navê daykên xwe
dihatin binav kirin u ez di gehirim

min bi xef ji te hez dikir
ji bona te ez wekî mirîya bum

ew otobosên ku bi yek warîve diçûn
çawa ku bikaribin hisreta min bibêjin
ewqas nêzîkî min bun
te, xwe disparta zîyareta
u şopên dûrketine ji min didizîya
min bêtir ne dikarî ku
ez çivîkan bijmêrim,
ne ji destê min dilivîyan
lewra zimanê min ji
mixabin ku qefilkirîye niha
bi mejîyek jeng girtî difikirim
u di cemidim bi vî halî

min ji te bi xef hez kir
wekî nave te hez kir

niha ku li rojên borî dinêrim
ji helbestên xwe dixeyîdim
temînatek nişan didim
u hisabek vedikim di hemu banqeyan de
min dilê xwe derxistîye firotanê
ez dibim şairek mezin, bi xatirê we

min ji te bi xef hez kir
bey dîdara te
min ji te hez kir
min bey dilê xwe ji te hez kir, bibore.

Zeynep Köylü

Hollandacaya Çeviren: Sven Peeters

tuttum, sevdim

karanlık sularımı çoktan terkettim
bağışlamayın beni

bir çocukla geçirdim
en son gecemi
yağmurun şarkısını öğretti bana
kayanın yalın ışıltısını

eprimiş yıldızlara tutundum
ilk kez not almadım hatalarımı
geceler aşkların kurtuluş günü
çağırmadım kimseyi
hem bayrağım da yoktu

örümcek ağlarına düş eklediğim
görülmesin diyedir bunca duvarlar

kimliğimi bir yolcuya bıraktım
sesimi ölülerin suskun ağızlarına

camgöbeği
hüzünlerim de oldu
haritasız acılarım da

göz notlarında kaldı
yüzümün son mevsimi

tuttum, sevdim. bağışlamayın beni

ik beminde impulsief

ik verliet lang geleden m'n donkere waters
excuseert u me niet

ik bracht m'n laatste nacht door
met een jong kereltje
dat me het lied van de regen leerde
het naakte schijnsel van rots

ik hield vast aan versleten sterren
achteloos voor m'n fouten
nachten zijn een bevrijding voor de minnaar
ik riep naar niemand
met geen teken bij de hand

deze murenmassa verhinderde
de dromen die ik aan spinnenwebben kleefde

ik gaf m'n identiteit de vrijheid met een reiziger
liet m'n stem achter in de stille monden van de dood

mijn smarten waren
glasgroen
mijn pijnen nog niet in kaart gebracht

in vluchtige visioenen
het laatste seizoen van m'n gezicht

bemide ik impulsief. excuseert u me niet

Reha Yünlüel

Fransızcaya Çeviren: Pascale Gisselbrecht ve Belkıs S. Philonenko

sevişme günlüğü sh. -1-

işi olmayan giremez!

not defterlerinde unutulmuş bir ad mıydın yoksa
ya da bir bulmacada soldan sağa satırında
bir türlü bulunamayan bir ülke

sevişme günlüğümde
böyle anlatmıştım işte seni.

sevişme günlüğüm!
ilk sahifesinde
'işsiz olmayan giremez' yazılı
bir levha koyduğum,
her sayfasını doldurduktan sonra
güneşte sararttığım hayatım!

sana hiç söylemedim ama
ben sevişmelerimin toplamıyım...

burnuma kokunu bıraktığında
son sayfasını açardı günlüğümün,
tedirgin bir rüzgâr
giderken

sen girdikten sonra
sarı yapraklarımın arasına
bilmiyordun
-ve hiçbir zaman da bilmedin!-
aslında
bir öpücük hırsızının
kanatsız sandığını kurcaladığını!

ve hiçbir zaman bilmeyeceksin

tüm işi,
geceleri
telefon rehberlerindeki
yalnız numaraları aramak olan
bir umut döşeme atölyesindeki
şefliğimi!

journal intime d'amour : page -1-

interdit sauf personnes concernées

étais-tu un prénom oublié dans les agendas
ou bien un pays introuvable
dans une grille de mots croisés

je t'avais racontée comme ça
dans mon journal intime d'amour

mon journal intime d'amour !
sur la première page duquel
j'ai mis un panneau : "interdit sauf personnes concernées"
mon journal intime d'amour !
après avoir rempli chaque page
de ma vie que j'ai fait jaunir au soleil

je ne te l'ai jamais dit mais
je suis la somme de mes amours

quand le vent hésitant
me laissait ton odeur en partant
il ouvrait la dernière page de mon journal,

après être entrée
parmi mes pages jaunes
tu ne savais pas

-et tu n'as jamais su non plus-
que tu fouillais en fait
la malle sans aile d'un voleur de baisers

et tu ne sauras jamais
que je suis le tapissier en chef d'un atelier d'espoir
dont le travail est d'appeler les numéros seuls dans les annuaires
la nuit

Yordan Yovkov

Bulgarcadan Çeviren: İvaylo Konstantinski

Telin Üstünde

Petr Mokbanina bu yabancı köylünün kendisini öylesine ziyaret etmediğini, bu işi bir felaketin takip edeceğini kendini köpeklerden sakınırken anlamıştı. Bu yüzden önce sinirlenip köpekleri azarladı ve tekrar köylüye baktı. Köylünün üzerindeki kırmızı yelekten Deliorman civarının fukaralarından olduğu anlaşılıyordu. Uzun boylu, irice bir herifti; ama yoksuldu, sanki yoksul doğmuştu. Bu, paçavra yamalarından, iri iri ve maharetsizce dikilmiş gömleğinden belli oluyordu. Kuşağı perişandı, pantolonu da öyle. Yalınayaktı. Ama dağ gibi bir adamdı, Mokbanina hızlıca aklından geçirip onların uysal, mülayim, sahipsiz insanlar olduklarına karar verdi.

Köylü selam verip "Nasılsınız, iyi misiniz?" gibi bir şeyler geveledi; ama başka bir şeyi düşündüğü, gözlerinde başka bir kaygının olduğu apaçık belliydi. İleri doğru baktı, daha sonra Mancilari köyünün eliyle işaret ettiği tarafta olup olmadığını ve ne kadar yol kat etmesi gerektiğini sordu. Mokbanina, anlattı ve bu sırada yolda tek atlı bir arabanın durduğunu gördü. Köylü, arabayı onun yanına gelebilmek için durdurmuştu. İçinde bir kadın oturuyordu. Ellerini iki büklüm koynuna sokuşturmuştu. Omzundaki şala sarınmamış, hafif olsun diye iki yana sarkıtıvermişti. Sıcaktı. Sıcaktı ama Mokbanina şallarını omuzlarının iki yanına özensizce salıverdiklerinde kadınları sıkan şeyin sıcak değil başka bir şey olduğunu biliyordu. Arabanın arka tarafında bir kilimle bir yerlerine kadar örtünmüş, başını siyah bir köylü yastığına dayamış başka biri yatıyordu. Bir kız çocuğu olmalıydı. Öte tarafa doğru bakıyordu ve yüzü görünmüyordu.

"Senin hastan var galiba." dedi Mokbanina.

"Var. Kızcağzım hasta."

Köylü ovada gezinen koyunlara doğru baktı ama gözlerini dikerek baktığı halde kuşku dolu gözleri onları görmüyordu. Çok endişeliydi.

"Bırak be, boş ver bizimkini!" dedi.

Bu taraflardan değilsin, nerelisin, diye sordu Mokanina.

-Küçük Ahmet'tenim. Nadejda diyorlar şimdi, Kanara yakınlarında. Oradan geldim. Köylere gidip kil satarım. Bizim köyden güzel kil çıkar. İyidir, kadınlar alır. Ara sıra deniz tarafına indiğimde dön-erken burası için balık, rast gelirse üzüm falan alırım. Tanrı'ya şükür, yuvarlanıp gidiyoruz. Yalnız bu derde yakalanmasaydık...

Köylü yere oturdu, tütün dolu deri kesesini çıkardı ve sigara sarmaya başladı. Mokanina yanına oturdu ve onun kalın, nasırlı parmaklarının sigara sararken nasıl titrediğini gördü.

"Bizim çocuklarımız hayatta değil" diye başladı. "İki üç tanesi daha küçücükken öldü. Eh, bize sadece bu kaldı" dedi at arabasına bakarak. "Ona gözümüz gibi bakmıştık. Başkalarını kıskanıp üzülmesin diye boğazımızdan kesmiştik, ona üst baş alabilmek için. Neyse, Tanrı verdi de bu zamana kadar getirebildik. Bir süredir hasta. Bir şeyi yok ama bitap. Annesine derdinin büyük olduğunu, diğerlerinin evlenip onun evde kaldığını söylerken duydum. "Ne dertleniyorsun be evladım?" diye soruyorum, "senin de kısmetin çıkacak ne bakıyorsun başkalarına? Onların halleri vakitleri yerinde. Şimdiki delikanlılar böyle, zengin kadın arıyorlar. Sen de evleneceksin elbet, işine baksana!"

-Kaç yaşında?

-Yirmi civarında, şimdi Meryem Ana Yortusu'nda yirmi birini dolduracak.

- E genç kızmış öyleyse.

-Genç tabii, öyle.

Köylü sustu ve bakıp da göremediği koyunları dikkatle izlemeye devam etti. Boğucu sıcağın ortasında yakın bir yerlerde orak biçen bir kadın çığlık atıyordu.

- Bu yaz, ona orağa gitmesi için izin vereyim diye ayaklarıma kapandı. Yoksuluz, ihtiyacımız var ama öyle hasta ve güçsüz görünüyordu ki içimden izin vermek gelmedi. "Lütfen babacığım, izin ver, ben de kızlarla gitmek istiyorum" dedi. Pekâlâ dedim izin verdim. Ne olduğunu tam bilmiyorum, orada değildim. Kırdı yatıp kalkıyorlarmış. Bana nasıl anlattıysa öyle biliyorum. Bir defasında bütün gün orak biçmişler, akşam yemeklerini yemişler, sonra kızlar şarkı söylemiş, eğlenmişler. Yatmışlar. Nonka- kızıma öyle derler- o da yatmış. "Yattım babacığım, ekinlerin arasında rüzgâr almayan bir yere kıvrıldım ve örtündüm. Uyumuşum. Bir ara göğsümde soğuk, ağır bir şey hissettim. Gözlerimi açtım, bir de ne göreyim. Yılan!"

-Ya!

-Ya, yılan. Kıvrılmış, göğsüne çöreklenmiş. Bizim kız bağırılmış ama tüm korkusuna rağmen tutup fırlatmış yılanı!

-Fırlatmış demek! Hasatta olur böyle şeyler. Duyduğuma göre bir yılan kadının birinin ağzına girmişmiş. Kızı sokmuş mu sokmamış mı belli değil, öyle mi?

- Yok yok. Göğsüne çöreklenmiş, o da tutup fırlatmış! Bana öyle anlattı. Artık bilmiyorum aslı var mıdır, yok mudur. O gün bugündür kızıdan hayır yok. İşte orada, dal gibi kurudu. Göğsü ağrıyor. "Yılanın çöreklenmiş yer ağrıyor" diyor.

- "İşe bak, be !" diye şaşırdı Mekanina. "E şimdi nereye götürüyorsun? Doktora mı?"

-Ah doktorlar... Kaç doktor gezdik. Şimdi şeye götürüyorum... Hmm... Nasıl denir? Bana kalsa inanmıyorum ama kadınları bilirsin, hastadır, evlattır...

Sesi titredi, sustu ve bakındı. Hiç lüzumu yokken bıyıklarını burdu, uzun zamandır tıraş olmamıştı, sert ve yer yer ağarmış sakalını sıvazladı. Mekanina'ya beyaz saçlarının kederden ağardığını açıklamasına gerek yoktu.

- Geçen akşam bizimkiler geldi iskeleden, diye devam etti köylü. "Konuştular, ama ne konuştular biliyor muyum? Tuzları kuru tabii, şaka yapıyor da olabilirler. Bizim Stoenitsa geldi koşarak; sağdıcımız, çokbilmişin teki. Daha kapıdan girer girmez "Gunço kısmetin var, Nonka'nın da öyle. Hadi hayırlısı!" dedi. " Ne var?" dedim. "İskeleden Nikola ve Penyu gelmiş, Siderovlar. Diyorlar ki Mancilari' de beyaz bir kırlangıç varmış. Kar gibi, bembeyaz."

-Eee

"Sen beyaz kırlangıcın ne olduğunu bilmiyor musun? O yüz yılda bir ya görünür ya görünmez. Ama onun görenin ne hastalığı varsa iyileşir! Gunço, haydi yürü, hiç durma. Nonka'yı götür." Yahu olur mu öyle şey, derken kız ağlamaya başladı, annesi de. Ve geldik işte.

- Ama doğru mu bu? diye sordu Mekanina. Neredeymiş ki bu kırlangıç?

- Dedim ya, buralarda Mancilari'deymiş.

- Beyaz?

- Bembeyaz.

Mekanina hayretler içinde yola baktı. Her gün sürüsünü bu ovaya götürüyordu, gel gör ki telgraf tellerinde ne kadar çok kırlangıç olduğunun şimdi farkına varmıştı. Tuhaf değildi, İsa'nın Göğe Yükselişi yaklaşıyordu ve bu zamanda kırlangıçlar ve leylekler gitmek için toparlanırdı. O kadar çok kırlangıç vardı ve o kadar sık dizilmişlerdi ki tel bir tespih gibi sarkıyordu. Bir sürü; ama hepsi siyah.

- İşte bu yüzden geldim, dedi köylü daha rahatlamış ve cesurca. "Bir sorayım dedim, belki görmüş, duymuşsundur diye..."

- Hayır kardeşim. Yok, beyaz kırlangıç ne duydum ne gördüm.

Mekanina yaptığıının bu insancağızları iyiden iyice ümitsizliğe düşüreceğini fark edip hemen:

-Ama olabilir de. Belki vardır. Beyaz manda, beyaz fare, beyaz kuzgun var. Belki beyaz kırlangıç da vardır. Madem lafı ediliyor, olması lazım.

"Kim bilir?" diye içini çekti köylü. "Bana kalsa inanmam ama kadınları bilirsin..."

Köylü gitmek için kalktı. Mokanina etkilenmişti, o da köylüyü uğurlamak ve kızcağızı görmek için kalktı. Yola eriştiklerinde anne kederden sapsarı kesilmiş, uzaktan sanki yüzünden ne öğrendiğini anlamaya çalışır gibi kocasına baktı. Genç kız hâlâ yan yatıyor ve telin üzerindeki kırlangıçlara bakıyordu.

Köylü: "Adam köyün yakında olduğunu söyledi" dedi.

Kız, babasının sesini duyunca döndü. Güçsüzdü, hastalıktan iyice erimiş vücudu örtünün altından güçlkle seçiliyordu. Yüzü balmumu gibiydi, ama gözleri hâlâ gülümsüyordu, genç ve parlaktılar. Bir babasına bakıyordu, bir Mokanina' ya.

Köylü: "Nonkacık, bu adam kırlangıcı görmüş" dedi Mokanina'ya bakarak. Ötedeki köydeymiş. Haydi, olur ya biz de onu görürüz."

- Görür müyüz, amca, dedi kızcağız, parlak gözleri ışıdayarak. Mokanina'nın göğsüne bir şey saplandı, onu boğdu, gözlerini kararttı.

"Göreceksiniz evladım, göreceksiniz elbet." diye yüksek sesle konuşmaya başladı Mokanina. "Ben gördüm, siz de göreceksiniz. Öylesine beyaz ki! Bembeyaz, gözlerimle gördüm. Sen de göreceksin. Tanrı vere de göresin evladım, iyileşsin... Gençceksin. Göreceksin bak, ben söylüyorum. Korkma evladım, iyileşeceksin."

Annesi gözlerini kapattı ve ağlamaya başladı. Uzun boylu, iri yarı köylü öksürdü, atının dizginlerini kavradı ve çekti.

-"Haydi, sağlıcakla!" diye seslendi Mokanina arkalarından. "Köy yakındır; hep tel boyunca gidin, tel boyunca!"

Yolda durup uzun uzun at arabasının arkasından baktı. Ağır ağır ilerleyen, iki büklüm olmuş iri yarı köylünün küçük atcağızının taşıdığı arabanın üzerinde siyah başörtülü anne, yanında yatan evladını izliyordu; üzerlerinde ise iki telgraf direğinin arasında kırlangıçlar uçuşuyor, sonra yine dönüp tele konuyorlardı.

Mokanina düşünceli düşünceli koyunlarının yanına döndü ve at derisinden yaptığı çarıkları yeniden eline aldı. "Beyaz kırlangıç"ı düşünüyordu. Var mıydı böyle bir şey? Göğsünde bir şeyler onu rahatsız ediyor, üzüyordu. Çuvaldızını bırakıp gökyüzüne baktı, haykırdı:

- Tanrım! Şu dünyada ne dertler var!

Ve tekrar at arabasının arkasından baktı.

Nezihe Meriç

Yanmışım Dumanım Tüter

Ölümlle tanıştık.

Uçtu gitti.

(Uzun bir zaman sonra, yeniden yazılır bu tanışıklık; şimdi yürek kaldıramaz fazlasını. Acı özüm-
lenmeli, çökelp kalmasına izin verilmemeli diye düşünüyorum, yapamıyorum.)

Acı duymanın çeşitli yollarından geçtikten sonra...

Şimdi kederliyim.

Sadece kederliyim.

Kederli bir kadın. (Ben kederin böylesini bilmezdim. Zormuş. Çok zormuş.)

Keder.

'R', dilimle damağım arasında, çoğalıp yoğunlaşıp kalıyor.

Kimse anlamıyor bu kalıntıyı.

"Kederliyim kederli" dediğim zaman da, kendime, usulca, 'i'nin uzayıp gidişini, değişip çığlık
oluşunu da.

Çavlanın içinde, tek başıma, eli kolu bomboş kalmış, kendime yumulmuş oturuyorum.

Gece. Gece de kederli.

Karanlık.

Karanlık da kederli.

Işığı yanmayan lambalar da, ufaklı büyüklü lekeler halindeler; orada burada. Keder içindeler. Işık-
larını kaybettiler. (Ben de. Ben de sevincimi, yürüyüşümün ahengini, sesimi, sonunda da
gözyaşlarımı kaybettim.)

Sadece kederliyim artık.

Gecenin bu vaktinde, bu karanlıkta, kendi kendime, böylece, oturmuşum...

'O' harfi gibi bir şey / mi.

Hayır, yuvarlak değil.

Belki...

Ne?

Karanlığı tanıyabilsem.

Zaten, buna karanlık denemez.

Renksiz bir koyuluk. (Evet evet, rengi yok, ama koyu. Koyuluk duygusu. Renksiz bir koyuluk.)

Çukur olabilir mi?

Nasıl? Çukur? (Örneğin, baş döndüren, bakılamayan.)

Ya da, derin. Derin denebilir mi? (Derin, çok derin, dipsiz...)

O dipsiz, derin olanın (koyulmuş, çökelmiş, kaybolmuş) renksizliğe düşmüş çukur rengi.

Mi?

Renklendirmek niye?

Yok ki! (Rengi düşünmemek gerek. Titremenin rengi var mıdır? Ağıtın? Özlemin? Kaybetmenin?

Kaybolmuş olanın getirdiği duygunun?)

Zamanı yaşayamıyorum. (mu? Böyle denebilir mi?)

Gece olmuş. (Kederin getirdiği ağır, geçmeyen, olduğu yerde koyularak çoğalan şey, zamanı, vakti, geçeni ve geleni nasıl da karıştırıyor. Buna, zamanın algılanmasının yok olması mı demeli?)

Donmak?

Hayır.

Donup kalmak örneğin.

Bunu herkes söyler. (Sıradan bu. Ne olduğunu, nasıl bir şey olduğunu açıklar mı?)

Işıksızlık? (Yok canım! Daha neler. Öyle bile olsa söylenişi böyle olmamalı.)

Gecenin gece karanlığında, yalnızlıkla bir arada sessizlik.

Suluk bile almayan bir sessizlik. (Var.)

Evet. (Evet, ses ve ışık yok.)

Ev?

Yerleşilmiş, uzun zaman oturulmuş, yaşanmış bir evde bomboşluğu yaşamak! (Bunu...)

Zaten...

Evet?

Ev çok büyüdü. Kocaman bir boşluk oldu.

Küçücük bir yere sığınmak istiyorum. Duvarlara yakın olmak.

Ana rahmi gibi mi?

Denebilir.

Musluk damlıyor karanlığın içine.

Düzgün, kendinde, kendinin bilincinde yani.

Bilincinde, ama sakatlanmış.

Çünkü musluklar damlamamalı.

Pencere? (Pencereler belirgin.)

Dışarıya açılan.

Dışarıda gece denen şey.
Olabilir. Dışarıda gece var.
Algılanabilirse gece gecedir.

De

Ah!

Evet!

Dışarısı görünmüyor ki!

Işıklar var.

Işıklar var, ama şehir ışıkları mı, gökyüzündeki yıldızlar mı, karanlık yoğun, ayırt edilemiyor.

Of!

Fark etmez.

Böyle bir sözcük var. Gençlerin ağzında...

Napiym! (Aman n'apiym. Bir bu mu? Dil çok zedelendi, ama... Üf!)

Musluk damlıyor. Tek. Tıp. Tek. Tıp. Tek...

Üf!

'O', harf olarak değil, bir im, bir biçim...

Ya da şişen bir, 'Ş', 'şenlik'teki 'Ş' değil, 'yüreğim şişti'deki 'Ş' bu.

Eh! Olabilir.

Bilemem. Üf!

Ağlamak ağlamak getirirmiş. Öyle diyorlar. Herkes, biliyor bunu. (Ağlama ağlama diyorlar. Hasta olacaksın, ağlama. Allah çoluğunu çocuğunu bağışlasın. Ağlama.)

Ağlanmamalı/ymış. Çoluk çocuk düşünülmemeli/ymış.

Ben 'G'yim. 'Ç' çoluğum çocuğum.

Çünkü...

Ne?

Çünkü 'g'ler sessiz, boğuntulu.

Nasıl yani?

İğde gibi.

'Ç'ler?

Ç'ler de çocukların tasasız, ne olursa olsun bir yerlerden bulup çıkardıkları sevinçleri, oyunları, gülmeleri.

Yaşama sevinci dedikleri bu olacak.

N'ebliyim!

Bir de şu laf: "Hayat devam ediyor!"

İstanbul sakızı mübarek. Herkesin ağzında. Mis kokulu sanıyorlar. Değil.

'İllet bi bişey."

Anladık, devam ediyor, da, nasıl devam ediyor, soran, anlayan yok.

Uzaktan bir cankurtaran geçiyor.

Bir cankurtaran!

Ah! (!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!!)

Koca bir iğne gibi, sivri uçlu bir bıçak gibi saplanıyor bu şes kalbime. (Daha sıradan, daha kullanılmış bir şey bulunamazdı. Pes!)

Uzaklaştı.

Ne?

Cankurtaran.

(Sivri uçlu bıçak ne oldu?)

Dışarıda, kentte, yollar açık demek ki, sabaha yakın bu vakitte.

Balkona kedi geldi. Onun sevdiği kedi. Gümüş.

Burnunu cama dayadı, onun oturduğu koltuğa bakıyor. Karanlıkta seçemiyor.

Bu saatlere alışık. Geceleri gelir, balkondan içeriye bakar. Balkon kapısının önüne kıvrılıp yatar.

Yatmıyor. İçeri bakıyor. O'nun da burada, benim yanımda olduğunu seziyor. Ama göremeyince şaşırıyor. Anlayamıyor.

Beni arıyor. Beni de tam seçemiyor.

Hafifçe mav dedi.

Beni göremeyişine şaştı.

Burada olduğumu biliyor.

Gene mav dedi.

Neden buradayız?

Neden arka odada, yatakta uyumuyoruz?

Neden birimiz somut birimiz soyut?

Kedi ne bilsin soyutu somutu!

Her tarafı sarmış, her şeye sızmış kederi algılıyor ama.

Kedi de kederli artık.

O da benim gibi, gideni özliyor şimdi. O coşkulu bas sesini duymak istiyor. Bakışını, kokusunu, öksürmesini, gülüşünü, sevgisini, gazetesini okurken sinirlenip, "Vay ulan be! Bu yobaz herifler iyice azdı. Gel bak, neler oluyor!" demesini.

Kedi burnunu cama dayadı.

Beni göremiyor, ama orada olduğumu biliyor.

Beni göremeyişine şaşırıyor.

Tedirgin. Kıvrılıp gönül rahatlığıyla uykuya dalamıyor.

Beni göremiyor, çünkü ben yokum. Ben artık bittim. Yokum.

Bu ne demek şimdi?

Kendimi algılayamıyorum demek; galiba.

Nezihe Meriç

My Heart was on fire, my smoke is in the air

İngilizceye Çeviren: Nilüfer Mizanoğlu Reddy

We became acquainted with death.

It came and took him away.

He is flown, he is gone.

(This acquaintance will be rewritten much later; now the heart cannot take much more. Grief should be assimilated. I think it should not be allowed to be rushed, but I am helpless.)

After going through so many different ways of suffering...

I am sorrowful now.

Only sorrowful.

A sorrowful woman. (I didn't know any sorrow like this. It is hard, too hard.)

Sorrow.

The "R's" between my tongue and my palate multiply, intensify and stick around.

Nobody can understand these residues.

"I am sorrowful, sorrowful," when I say this to myself silently the "u's" linger on to turn into a scream. They can't understand this either.

I sit inside the waterfall, curled up all alone with nothing to do.

The night. The night too is sorrowful.

Darkness.

Darkness too is sorrowful.

The unlit lamps here and there look like small or big spots. They are sorrowful. They have lost their lights.

(Me too. I lost my joy, the rhythm of my walk, my voice and finally my tears.)

Now I am only sorrowful.

At this hour of the night, in darkness,
I sit all by myself...

Is it something like the letter "O"?

No it is not round.

Perhaps...

What?

If I could define darkness.

No you can't call this darkness.

It is a colorless denseness (yes, yes it has no color, it is opaque. Opacity without color.)

Could it be a pit?

How? A pit? (Like vertiginous one that one could not look at.)

Or deep. Can you call it deep? (Deep, very deep, bottomless...)

Is it deep, bottomless one (dense, settled, lost) the pit that has become colorless?

Is it?

Why should it have a color?

There is none! (Don't think of the color. Does shivering have a color? Lamentation? Longing?
Grief? The feeling that comes after a loss?)

I am not living in time. (Am I? Can one say that?)

It is night already (what the sorrow brought, the heavy, impenetrable thing that intensifies and
multiplies in its place disorienting the time, the hours, what has passed and what is coming. Is
this the disappearance of perception of time?)

To be frozen.

No.

To be frozen and motionless.

Everybody says that . (This is too run-of-the-mill. Does it explain what it is, what its nature con-
sists of. No lights? No, No! What else? Even if it is like that it should not be expressed like that.)

In darkness at night's darkness, loneliness and silence together.

A silence that doesn't even breathe (it exists).

Yes. (Yes there is no sound, no light.)

The house?

To live the vast emptiness in a house where one had settled down and lived for a long time!

(This one...)

Anyway...

Yes!

The house has become too large. It has become a huge vacuum.

I want to take shelter in a tiny place.

To be close to the walls.

Is it like the mother's womb?

One can say that.

The faucet drips within the darkness.
Orderly, aware of itself.
Aware but broken down.
Because faucets should not drip.
The window? (Windows are conspicuous.)
Opening to the outside.
In the outside there is the thing called night.
Could be. The night is in the outside.
If one can perceive the night is there.
But
Ah!
Yes!
The outside is invisible!
There are lights. .
There are lights but it is hard to tell whether they are the city lights or stars in the sky, the
darkness is overwhelming, one cannot distinguish Ai!
Makes no difference.
There is such a saying used by youngsters...
I gotta to do what! (I gotta do. Is this the only one? Our language is ruined... Ai!)
The faucet is dripping. Drip. Drip. Drip...
Ai!
"O" not as a letter but as a sign, as a form
Or a ballooning "S," not as in sunshine but as in my heart is sinking.
OK! It can be.
I don't know. Ai!
Crying is supposed to bring more crying. Everybody knows that. (They say don't cry, don't.
You'll get sick, don't cry. Let God spare your children and your kith and kin. Don't cry.)
One should not cry. One should think of one's children.
I am soft G. My children are C.
Because...
What?
Because "g's" are silent and muffled.
How is that?
Like the "g" in iğde.
The "C's"
And the "C's" no matter what children without a care can create the cheerfulness, the games
and the laughter.
This must be what they call the joy of living.
How do I know?
And also this remark: "Life goes on!"
This blasted chewing gum of Istanbul. It is in everyone's mouth. They think it smells great. But

it doesn't.

"It is a freakish thing."

OK life goes on but how, nobody asks or understands it. An ambulance is passing at a distance.

An ambulance!

Ah! (!!!!!)

This noise pierces my heart like a huge needle, like a knife with a pointed end.

(One can't find a more hackneyed and over-used cliché. Enough!)

It faded into the distance.

What?

The ambulance.

(What happened to the knife with a pointed end?)

Outside in the city the roads are open, it is almost morning now.

The cat came to the balcony. The cat he loved. Silver.

The cat put her nose on the glass, she is looking at the armchair he used to sit in. She can't see well.

These are the hours for her. She comes to the balcony at night, curls up and lies down in front of the balcony door.

She is not lying down. She feels he too must be here beside me. But she is puzzled when she can't see him. She can't understand.

She is looking for me. She can't see me well either.

She says "meow" silently.

She is lost because she can't see me. She says "meow" again.

Why are we here?

Why not in the backroom, sleeping in our bed?

Why one of us is concrete, the other one abstract?

What would the cat know about that!

But she feels the sorrow enveloping everything and penetrating deeply.

Now the cat is sorrowful too.

She too misses the absent one. She wants to hear his buoyant basso voice. She misses his looks, his smell, his cough, his smile, his love, and his getting excited when reading the newspaper and saying "Hey! These bigot bastards are getting crazier. Look what is happening again!"

The cat puts her nose in the glass.

She can't see me but knows that I am here.

She is baffled not to see me.

She is uneasy. She can't curl up

And go to sleep comfortably.

She can't see me, because I don't exist.

I am finished. I am not here.

What is the meaning of all this now?

I think it means I am not able to perceive myself.

Maureen Freely

Söyleşen: Duygu Tekgül

Üniversite eğitiminizden başlayabilir miyiz?

Harvard Üniversitesi'nde İngiliz Dili ve Karşılaştırmalı Edebiyat okudum. Mezun olur olmaz yazmaya başladım. 26 yaşında ilk romanımı yayınladım, sonra da roman yazmaya devam ettim.

Çeviriyle tanışmam rastlantı eseri oldu, zaten [İngiltere] Çevirmenler Birliği'ne bakarsanız bu durum pek de olağan dışı görünmüyor. Birçok kişi edebiyat çevirisine – en azından İngilizceye çeviri yapıyorlarsa – rastlantıyla başlamışa benziyor.

Uluslararası Af Örgütü'nde çalışıyordum, Uluslararası Sekreteryâ'da – 1971 muhtırasından az sonraydı. Birkaç şey çevirmemi istediler. Mümtaz Soysal o günlerde Af Örgütü Sekreteryâsı'nın Yönetim Kurulu'ndaydı. Sevgi'yi [Soysal] yeni kaybetmiştik, benden *Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu*'nu çevirmemi istedi. Ben de çevirdim, gerçi yayıncı bulamadım sonradan. Bir çeşit gönül işiydi, yaparken çok şey öğrendim. O çeviri hâlâ bir yerlerde durur.

Orhan [Pamuk] burada kendini tanıtmaya çalışırken – uzunca sürdü, aşağı yukarı 15 yıl – kendisine yol gösteren arkadaşları vardı. Bir gün bana *Benim Adım Kırmızı*'nın çevirmeni Erdağ'ın [Göknar], *Kar*'ı yayıncının kendisine verdiği süre içinde çeviremeyeceğini söyledi. Kitabı benim çevirmemi önerdi, ben de denemeye karar verdim. Yani kendimi içinde bulduğum konum için tam olarak hazırlıklı değildim.

Ama yapabileceğiniz de pek bir şey yokmuş; o zamanlar Türkçeden İngilizceye çeviri konusunda şimdiki gibi eğitim olanakları yoktu.

*Kar'*ı çevirmeye başladığımda yapmak istediğim birtakım şeyler vardı aklımda, ayrıca bunları nasıl yapacağıma dair bazı düşüncelerim vardı. Ama en önemlisi; edebiyat çevirisi, edebiyat işidir ve edebiyat çevirisi yapmak için temel koşul yazar olmaktır – edebi türlerde ürün veren bir yazar.

Bu işin geleceğim olduğunu bilseydim, kendimi daha iyi hazırlardım. Çeviri Türkiye'de nötr bir konu değil, Türkiye'yle ABD ve İngiltere arasındaki güç ilişkileri çok gergin. Aslında Türkiye'de büyüdüğüm için olayları oradan görüyordum gibime geliyor. Ama çeviri beni öbür tarafa atıyor. Yani ilginç bir hayatım var – romanlarım için gayet iyi!

Sizce Orhan Pamuk yazar olduğunuz için mi sizden rica etti kitaplarını çevirmenizi?

Fark etmişsinizdir, şimdiye kadar birçok çevirmenle çalıştı, kendisi de kabul ediyor. Bence romanlarının en güçlü yanı, belirsizlikle kurduğu ilişkiden geliyor. Dostoyevski'yle ilgili yazılarında harika bir şekilde ele alıyor bu konuyu: Bir belirsizliği çözmeye çalışmak yerine çelişkili duygularını kabullenip bunların içinden yazıyor. Dolayısıyla belki de çeviriyle ilgili belirsiz fikirleri olması şaşırtıcı değil; eserinin öbür dilde bir edebiyat eseri olmasını, ama aynı zamanda Türkçesinin de bir kopyası olmasını istiyor. [İngiltere'de] çevirmenlerle ilgili gittikçe büyüyen bir tartışma vardı, özellikle de Güneli Gün'le ilgili – kendisi çok sevdiğim biri bu arada. Çevirmen olarak sağlam bir duruşu var ve edebi bir çevirmen. Yalnızca benimkinden çok farklı bir yaklaşımı var.

Hangi açılardan farklı? *Kara Kitap'* ikinci kez çevirmeniz istendiğinde sizin yaklaşımınız nasıl oldu?

Öncelikle, Güneli Türkçeye çok yakındı ve bu şekilde yapmak istediği belli şeyler vardı. Orhan da, o da, dilbilgisinde olabildiğince az değişiklik yapmak istediler. Güneli de romancı ve yazılarında çok ilginç bir dil oluşturmuş – yarı Amerikan, yarı Türk – ve “ben buradayım” diyen bir üslubu var, başlı başına bir edebi yaratı.

Güneli'nin *Kara Kitap* çevirisini ilk okuduğumda Kız Koleji'nden bir sınıf arkadaşımın sesini duyar gibi oldum; çok da feminen bir sestti. Ben bir sakınca görmüyorum bunda, ama bir Amerikan havası taşıyordu metin, Türk havasının yanı sıra.

Orhan önce “düzeltmemi” istedi çeviriyi, ben de olmaz, dedim. Ben kulaktan çeviriyorum, kendi kitaplarımı yazdığım gibi. Duymam lazım; çeviri yaparken de elim hep kulağıma gider. Tüm sesleri duymam lazım, anlatıcının sesini ve saire. Daha önce de söylediğim gibi, kitabın İngilizcesini ilk defa okuduğumda sanki tüm metnin üzerini örten fazladan bir ses vardı. Cıvı cıvı bir metindi çeviri, ama Türkçesine döndüğümde sanki apayrı bir kitapmış gibime geldi. Örneğin Galip'in bölümleriyle sözde Celâl'in yazdığı bölümler arasında belirgin bir fark vardı. Celâl'de hikâye çok; muziplik yapıyor, oyunlar oynuyor filan... [Türkçesinde] satır aralarında ilginç hareketler fark etmeye başladım. Bu farklı halleri yakalamaktı önemli olan.

Anlaşmaya vardığımızda Orhan bana dedi ki, kısım kısım çevirdikçe Güneli'nin kitabına dönüp bakacaksın, çünkü onun çevirisinde her şey tam ve eksiksiz. Ben de uzunca bir pasaj veya bir bölüm çevirdiğimde onun kitabına bakıp kontrol ediyordum. Bu pasajları onun nasıl yorumladığını

görmek bana hep çok ilginç geliyordu. Edebiyat çevirisi zaten bir yorum işi. Tek bir doğru yok – özellikle de cümleleri bu kadar uzun olan bir kitapta.

Orhan'ı İngilizceye çevirmek her zaman zor; çünkü cümleleri değiştirmemeye çalışıyorum elimden geldiğince. Ağır bir anlam yükünü taşıyıp sonra öyle bir düzene oturtmanız gerekiyor ki aynı kapağa çıksın. Kendi anladığım haliyle çevirdiğimde bir bölümü, Güneli'nin nasıl yaptığına bakıyordum ve başka bir kitap okuyormuşum gibime geliyordu.

Onun çevirisi iki alanda benimkinden farklıydı. Birincisi dilbilgisel yapılar; çünkü Orhan'la ikisi eksiksiz olma arzusundalar. Bir de İngilizcedeki sözcük seçimi konusu var; o İngilizcenin tüm söz varlığını kullanmaktan yanaydı, bense bazen tekrar yapmayı yararlı buluyorum, çünkü böylelikle bir anlatı dili kurabiliyor, ya da yeniden yaratabiliyorum.

Bana öyle geldi ki Güneli Hanım eşanlamlılar sözlüğünü sizden daha fazla kullanıyormuş.

Ben eşanlamlılar sözlüğü kullanmıyorum.

O zaman siz, doğru sözcüğün gelmesini bekliyorsunuz.

Hemen de gelmiyor. Bir aile dostumuz, Mike Austen – kendisi muhteşem bir Oxford dâhisiydi – derdi ki hep “İlk çeviri metni İngilizceye taşımak içindir, eksik var mı diye bakıp havalandırmaya bırakırsın, çünkü doğru sözcükler aklına gelmez”. Kaba çeviriyi yapınca ilk aşamada bu kadarı yeter. Beyin aynı zamanda yaratıcı bir şekilde düşünemez, doğru sözcüğü bulmak için de yaratıcı düşünmek lazım.

Peki Orhan Bey çeviri sürecine dâhil oldu mu?

Evet, zaten bu benim koşulumdur: Ben hepsini baştan çevirecektim, o da üzerinden geçecekti. Yalnızca hataları düzeltmesi açısından değil; başka dillere çeviride kitabın İngilizcesi temel alınacağından onun da dâhil olmaya hakkı var, diye düşündüm. O çeviriye baktıktan sonra bir araya gelip tartışıyorduk. Bir cümleyi beğenmezse – ya da bir pasajı, ya da ton, üslup, cümle uzunluğu vs. ile ilgili bir kararımı – birlikte başka bir çözüm bulacağız, diye anlaşmıştık. Bu buluşmalar çok fırtınalı geçiyordu! Bazen Orhan'ın bütün bir sayfaya itiraz ettiği oluyordu! Ama bu tartışmalardan çok şey öğrendim ve yalnızca kitapla ilgili değil, aynı zamanda başka bir sürü şey.

Daha önceki söyleşilerinizde, Türkçeyi dilin müziğini dinleyerek öğrendiğinizi söylüyorsunuz. O zaman ritm konusunda çok hassas olduğunuzu tahmin ediyorum. Bu yüzden bu şekilde çeviriyorsunuz, öyle değil mi?

Evet. Etkili olan bir başka özellik de çocukken yoğun olarak 19. yüzyıl edebiyatı okumamdı. Bizim edebiyatımız söz konusu olduğunda o dönem, duyguları ifade etme konusunda şimdiki ironik döneme göre çok daha rahat. Orhan'ın kitaplarında insanlar duygularından söz ediyor. Tabii ki çoğu zaman doğruyu söylemiyorlar, ama söylediklerinde düpedüz konuşuyorlar; bu da İngilizcede garip kaçıyor. *Masumiyet Müzesi'*ndeki Kemal, örneğin; durmadan vücudunun değişik organlarından söz ediyor. Midesinin sol yanının yukarı kısmına, aşk acısı dediğimiz şey saplanmış, ama

duygularını çok dolambaçsız ifade ediyor – “Moralim çok bozduktu, Füsün gitmişti” gibi. İngilizcede ise ironi veya dolaylı anlatım kullanmak zorundasınız, yoksa komik geliyor kulağa. Benim çözümüm – aynı zamanda editörün çözümü, çünkü bunu konuştuk – 19. yüzyılın deyimlerini kullanmaktı. Romantik şairler, gotik yazarlar, büyük 19. yüzyıl romancıları... Aşırıya kaçmadan, ama okuru oraya yönlendirecek sözcükleri kullanmak...

Biliyorsunuz, Türkçede bir Osmanlıca sözcükler var, bir de öz Türkçe olanlar. Türkçe yazan herkes için bir tercih meselesi; Arapça veya Farsça kökenli sözcükleri, ya da yenileri kullanmak. İngilizcede de bir yanda Anglo-Sakson sözcükler var, diğer yanda da Latince kökenliler, çoğunlukla dile Fransızca aracılığıyla girmiş – bunlar daha çok ağırlığı olan sözcükler. Türkçeden İngilizceye çeviri yaparken bu ikilikten yararlanmak uygun bir strateji olur mu?

Kimi çevirdiğimize bağlı aslında. Orhan o kadar eski sözcük kullanmıyor aslına bakarsanız.

İngilizce dünyanın farklı yerlerinde farklı konuşuluyor ama Türkçe inanılmaz bir hızla değişiyor. Orhan’ın *Masumiyet Müzesi*’nde “sınav” ve “imtihan” arasında tereddüt ettiğini hatırlıyorum. 1975’le günümüz arasındaki farktan böyle bir kararsızlığa düşmüştü, ama bu kültürde aynı sözcüğü kullanıyoruz – “exam” – çünkü sözcük değişmedi.

Sözcük düzeyinde değil de, genel olarak, çok sayıda Osmanlıca sözcük içeren bir metni çevirirken, örneğin Elif Şafak, İngilizcesinde Latince kökenli sözcüklere ağırlık verir misiniz?

Tam olarak öyle düşünmezdim, ama eski bir hava vermeye çalışırdım.

Şimdi Tanpınar’ın *Saatleri Ayarlama Enstitü*’sünü çeviriyorum bir başka çevirmenle; harika bir yazar. Birbiriyle çarpışan çeşitli üsluplar var. Hayri’nin sesiyle oynamaktan zevk alıyor belli. Bilerek tutarsız yapıyor dilini; şatafatlı laflarla sonra birden ortaya dökülüveren konuşma ağzı arasındaki bu çarpışmalar sayesinde Hayri’nin gerçek yüzünü gösteriyor bize. Okurlar Hayri’yi, onun kendini tanıdığından daha iyi tanıyor.

Sözcük düzeyinde tercihler de yapmak gerekiyor tabii, ama Tanpınar’ın oynadığı bu oyunu yakalamak mesele: Cümle havalarda dolaşırken birden “pat” diye düşüyor. O zaman biraz gösterişli bir sözcük bulmanız gerek, büyüklerinden duyduğu bir sözü yanlış yerde kullanan çocuk gibi. Yani sözcük seçiminde tutarlı bir tavır benimsemek yanlış olur. Sayfadaki sözcüklerin ötesine geçip neden ve nasıl bu şekilde yan yana getirildiklerini anlamak lazım... Derine inmek lazım.

Çevirmen arkadaşarımla konuştuğumda yaklaşımımızın ne kadar farklı olduğunu görüp hayrete düşüyorum. Anne MacLean örneğin, mükemmel bir çevirmen, İspanyolcadan çeviriyor, ve romancı değil. Önce çeviriyi yaptığını, sonra metne bir ruh vermeye çalıştığını söylüyor. Bense tam tersini yapıyorum. Romancı olduğum için cümlelerin çok altına inmek istiyorum, kendimi metnin yaratıcısına çok yakın hayal ediyorum – tabii ki sadece hayal. Bir roman iyi gidiyorsa sözcükler kendiliğinden geliyor. Havaya girmek önemli. Önce metne bir ruh kazandırıyorum, sonra tekrar tekrar üzerinden geçerek adam etmeye çalışıyorum – eski sözcük mü olsun yeni mi, o zaman düşünüyorum – ama ilk başta o güçlü duygusal bağı kurmak geliyor. Derine inmekle bunu kastediyorum.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü çevirinizi anlatabilir misiniz biraz?

Penguin Classics'ten çıkacak, Alex Dawe adında genç bir çevirmenle birlikte çalışıyorum. Bunun için pratik nedenler vardı – yayınevi Tanpınar'ın ölümünün 50. yıldönümü için hazır olmasını istiyor çevirinin. Ama daha önemlisi – en azından benim için – sanatsal nedenlerdi. Çevirmenler Birliği Yönetim Kurulu'nda geçirdiğim iki yılda, çok saygıdeğer çevirmenler gördüm genç çevirmenlerle birlikte çalışan; mesleği ileri taşımak, gençlere yeni kapılar açmak ve hem kendini kanıtlamış çevirmenlere hem de yenilere, iyi çeviri üzerine diyalog ortamı yaratmak için. Çeviri çok yalnız bırakabiliyor insanı. Sürekli zor kararlar vermek zorundasınız. Bu kararları çevirmen arkadaşımınla konuşarak vermek benim için çok keyifli oldu. Kendi oyunbazlığımı yeniden keşfetmemi sağladı, benim görüşüme göre edebiyatta en iyi fikirler zaten bu ruh halinden çıkıyor.

Penguin'in Ender Gürol'un Turko Tatar Press için yaptığı çeviriyi neden kullanmadığını biliyor musunuz?

Emin değilim, ama sordum. Ama e-postayla sorduğum için belki de editör görmezlikten geldi.

Son olarak, *Masumiyet Müzesi*'nin başındaki sadakat ibaresini sormak istiyorum: Yazar "Türkçe metne sadakati sağladığı" için bir Türk çevirmene teşekkür ediyor. Bunu hem çevirmen olarak size, hem de çeviri sürecine yapılmış bir saygısızlık olarak görüyorum...

Bu teşekkürün bu şekilde ifade edilmesi hiç hoşuma gitmedi, ama yapabileceğim pek de bir şey yoktu; çünkü ABD'de çevirmenler eser sahibi sayılmıyor – ben de sözleşmemi ABD'deki Knopf'la imzalamıştım. ABD'de veya İngiltere'de kimse fark etmedi bu ibareyi. Tabii Türkler veya Türkiye'yi tanıyanlar için, böyle bir şeyin çevirmene ve çeviri sürecine hakaret etmek içi yapıldığı aşikâr olacaktır. Çevirmenler de bunun, yazarın çeviri süreci üzerinde baskı kurma isteğinden kaynaklandığını anlayacaktır. Ama editör George Andreou'ya teşekkür edildiğini görmek beni sevindirdi. Daha önce de söylediğim gibi; üslup, ton, sözcük seçimi vs. konularda onunla fikir alışverişi yapmanın çok yararını gördüm. Ondan daha çok işini ciddiye alan veya daha gelişkin bir edebiyat hassasiyeti olan bir editör tanımıyorum.

Orhan'ın neden Türkçeye sadakat konusunda endişelendiğini anlayabiliyorum; neden bunu belli etmek istediğini de. Bu sonuçta siyasi bir konu! Ama bence edebiyat çevirisi bir edebiyat meselesidir, siyaset değil ve hep öyle kalmalıdır. En önemli olan da çevirmenin sanatçı olarak onurudur, hele de siyasi anlamların yüklendiği alanlara girerken.

İlknur Özdemir

Söyleşen: Gonca Özmen

Çeviriye ne zaman ve nasıl başladınız? İlk çevirdikleriniz nelerdi? Bugüne kadar yaklaşık kaç kitap çevirdiniz?

Çeviriye 1991 yılında başladım. Tamamen rastlantısalı. O sırada çalışma hayatıma kısa süreliğine ara vermiştim, elbette boş duramayacağımdan İtalyan Kültür’de İtalyanca kursuna başladım. Sınıfımdaki hanımlardan biri ‘Neden çeviri yapmayı düşünmüyorsun, bildiğin dilleri kullansana,’ deyince bu fikre bayıldım. Arkadaşım aracı oldu, Can Yayınları’na, Erdal Öz’e gittim, Almanca ve İngilizceden çeviri denemesi yaptırıldılar, beğendiler ve böylece çevirmenliğe başladım. Yani okullu değil, alaylıyım. İlk çevirdiğim kitap, daha sonra da birçok kitabını çevirecek olduğum Paul Auster’in *Yalnızlığın Keşfi* adlı anı-romanıydı. Bugüne kadar çevirdiğim ve yayınlanan kitapların sayısı yetmiş beş.

Bir kitabı çevirme süreciniz hangi aşamalardan geçer? Örneğin, hazırlık aşaması (yazarıyla ve diğer yapıtlarıyla ilgili bilgi toplama gibi), çevrilecek kitap üzerine yazılmış inceleme-eleştiri yazılarını okumanız söz konusu mudur; yoksa doğrudan metni çevirmeye mi başlarsınız? Özellikle ikinci dilden yaptığınız çevirilerde, varsa Türkçeye ya da bildiğiniz başka dillere yapılmış çevirilerine bakar mısınız, takıldığınız belirli konularda başkalarından (uzmanlarından, yabancılardan) yardım alır mısınız? Çalışmak için belirli zamanlar ayırıp belirli ortamlar arar mısınız? Sözlüğe sık sık bakar mısınız?

Çevireceğim kitabı önceden okumayı sevmem, özellikle de daha önce yazarın başka yapıtlarını çevirdiysem. Yani yazarı tanırıyorsa. Çeviri yaparken kitaba ilişkin heyecanımı kaybetmek istemem, kitap benim için tazeliğini korumalı, her bitirdiğim sayfada bir sonraki sayfada beni bekleyen bilinmezler enerjimi sürekli kılmalı. Ancak böyle hızlı bir çeviri çıkar elimden. Yoksa uzar gider. Şimdiye kadar hiçbir kitabı önceden okuyup bitirerek çevirmediğim. Ancak bir yazarın kitabını ilk kez çeviriyorsam yazar hakkında araştırma yapar, o kitabı ve daha önceki kitapları hakkında yazılanları dikkatle okurum. Şu da var: Bazen bir kitabı çevirmeye başlarım, 5-10 sayfa, hatta daha bile

fazla ilerlerim ve tıkanırım. Ya yazarla ve kitapla aramda bir bağ kuramamışımdır ya da o yazar benim yazarım değildir, bana uygun değildir. O zaman bırakırım.

İkinci dilden yaptığım çevirilerde, hatta bazen özgün dilinden yaptığım çevirilerde, özellikle zor metinlerde, o kitabın ikinci, üçüncü dildeki çevirilerine baktığım olmuştur. Takıldığım konularda uzun uzun internette araştırma yaptığım olur. Özellikle dipnot koymam gerektiğine inanıyorsam böyle araştırmalar yaparım. Örneğin Ian McEwan'ın *Cumartesi* adlı kitabını çevirirken zorlanmıştım. Bir beyin cerrahının 24 saatinin anlatıldığı roman ameliyat sahneleri dâhil pek çok tıbbi terim içeriyordu. Burada bir doktor arkadaşşımdan sorduğum terimler de oldu, kendim araştırıp bulduklarım da.

Çalışmak için belli zamanlar ve belli ortamlara gelince: Biliyorsunuz, tam zamanlı ve sorumluluk isteyen bir görevim var. Dolayısıyla ben çeviriye başladığımdan beri ancak akşamları ve hafta sonlarında çalışabiliyorum. Bir de sabahları erkenden. Ortam konusunda seçeneğim yok: Hep evde, klasik müzik ya da soft-caz müziği eşliğinde.

Sözlüğe bakmak, bir çevirmenin olmazsa olmazıdır. İyi bildiğime inandığım kelimelerde bile, Türkçeye çevirince yerine oturmadığını hissedersen mutlaka sözlüğe ya da eşanlamlı kelimeler sözlüğüne bakarım.

Çevirdikleriniz içinde, sizi en çok uğraştıran, biçemi yönünden en zor yazarlar/yapıtlar hangileriydi? Neden?

Günter Grass'ın zor olduğunu söyleyebilirim. Biçemi pek kolay değil. İki kitabını çevirdim, özellikle *Yengeç Yürüyüşü* çok emek gerektirdi.

Çevirmenin yazar/şair olması, çevirdiği yapıta kendi biçimini/söyleyişini, sesini yansıtması sakıncasını doğurmaz mı? Öyküler de yazan bir çevirmen olarak ne dersiniz?

Haklısınız, ister istemez çeviriye çevirmenin biçemi, sesi yansıyor. Özellikle çevirmen şair ya da yazarsa. Ben bunu olabildiğince engellemeye, çevirime yazarın sesini, ruhunu, biçimini yansıtmaya çalışırım. Yoksa çevirdiğim bütün yazarların yapıtları benzer biçimde, seste ve söyleyişte olur. Dolayısıyla okur, yazarı yanlış tanır. Ya da tanımaz. İki farklı çevirmen aynı kitabı çevirseler iki farklı kitap çıkar ortaya.

Eğer çevirmenizi yayıncı istemedi de siz seçtiyseniz, birkaç kitabını çevirdiğiniz Paul Auster, sevdiğiniz yazarlardan biri olmalı. Auster'da sizi çeken neydi? Bir çevirinin nitelikli/başarılı olup olmamasında, çevirmenin çevirdiği yazar, eser ve türe sevgisinin/yakınlığının etkisi nedir sizce? Auster'ın kısa cümlelere dayalı, yalın ve açık anlatımındaki akıcılığı/kıvraklığı sağlamak kolay oldu mu? Çehov gibi, yalın bir biçemle yazanların metinlerinin çevirisinde şiirsellik ve coşkuyu kaybetme, basitliğe/kuruluğa düşme riski var mıdır?

Paul Auster çok sevdiğim bir yazar. Çevirdiğim ilk kitap ona ait olduğu için olabilir, çok etkisine girmiştım. Ve kitaplarını çevirdikçe onu iyi tanıdığımı fark ettim. Sıcak, sade bir anlatımı var, insana ait duyguları, tepkileri çok iyi veriyor, insanı çok iyi tahlil ediyor. Her kitabında farklı bir dünya kursa da üstünde adı yazılı olmasa bile okuduğum kitapta onun imzası olduğunu hemen anlarım.

Yukarıda dediğim gibi, sevdiğim yazarların kitaplarını çevirirken daha başarılı oluyorum. Auster'in dünyasına bir kez girdikten, onun biçimini ve tercihlerini kavradıktan sonra çevirmesi hiç zor gelmedi bana. Bazen yalın bir metni çevirmek de karmaşık bir metni çevirmek kadar zor olabilir. Çevirmek, bir kitabı Türkçede yeniden yazmak anlamına geliyor ama özgün metindeki şiirselliği yitirmemek çok önemli. Tıpkı şiirde olduğu gibi, bazı yalın görünen metinlerin, cümlelerin kendi müzikleri ve kelimeler arasında kurulmuş bir iç denge vardır. İşte bunları çevirirken Türkçede aynı müziği, aynı dengeyi yakalamak önemlidir, yoksa dediğiniz gibi kuru bir metin olur. Türkçe cümlede kullandığım bir kelime beni tedirgin ettiğinde onun yerine koyabileceğim başka kelimeler aradığım çok olmuştur.

Auster'in *Cam Kent*'teki kahramanı Stillman'ın "kelimelerimiz dünyaya denk düşmüyor," dediği ya da *Hayaletler*'deki Mavi'nin "sözcüklerin anlatmak istediklerine denk düşmemesi"nden yakındığı gibi; hangi durumlarda sözcükler kaynak metne denk düşmüyor? Örneğin deyimleri, argo ve mizahı, kaynak dilin konuşulduğu toplumun tarihiyle, kültürüyle ilgili sözcükleri, anıştırma ve göndermeleri Türkçe sözcüklerle karşılarken ne yapıyorsunuz?

Sözcüklerin denk düşmemesi ancak kaynak metnin yazarının ya da kitabın içeriğinin Türkçeye ve Türk kültürüne çok aykırı düşmesiyle mümkün olabilir. Yoksa uygun sözcükler bulunabiliyor. Birebir denk olmasa da benzer bir kalıp bulabiliyorum. Denk düşmemekten çok yetersiz kaldıklarından söz edebilirim. Biliyorsunuz, ben hem Almancadan hem İngilizceden kitap çeviriyorum. Her iki dilde de, ama özellikle Almancada öyle sözcükler var ki Türkçede onları aynı güçte, aynı dolulukta ifade edebilecek sözcük olmuyor. Örneğin titremek sözcüğü için İngilizcede çeşitli karşılıklar var: Rüzgârda titremek, dokununca titremek, ürperince titremek vs. Bunların karşılığında dilimizde genelde titremek diyoruz. Ya da uzatıyoruz rüzgâr sallayınca titremek diye. Ama tabii tersi de doğru. Türkçeden yabancı dile çevirirken de aynı güçlükler var. Can sözcüğünde olduğu gibi. Argo ve mizah konusunda bir sıkıntı olmuyor, biz bunu Türkçede nasıl söylüyoruz deyince akla muhakkak benzer sözcükler ya da deyimler geliyor.

Turgay Kurultay, "Yazın Çevirisinde Yitim" adlı yazısında, "Her çeviri bir yitimler yumağıdır," diyor. Çeviri sürecinde ne gibi yitimler söz konusu oluyor ve siz bunlarla ilgili hangi kararları alıp nasıl çözümler üretiyorsunuz?

Turgay Kurultay haklı. Ben de şiir çevrilmemeli diyorum. Şiirin müziği, şairin seçtiği sözcükler arasındaki uyum nasıl yitiyorsa, çeviride de mutlaka bazı yitimler oluyor. Ama elbette şiirde olduğu kadar değil. Önemli olan yazarın üslubunun, sesinin yitmemesi, bu da ancak uzmanlaşmış, ustalaşmış bir çevirmenin üstesinden geleceği bir şey. Ben metnin aslına sadık kalırım, sözcük eksiltmem ya da eklemem ama en çok dikkat ettiğim, yazarın sesini verebilmek. Yoksa okur, o yazarı tanıyamaz.

Çeviri sürecinde karşılaştığınız kimi çeviri sorunlarını çözümlerken, çeviri kuram ve yaklaşımlarından, bunların ortaya koyduğu yöntem, ilke ve kurallardan yararlanır mısınız? "Çeviri, çeviri yapılarak öğrenilmez" diyenlere karşın, tersini savunanlar da var. Sizce çeviride kuram-uygulama ilişkisi nasıldır?

Yukarıda da söyledim, ben okullu değil alaylıyım, çevirmenlik konusunda. “Çeviri çeviri yapılarak öğrenilmez” diyenlere katılmıyorum. Ben çeviri yaparak ama en önemlisi yanlışlarımı görerek öğrendim. Kendi kendimi eğittim. Nasıl ki bir yazar, romanını, roman yazma kurallarına ve kuramlarına uygun düşme kaygısıyla yazmıyorsa, içinden geldiği gibi yazıyorsa, çevirmen de mutlaka birtakım kuramlara uyacak diye bir koşul olmamalı. İyi bir çevirmen bir tür yazardır. Bir metni alır, kendi dilinde yeniden yazar. Kendinden bir şeyler katar ama yorum yapmadan, yazarın yazdığını bozmadan. Kurallara ve kuramlara uygun kalma kaygısıyla çevrilen metinlerin kuru, lezzetsiz olduğunu, olacağını düşünüyorum.

Metindeki ses ve ritim ögesinden genellikle şiir çevirilerinde söz edilir. Düzyazı yapıtlar için ritim, yazarın ses tonu, tempo gibi sessel uyumla ilgili ögeler önemli değil midir? Bu konuda nelere dikkat edersiniz?

Yukarıda da söyledim, bunlar elbette önemli. Sessel uyum, şiirde olduğu gibi burada da mümkün olduğu ölçüde sağlanması gereken bir öge. Daha doğrusu bir ritim tutturulmalı, diye düşünüyorum, dediğiniz gibi.

Türkçeyle yapısal farklılıkları bir yana, bazı dillerde çok uzun cümleler kurulabiliyor. Örneğin, Ulysses’te 2500 sözcükten oluşan bir cümle bile var. Böyle durumlarda ne yapıyorsunuz? Uzun cümleleri/konuşmaları bölmek ya da kısaltmak (atlamalar) gibi yollara başvuruyor musunuz?

Uzun cümleler Almancada da, İngilizcede de, Fransızcada da yan cümleciklerle sağlanıyor; bunu sağlayan da yapısal farklılıkları. Yabancı dildeki bir cümleyi çevirirken genellikle cümlenin sonundan başlamak ve yan cümleleri çözerek başa doğru ilerlemek gerekiyor. Ben uzun cümlelerin yazarın üslubu olduğunu düşünüyor ve koruyorum. Kısaltmak ve atlamak ise hiç başvurmadığım bir yol. Eskiden, biliyorsunuzdur, bunu okurlar zor anlar diye uzun cümleleri kısaltarak ya da bölerek çevirenler vardı.

Kenzaburo Oe, Çehov, Marquez, Paulo Coelho, Umberto Eco gibi yazarlardan da çevirileriniz var ki sanırım bunları ikinci dilden yaptınız. İkinci dilden çeviriyle ilgili düşünceleriniz nedir? Hangi dillerde, nitelikli yazınsal çeviriler yapabilecek profesyonel/usta çevirmen yokluğu ya da azlığı var?

İkinci dilden çeviri yapmayı çevirmenler genellikle arzu etmez. Çevrilirken zaten metin az da olsa bir şeyler kaybeder, çevirmenin yorumu işin içine girebilir. Metnin ne derece aslına uygun çevrildiğini bilemeyiz. İkinci kez çevrilinece yine bir kayıp söz konusu olabilir. Şu da var: Ben bir metni çevirirken yazarıyla baş başa olduğumu düşünürüm. Benim okumam için yazmıştır, ben de o anda çeviriyordumdur. İkinci dil ise bir yabancıнын ağzından bana ulaşır. Dolayısıyla ben de metne yabancılaşabilirim. Bu durumda metni Almancadan çeviriyorsam İngilizcesine ya da Fransızcasına da mutlaka bakarım. Her iki çevirmenin yorumlarını dikkate alırım. Örneğin Paulo Coelho’nun Şeytan ve Genç Kadın’ını çevirirken Fransızcası ve Almancasından yararlanmıştım.

Çevirdikleriniz arasında çocuk kitapları da bulunuyor. Ülkemizde, birkaç yayınevi dışında, yerlisi ve çevirisiyle en plansız-programsız, özensiz ve denetimsiz yayınların yapıldığı bir alan bu.

Örneğin, Robinson Crusoe'nun dört yüz sayfaya yaklaşan çevirileri yanında otuz sayfayı bile bulmayanları var. Her çevirmen, kendine göre kısaltmalarda bulunuyor; kendisi ya da yayıncısı dinsel/ahlaksal, politik, ulusalcı vb. ideolojik nedenlerle sapırmalar yapıyor; sansür uyguluyor... Bırakın yazarının dilini/biçimini, erek dilin inceliklerini; konu ve olaylar bile verilemiyor. Oysa dil yönünden en özen gösterileceklerin başında gelmesi gerekmez mi çocuk kitaplarının? Metin, hangi yaş grubuna yönelikse, o yaşın sözcük dağarcığı ve kavrama düzeyine uygun, açık ve anlaşılır, akıcı bir dil ve anlatım... Ne dersiniz?

Haklısınız ama son zamanlarda çocuk kitaplarına biraz daha özen gösterilmeye başlandı. Günışığı, Tudem, Can Yayınları gibi yayınevleri çok özenli kitaplar yayınlıyorlar. Ben de Turkuvaz Kitap'ın yöneticisiyken çocuk kitapları alanına da girmiştım. Çevrilen bütün kitaplarımız çok iyi çevirmenlerin ellerinden çıkıyordu. Öte yandan bir mesajı olmayan, birbirinin benzeri bir sürü kitap da var piyasada. Öncelikle seçimde dikkatli olmak gerekiyor.

Okuduğum son çeviriniz, I. Bachman - P. Celan'ın yazdıkları mektupları içeren *Kalp Zamanı*'ydi. Sonrasında Petros Markaris'in *Eskiden, Çok Eskiden* ile Nadine Gordimer'in *July'in İnsanları* adlı roman çevirileriniz yayımlandı. Son olarak da bir klasik yapıt olan Edith Wharton'ın *Keyif Ev'i* ni çevirdiniz. Şu sıralar neyi/neleri çeviriyorsunuz ya da çevirmeyi planlıyorsunuz? Tek yapıtın çevirisi üzerinde mi çalışırsınız yoksa birkaçını birlikte mi yürütürsünüz?

Sizin soruları bana vermenizle benim yanıtlamam arasında küçük bir çevirim daha yayımlandı: Necip Mahfuz'dan *Başkanın Öldürüldüğü Gün*. Bu da, Arapçadan çok zor çevirmen bulunabildiği için yine İngilizceden yapıldı. Şu sıralarda ise bir biyografi çevirisi üzerinde çalışıyorum. İngilizceden. Çoğunlukla iki çeviri üzerinde birden çalışırım. Özellikle biri ağır bir işse, yanına bir de daha kolay bulduğum ikinci bir çeviriyi katarım. Şimdi de Almancadan bir kitap var aynı anda tezgâhta.

Özgün kitaplarla ilgili tanıtım, inceleme-eleştiri yazılarında, yazarın dilinden/biçeminden söz edilirken; çevirilerde, genellikle çevirmenin değil de kısaca çevirinin dilinden söz edilir. Sizce, çevirdiği yazarın/yapıtın dilini/biçimini yansıtmaya çalışmakla birlikte, yine de çevirmenin kendine özgü bir dili yok mudur, olmalı mıdır? Aynı zamanda bir yazar olarak, bu konuda nasıl davranıyorsunuz?

Çevirmenin kendi dili ister istemez oluyor. Yazarın üslubu, dili, seçtiği sözcükler, ifade biçimi nasıl her kitabında aşağı yukarı benzer biçimdeyse, çevirmenin de elbette kendi dili, kendi sesi vardır ve bir dereceye kadar bunu kullanmaktan kaçamaz da. Özellikle yazar da olan çevirmenler bu konuda daha da zorlanabilirler. Benim de kendi dilim, biçemim, yorumum var tabii, ama çeviride yazarın üslubunu bozmamaya özen gösteriyorum.

Sizce iyi/ideal bir çeviri yöntemi nasıl olmalıdır ve siz bunu nasıl uygulamaya çalışıyorsunuz? Bir çeviri yapıtın, eşdeğerlik açısından, yeterli ya da kabul edilebilirliğini, yayımlanabilirliğini nelere göre belirliyorsunuz?

Bir çevirmen öncelikle yazarın üslubunu iyi anladığına emin olmalıdır. Bunu anlaması için de en azından kitabın başından bir-iki bölümü dikkatle okumalıdır. Ben yukarıda kitabı önceden oku-

madan çeviririm dedim ama elbette ben de baş tarafını bu amaçla incelerim. Çeviride, bir cümle içinde aynı sözcüğü birden çok kullanmamaya dikkat etmeli, sözcük dağarcığını olabildiğince zengin tutmalıdır. Sürekli aynı kısır dağarcıkla çalışmamalıdır. En iyi çeviri Türkçe yazılmışçasına okunan bir çeviri olduğuna göre yapay ifadelerden, süslü edebiyattan kaçınılmalıdır. Yalın sözcüklerle kurulmuş bir metni, yavan olur diye süslü sözcüklerle Türkçeye aktarmamalıdır. Kısacası metne sadık kâlmalı ama çeviri kokan bir çeviri üretmemelidir.

Çeviride, kaynak metne “*sadakat*” ve özgürlük, yorumlama konularındaki tartışmalarla ilgili olarak neler söylersiniz?

“Çok sadık kalırsanız güzel bir çeviri olmaz, güzel olsun dersiniz sadık kalmamalısınız” diyenlere bazen hak veriyorum. Ama elbette bu duygumu kendime saklıyorum. Can Yücel’in şiir çevirilerini düşünürseniz ne demek istediğimi anlarsınız. Bazen bire bir sadık kalınan çeviriler çok lezzetsiz olabiliyor.

2006’dan Eylül 2010’a kadar Merkez Kitaplar ve Turkuvaz Kitap’ın genel yayın yönetmenliğini yapıyordunuz. Daha önce de Can Yayınları’nda aynı görevi ve YKY’nda yayın yönetmenliği yaptınız. Şu anda da Kırmızı Kedi Yayınevi’nde yayın danışmanlığı yapıyorsunuz. Çeviri sürecinin ilk adımı çevrilecek yazarı ve eserini seçmek. Bir yazar olarak, bir yandan sanatsal/yazınsal değeri olandan yana olmak isterken; diğer yandan da ticari bir kuruluşun temsilcisi olarak, çevrilecek kitabın satış şansını/piyasa değerini de dikkate almak, yani ticaretle kültür-sanatı uzlaştırmak durumunda kalmanın ikilemini yaşıyor musunuz? Kararlarınızda hangi yön ağırlık taşıyor?

Günümüzde yayınevi yöneticilerinin sorunlarından biri de bu. Keşke sanatsal/yazınsal değeri olan kitaplar aynı zamanda satış şansı yüksek olan kitaplar olsa. Ne yazık ki pek sık karşılaştığımız bir şey değil bu. Ben bu bakımdan şanslıyım, bugüne kadar çalıştığım yayınevlerinde önceliği sanatsal/yazınsal değeri olan kitaplara verme fırsatım oldu. Şimdi de öyle. Baştan sona ticari amaçlı bir yayın yelpazesi hazırlamak ve uygulamak bana göre değil. Ama arada elbette böylesi kitaplara da yer verdim, vermek durumundaydım. Ticari başarısı olan kitapların ve yazarların getireceği maddi olanak sayesinde edebi değeri yüksek olan, satışı belli sayılarda kalsa da mutlaka yayınlanmalı dediğimiz kitapları yayınlama fırsatı bulunur. Şunu da söyleyeyim, ticari başarısı olacak kitapları seçerken onların da mutlaka belli bir düzeyin üstünde olmasına hep dikkat ettim, ederim de.

Bir yazarı/kitabı kime çevirteceğinize karar verirken neleri göz önünde bulundurursunuz? Çevirmen için eğitimin, deneyimin, belli bir alan ve yazarda/şairde uzmanlaşmanın önemi nedir sizce?

Benzer kitapları başarıyla çevirmiş, yeteneğine ve sözüne güvendiğim kişilere vermeye dikkat ederim. Deneyim önemli elbette, genelde bir yazarın bütün kitaplarını aynı çevirmenin çevirmesini yeğlerim. Yazarın üslubuna, diline, sesine vakıf olan kişinin çevirileri daha başarılı oluyor.

Çeviri yayın furçası ve niteliksiz çeviriler kültürümüzü, dilimizi olumsuz etkiliyor. Ortalama okurun iyi eserleri seçebilmesi gittikçe zorlaşıyor. Bu durumda, bilinçli yayın politikaları, yazar/eser ve çevirmen seçimi büyük önem taşıyor. Sizin çeviri yayınlarla ilgili temel ilkeleriniz, yazınsal

amaçlarınız neler? Eğer önemli bir ödül almamışsa, iyi bir tanıtım ve reklam kampanyası yapılmazsa, ülkemizde pek bilinmeyen bir yabancı yazarın eserini yayımlamak, satmama gibi bir risk taşıyor mu?

Ne yazık ki bir dili iyi bilmek mutlaka iyi bir çevirmen olunacağı anlamına gelmiyor. Dili iyi bilmek yanında Türkçeye de son derece hâkim olması şart. Hatta içinde biraz da yazarlık kumaşı olmalı. Çevirdiği kitabın ülkesinin kültürünü tanıması, güncelini takip etmesi de çok gerekli, deneyim kuşkusuz en istenen öge.

Yabancı bir yazarın eserini, hele ilk kitapsa yayınlamak her zaman risk taşır. Yatırım yapıyorsunuz ve binlerce kitap elinizde kalıyor. Reklam çok önemli tabii, ama yanıltıcı reklamlara karşıyım. Reklama kanıp bir kitabı alan, sonra hayal kırıklığı yaşayan çok okur var.

İnternet yayıncılığını basılı yayın için bir tehlike sayıyor musunuz?

Şimdilik değil, ama zaman içinde olabilir.

Çoğu yayınevinin ve editörlüğün kurumsallaşamamasının nedenleri olarak neleri görüyorsunuz? Çalıştığınız ve çalışmakta olduğunuz yayınevlerinde, Çince, Japonca gibi dillerden yapılan çevirileri özgün metinleriyle karşılaştırıp denetleyebilecek editörleriniz var mıydı/var mı? Farklı alanlar için farklı editörler ve danışma kurulları bulunuyor muydu/bulunuyor mu?

Çince, Japonca çevirmen bulmak bile zorken, bu dilleri bilen editör bulmanın zorluğunu söylemeye gerek yok. Dil bilmek başka, bunu editörlükte ve çevirmenlikte kullanabilmek başka şey. Bu gibi durumlarda genellikle çeviriyi ikinci bir dildeki çevirisiyle karşılaştırmak durumunda kalıyoruz. Farklı alanlarda farklı editörlerle çalıştım. Örneğin çocuk kitapları, tarih dizisi, inceleme-araştırma, edebiyat gibi değişik konularda uzmanlaşmış editörlerle.

Bir çevirinin başarısında, editörün katkısı, kötü çevirilerdeki payı nedir, ne olmalıdır?

Çevirinin başarısı çevirmene aittir; iyi bir editörün çeviriye katkısı olur, ama çeviriyi asla baştan çevirircesine edit etmemelidir.

Çevirmenlerin adlarının kitap kapaklarına yazıldığı yayınevlerinde çalıştınız, çalışıyorsunuz. Yeni çıkan çoğu çeviri kitap duyurularında, bazı kitap tanıtım yazılarında bile çevirmen adına yer verilmiyor. Türkiye’de, özellikle çeviri yayınlarda telif haklarına pek uyulmadığını görüyoruz. Bu konuda, yasalarda mı bir boşluk var; yoksa çevirmenlerde haklarını aramama/boş vermişlik mi var? Sizce çevirmenler, emeklerinin karşılığını alabiliyorlar mı? Ülkemizde, kitapların baskı sayısının/satışının azlığını da dikkate alarak soruyorum: Günümüzde bir çevirmen, yalnızca çevirilerinden kazandığı parayla geçinebilir mi?

Hayır, geçinemez, tabii çok satan kitapların çevirmenleri hariç. Harry Potter kitaplarının, Susanna Tamarro, Paulo Coelho, Grangé ya da Dan Brown kitaplarının çevirmenleri mutlaka hallerinden memnundurlar ama bunlar istisna. Zaten pek çok çevirmen bu işi yan iş olarak yapar. Yan gelir sağlamak için. Çevirilerde telif haklarına ciddi yayınevleri uyar. Sözleşme yapar, ödenecek telif ücreti belli olur. Her baskıda telif ödenir.

ÇEV-BİR, Çevirmenler Derneği gibi kuruluşlarla ilgili düşüncelerinizi merak ediyorum.

Çevirmen olsam da yayınevlerinde aynı zamanda yönetici de olduğum için bu tür kuruluşlara ne yazık ki katılamadım. Ancak örgütlenme ve dayanışmanın olumlu olduğuna inanıyorum.

Çevirdiğiniz yapıtlarla ilgili, tanıtım yazıları dışında, yapıtı özgün metinle karşılaştırarak enine boyuna çözümlleyen, çevirideki yazınsal/dilsel sorunları somut örnekler ve önerilerle ortaya koyan üretici/geliştirici inceleme-eleştiri yazıları yayımlandı mı? Çeviri eleştirisi, çevirmene ve çeviriye neler kazandırabilir?

Zaman zaman yayınlandı tabii. Çeviri eleştirisini bu işin uzmanı kişiler yaparsa saygım var, ama uzman olmayan kişilerin amatörce çeviri eleştirisi yapmasını doğru bulmuyorum. Bu tür yazılar okuru da çevirmeni de yanlış yönlendirir.

Zaman ayırdığınız için çok teşekkür ederim. Ekleme istedikleriniz var mı?

Belki sormak isterdiniz: İki dilden çeviri yapmanın güclüğü var mı diye. Güclüğünü çekmedim ve aynı anda iki ayrı dilden çeviri yapmak özellikle sevdiğim, uyguladığım bir şey. Bu bağlamda Almancayla aramda daha sıcak bir bağ olduğunu söyleyebilirim. Belki onu daha küçük yaşta öğrenmeye, konuşmaya başlamamdan kaynaklanıyordur. Her iki dilin de farklı zenginlikleri ve benzerlikleri var, çeviri yaparken bazen ikisini karşılaştırmak da hoşuma gider. Çeviri çok keyif aldığım bir uğraş, akşamları bir-iki sayfa çevirmeden uyuduğum pek olmaz.

**DOSYA:THE CITY IN OUR EYES: ENGLISH-LANGUAGE
POEMS ABOUT ISTANBUL**

BİZİM GÖZÜMÜZDEN İSTANBUL: İNGİLİZCE ÇAĞDAŞ

ŞİİRLERLE ŞEHRE BAKIŞ

2. BÖLÜM

Dosya Editörü: Jeffrey Kahrs

Çeviri Editörü: Başak Ergil

Editor's Introduction

Istanbul was a very different city when I first arrived in 1993. I couldn't find filter coffee (or filters) in any of the small stores in Levent Carsi. And there was no cappuccino anywhere. Whenever I heard someone speak English, I'd always glance around to discover who it was; people speaking a language other than Turkish were few and far between. I well remember the spooky feeling I'd get passing the ornate, crumbling facades of the late Ottoman Empire on Istiklal Avenue on my way to my girlfriend's place in Tunel.

At the time I had no clue I was part of a vanguard of foreigners who have helped make Istanbul what it has been for so many of the 1680 years since Constantine made it his capital: the cosmopolitan center of this part of the world. Though many of us in this collection are, as the poet Gustaf Sobin said, ex-patriots rather than expatriated, cities like New York, Paris, Tokyo and Istanbul belong not just to the country of which they are a critical fulcrum of commerce and creativity, but to all who come to barter with its sunlight and shadows. In great cities a stranger is as familiar a sight as the monuments of the city itself. Hopefully, in Istanbul this stranger will see, hear, taste, touch and smell things as profound and fascinating as the Garip or strange school that once propelled Turkish poetry in to modernism.

The poems in this collection differ greatly in style and substance and this is as it should be. While some poets have readers tumble across the Istanbul's topography, using the names of suburbs as signposts, others connect city and poem with a discreet reference. In such diversity lies strength. Recently I read that my friends John Ash, Mel Kenne (with whom I edited a special issue on Turkey of the Atlantic Review) and I comprise an Istanbul 'school' of poetry. Though I was flattered to have finally become part of a 'school', the truth is we became friends because we have lived in Istanbul a long time and love poetry, and what is said about us can be said about so many of the poets in this collection: We are all part of the Istanbul school as this city has taught us so much. I hope you hear and enjoy the many voices Basak Ergil and I have collected for your pleasure. We hope your discovery of the poems presented here will be just as rewarding.

Best Regards

Jeffrey Kahrs

Sunuş

1993 yılında İstanbul'a ilk geldiğimde şehir şimdikinden hayli farklıydı. Levent Çarşısı'ndaki ufak dükkânlarda ne filtre kahve ne de filtre bulunuyordu. Hiç bir yerde cappuccino bulmak da mümkün değildi. Kulağıma İngilizce sözcükler çalınacak olsa, hemen dikkat kesilir, konuşana alıcı gözüyle bakardım; Türkçe dışında dil konuşan tek tük insan vardı. Tünelde oturan kız arkadaşşıma gitmek üzere İstiklal Caddesini boylu boyunca yürürken önünden geçtiğim, Osmanlı'nın son döneminden kalma o görkemli, eski binaların beni nasıl ürperttiği hâlâ aklımdan çıkmaz.

Konstantinus'un bu şehri başkent olarak seçmesinden bu yana 1680 yıl boyunca İstanbul'u İstanbul yapan şeye, yani dünyanın bu kesiminin kozmopolit merkezi olmasına katkıda bulunan yabancılardan biri olduğumun o zamanlar hiç farkında değildim. Bu seçkide yer alan şairlerin büyük bir kısmı olarak bizler, Gustaf Sobin'in de belirttiği gibi, yurtlarından uzakta yaşayan insanlar olmaktan çok yurtseverliği aşmış kişileriz. Zaten New York, Paris, Tokyo, İstanbul gibi şehirler tek bir ülkenin ticaret ve yaratıcılık merkezi olmalarına karşın, aslında günışığını ve gölgelerini yaşamayı arzulayan herkese aittir. Büyük metropollerde bir yabancıya rastlamak şehrin tarihi yapılarıyla karşılaşmak kadar olağandır. Gönül ister ki bu yabancı, Türk şiirini modernizme taşıyan Garip Okulu gibi engin ve büyüleyici şeyleri görsün, duysun, tatsın ve hissetsin.

Bu seçkide, doğal olarak, biçem ve öz bakımından çeşitlilik gösteren şiirler yer almaktadır. Şiirlerin bazılarında okur semt adlarını takip ederek şehrin topografik yapısını düşe kalka keşfederken, bazı şiirlerde ise şehir ile şiir arasında çok ince bir göndermeyle karşılaşacaktır. Zaten şiirin gücü işte tam da bu çeşitlilikte yatar. Son zamanlarda okuduğum bir yazıda dostlarım John Ash ve Atlantic Review'in Türkiye'ye ilişkin bir sayısının editörlüğünü birlikte üstlendiğimiz Mel Kenne'yle birlikte İstanbul'da bir şiir "okulu" oluşturduğumuz yazıyordu. En sonunda bir "okul"a ait olmak düşüncesi her ne kadar gururumu okşasa da, aslında dostluğumuzun sebebi İstanbul'da çok uzun bir süre yaşamış olmamız ve şiiri seviyor olmamızdır... Hakkımızda söylenenler bu seçkideki diğer şairler için de geçerli: Bizler İstanbul okulunun birer parçasıyız çünkü bu şehir bize çok şey öğretti. Sizlere sunmak üzere Başak Ergil ile birlikte derlediğimiz bu seçkideki farklı seslere kulak vermekten keyif alacağınızı umuyoruz. Bu keşif yolculuğunun sizlere de bir şeyler katmasını diliyoruz...

Esenlikler...

Jeffrey Kahrs

Çeviren: Başak Ergil

Clifford Endres

İngilizceden Çeviren: Nil Özçelik

Clifford Endres İstanbul'un Fener semtinde yaşamakta ve Kadir Has Üniversitesi'nde eğitim vermektedir. Endres, Austin City Limits ve Joannes Secundus: The Latin Love Elegy in the Renaissance başlıklı kitapların yazarıdır. Makaleleri ve Selhan Savcığıl-Endres ile birlikte yaptıkları çeviriler Agenda, Chicago Review, Edinburgh Review, Massachusetts Review, Quarterly West, Seneca Review, Southwest Review, Near East Review, The Turkish PEN gibi dergilerde yayımlanmıştır. Clifford Endres, son zamanlarda, Edouard Roditi ve İstanbul üzerine yazmaktadır.

İSTANBUL DIARY IV

Five years was the sentence handed down
to my flower-lady's son and daughter,
she said. They shared it: two and a half years
apiece. The prosecutor wanted twenty-four.
But as they explained in their defense,
the man needed killing:
a drunk, wife-beater, drug dealer,
only Allāh knew for sure how many
were the crimes he'd committed
against humanity. The judge agreed,
more or less. So, counting time served,
they'll be out in under a year.
All in all not too bad, we agreed.
Could've been worse. For five liras
she sold me a nice bouquet of carnations,
and I passed along my greetings to the kids.

İstanbul Günlüğü IV

Beş yıl hapse mahkûm edilmişlerdi,
çiçekçi kadının oğlu ile kızı.
Böyle dedi, çiçekçim. Paylaştırdılar cezayı, iki buçuk yıla
her biri için. Oysa savcı yirmi dört yıl istemişti.
Fakat diye anlattılar savunmada,
o adamı şarttı öldürmek,
sarhoşun tekiydi, karısını döven, uyuşturucu satıcısı.
Yalnız Allah biliyor tam olarak,

kaç suç işlediğini
insanlığa karşı. Yargıç kabul etti durumu,
az ya da çok. Böylece, geçiverdi sayılı zaman,
çıkacaklar bir yıldan az sürede.
Genel itibariyle, kötü sayılmaz o kadar da, dedik ikimiz de.
Daha kötü de olabilirdi. Beş liraya
güzel bir buket karanfil sattı bana,
bense selamlarımı ilettim çocuklarına.

Duff Plunkett

İngilizceden Çeviren: Cihat Salman

Duff Plunkett tarım ekonomisti olarak çalışıyor ve Batı Afrika gibi son derece geniş bir coğrafyaya sahip bir bölgede görev yapıyor. Kısa süre önce, padişahların izinde, şehir duvarlarını arşınlayarak, 2 sene süreyle İstanbul'da yaşadı. Üç seçkisinden sonuncusu olan Beynin Sol Yanı-Beynin Sağ Yanı'na (Left Brain-Right Brain) mike@acornproductions.org adresinden ulaşabilirsiniz. Uyak, ses yinelenmesi ve kaligrafi konularında deneysel işler yapan şairin Fransızca, İspanyolca, İtalyanca ve şimdi de Türkçe dilinde yazılmış şiirleri vardır.

Gülhane Park

In the park where the Sultan strolled
all by his lonesome or with
some of his 700 women in the harem
now the public strolls or sits on the many benches
some in the shade & some by the fountain
women with head scarves men with long pants
no matter the hour
A big park with room for 700 women today
each with their own man
A better ratio
and a tree for everybody
all the stray dogs rejoicing
a tree for each plane trees & a beech

The Sultan would hide & watch
from his porch facing the Sublime Porte
watching tourists skirt the hawkers
like the nobles used to encourage the ravens

Empireless quadruple-wifeless
Outside on Fridays at his local mosque
not cooped up on a hill for safety
down by the water nearer the boats
nearer the people sipping tea on his porch

Gülhane Parkı

Padişahın dolaştığı parkta
tüm yalnızlığıyla ya da
haremindeki 700 kadından bazılarıyla
şimdi sıradan insanlar dolaşıyor ya da oturuyorlar sayısız bankında
kimi gölgede ve kimi çeşme yanında
türbanlı kadınlar uzun pantolonlu erkekler
günün her anında
700 kadına yetecek büyüklükte bir park bugün
her biri kendi erkeğiyle
Daha iyi bir oran elbette
ve herkes için bir ağaç
tüm sokak köpekleri sevinç içinde
her birine bir ağaç bir boy ağaçlar ve bir kayın

Şimdi olsa, gizlenip gözlerdi padişah
Bab-ı Ali'ye bakan sundurmasından
etekleri işporta tezgahlarına sürtünen yabancıları
eskiden soyluların kargaları yüreklendirdiği gibi
Tahtsız dört karısız
Cuma günleri dışarıda kendi mescidinde
güvenliği için bir tepede saklanmamış
su kıyısında teknelere daha yakın
insanlara daha yakın çayını yudumlardı sundurmasında

Amy Newlove Schroeder

İngilizceden Çeviren: Ebru İzre

Amy Newlove Schroeder, ilk kitabı The Sleep Hotel (Uyku Oteli) ile 2009 Şiir Alanı Birincilik Ödülü'ne (Field Prize for Poetry) layık görülmüş, kitap 2010 yılında Oberlin College Press'ten yayınlanmıştır. Doğma büyüme Kaliforniyalı olan Amy Newlove Schroeder, bir senedir İstanbul'da yaşamakta ve Doğuş Üniversitesi İngiliz Edebiyatı Bölümü'nde Öğretim Görevlisi olarak çalışmaktadır. Edebiyat ve Yaratıcı Yazım alanında doktora derecesini University of Southern California'dan almıştır.

Morning, Acibadem Caddesi

This is what is meant by divorcement

Ghost sickness, malarial--
something that comes & goes but
cannot be cured

Waking in the morning blind with confusion
unable to locate my own name

Sheets soaked, my face scarred
by hard sleep

Trying to get back to where I came from

Acibadem Caddesi'nde Sabah

Kopuş böyle bir şey işte

Karabasan, sırtmalı---
Bir gelip bir gidiyor,
İlacı yok lâkin

Uyanırsın sabah,
Kafan karışık, basiretin bağlanmış,
Adını bile unutursun

Çarşaf ıpslak,
Yüzünde cimri uykunun izleri

Geldiğin yere geri dönmeye çalışırsın

Donny Smith

İngilizceden Çeviren: Mete Özel

Donny Smith Birleşik Devletlerin küçük bir kasabasında büyüdü; şimdi İstanbul'da öğretmenlik yapıyor. Lâle Müldür çevirilerinden oluşturduğu bir seçki I Too Went to the Hunt of a Deer, 2008 yılında yayımlandı. Kendi şiirlerinden oluşan Was Gone and Has Gone and Was Gone, adlı seçki de aynı yıl yayımlandı. Wenceslao Maldonado'nun Si cortarle la cabeza a la Gorgona adlı kitabının ve Cemal Süreya'nın Üvercinka'sının çevirileri yakında yayımlanacak.

City Him

I can float like mist around his young body,
till he sees and accepts my water. His hill
is growing. His flower is a white throat.
Pale spindle of wild mustard up the line
between road and curb, grey yellow flower,
soft song drifting with the exhaust.
And the loves in which I float as well,
buoying, rolling, knotted in my own hair.
Wearing down like a rock in the years of
a river a poem. One crow preening
on a chimneytop, one crow shivering
under an eave, crazy man at the busstop
stating, "Everywhere, walking everywhere,
walking everywhere, they're walking
everywhere." As the ferry reaches the pier
for a moment we float on air. (Then
air is water, again.)

Şehrin Adamı

Delikanlı bedeninin etrafında buğu gibi yüzebilirim,
ta ki görür ve kabullenir suyumu. Büyüyor
tepesi. Beyaz bir boğazdır çiçeği.
Yabani hardalın soluk çehresi uzayıp gider
yolla kaldırım taşları arasına, kirli sarı çiçek,
tatlı ezgi egzoz dumanlarıyla sürüklenir.
Ve içinde benim de yüzdüğüm aşklar ki,
dalgalanarak, yuvarlanarak, kendi saçlarımda düğümlenir.
Bir nehrin içindeki bir kaya gibi
aşınan bir şiir. Karganın biri tüylerini tarazlıyor

bir bacanın tepesinde, bir karga titriyor
 bir saçağın altında, otobüs durağındaki meczup
 söyleniyor, "her yer, yürümek her yere,
 yürümek her yere, yürüyorlar
 her yere." Vapur iskeleye yanaştığında
 yüzüyoruz havada bir anlığına. (Sonra
 hava su oluyor yeniden.)

Sidney Wade

İngilizceden Çeviren: Çağdaş Acar

Sidney Wade, sonuncusu Stroke (Persea Books, 2008) olan beş ciltlik şiir derlemesi yayımladı. Şiirleri ve çevirileri Poetry, The New Yorker, Grand Street ve The Paris Review dahil olmak üzere pek çok dergide yayımlandı. Melih Cevdet Anday, Yahya Kemal ve daha birçok şairin şiirlerini Türkçe'den çevirmektedir. 1989-90 yılları arasında, Fulbright bursuyla İstanbul Üniversitesi'nde ders vermiştir. Subtropics isimli edebiyat dergisinin şiir editörü olan Wade, yakın zamanda Amerikan Edebiyat Çevirmenleri Birliği'nin yazman ve saymanı olarak seçilmiştir.

Benim İstanbul'um

benim koca, mavi
 metropolüm

my great blue
 metropolis

yarısı gölgeyse
 yarısı dökme demir

of shadow and
 of molten

hulya benim şehrim
 kumaşı

dream my city
 whose fabric

örülü
 tuhaf yapılarla

is constructed
 of curious structures

logar kapakları ile
 çevik

manhole covers
 and nimble

ilmekleri tarihin
 şehrim benim, içinde

historical seams
 my city where grit

ışıldar çakıl taşları ile

and beauty flash

güzellik, camlarda	in the windows
ötelere uzanır parıltıları	in transcendent flares that
şubat sonrası ağırkanlı vahiyleri	february forth their slow revelations
kocaman, yeşil canlanan bir esrar gibi	as great green accelerating mystery
çıkarcı kendini Boğazın	muscles up from the depths
aceleci akıntılarının derinliklerinden	of the hurrying Bosphorus currents
şizofren şehrim benim tutkuludur	my schizophrenic city passionate
melankolisinde de keskin sızısında da	in its melancholy and its keen
açgözlülüğün belertir gözlerini, bakar	acquisitive ache it glowers brightly
yünlü, gri taşlı ve keten kumaşlı	in its layers of wool and gray
katmanlarında muhteşem bir senfoni	stone and linens a splendid symphony
minör tonunda yuvası paramparça	in minor key home to riven
canlar ile pejmürde kulların, yuvadır	souls and ragged beggars home
birçok çalgısına	to the many instruments

şiiirin, yuvası
laf ebeliğinin

fişek gibi soğukluğu
kamaştırır gözleri

ele gelmez asla
ruh dediğın

dışındadır bu
dünyanın

bir o kadar da
âlâ

of poetry home
to polyspeak

whose pyrotechnic
frigidities dazzle

the spirit it's
out of control

it's out of this
world and

absolutely
fine

Sina Akyol

Şiir ve Çeviri Üzerine Darmadağınık Lâkırdılar ve Birkaç Anı

Gerek Cevat Çapan, gerekse de Samih Rifat'ın şiirini çok sevdiğimi belirterek başlamalıyım.

Cevat Çapan'ın ilk şiir çevirisi kitabı 1966'da basılmış: "Çin'den Peru'ya"... 1950 doğumlu olduğuma göre, bu kitabı 1966'da değil, sonraki yıllarda satın aldığım kesin. Çapan'ın ikinci şiir çevirisi kitabı 1982'de basılmış: "Çağdaş Yunan Şiiri Antolojisi". Gerek bu kitabı, gerekse de ondan sonrakileri satın aldığım yılları hatırlıyorum.

Kıymetli Cevat Çapan'ın ilk şiiri 1952'de Varlık'ta yayımlanmış. 1956'ya kadar da Yeditepe, Seçilmiş Hikayeler ve Yücel dergilerinde çıkmış şiirleri. Dergi koleksiyonum hayli eskilere dayansa da bendeki Yeditepe'lerin en eski cildi Nisan 1950-Şubat 1951 tarihleri arasında yayımlanmış dergilerden oluşuyor. Yani Cevat Çapan'ın henüz şiir yayımlamaya başlamadığı bir zaman dilimi... İkinci en eski Yeditepe cildinde ise 1960-1961 tarihli Yeditepe'ler var. Yani Cevat Çapan şiir yayımlamayı bırakalı dört-beş yıl olmuş. Seçilmiş Hikayeler'e gelince: Koleksiyonumdaki en yeni Seçilmiş Hikayeler dergisinin kapağında Cilt 5, Sayı 45 yazıyor. Künyesinde ay ve yıl belirtilmemiş, ama 1950 yılı olmalı. (Cilt 3, Sayı 24-25'in künyesinde ise ay belirtilmemiş, ancak 1949 tarihi var.) Yani Cevat Çapan'ın henüz şiir yayımlamadığı yılların dergileri... Yücel dergisi mi, ne yazık ki yok koleksiyonumda.

Şiir çevirilerini dergilerde (Pazar Postası, Dönem, Yeni Dergi, Papirüs, Şiir Sanatı, Milliyet Sanat, Yeni Edebiyat, vb.) yayımlamış Cevat Çapan. Bunlardan Yeni Dergi, Papirüs, Milliyet Sanat ve Yeni Edebiyat'taki çevirileri hatırlıyor gibiyim. Demek oluyor ki Cevat Çapan adını ilk kez dergilerdeki şiir çevirilerinden duymuşum.

Çapan'ın ilk şiir kitabı 1985 tarihli: "Dön Güvercin Dön"... Kendisinin çok önceki yıllarda şiirler yayımlamış olduğuna dair kimi bilgiler dergilerde yer almış ve fakat ben bunları atlamış olabilirim. "Dön Güvercin Dön"ü ilk duyduğumda/gördüğümde sevdiğimi, ama şaşırmadığımı çok iyi hatırlıyorum. Kitap üzerine kendisiyle yapılan söyleşilerde Çapan, şiirlerini yayımlamaktan bir tür korku duyduğunu, bu nedenle de şiir kitabı yayımlamayı o güne kadar sürekli olarak geciktirmek için elinden geleni esirgemediğini söylüyordu. (Bir soru: 1952-1956 yılları arasında yayımlanan şiirleri Çapan'ın kitaplarına girdi mi acep, yoksa yayımlandıkları dergilerde mi kaldı; kendisine sormalı, benim bilmem imkânsız.)

Çeviri şiire karşı hep mesafeli duran bendeniz, Çapan'ın çevirilerini zorlanmadan ve zevkle okuyor; kendisinin pekâlâ iyi bir şair olduğunu düşünüyordum. Konuyla ilgili hiçbir bilgim olmamasına rağmen (kendisiyle hiç tanışmamış, görüşmemiş olmama rağmen), Çapan'ın şiirler yazdığından emindim yani. Dahası, günün birinde, içinde iyi şiirlerin yer aldığı bir kitapla ortaya çıkacağını da biliyordum.. mu demeliyim, hissediyordum diyeyim, böylesi daha dürüst olacak çünkü. "Dön Güvercin Dön"ü ilk gördüğümde işte bu nedenle şaşırmamıştım.

Benzer bir 'beklenti' Samih Rifat için de geçerliydi. Çeviri şiire karşı hep mesafeli duran bendeniz, René Char'dan Seçme Şiirler'i (Ada, 1990), Mabeyinci Pavlos'tan (Paulos Silentiaros) Altın Yağmur'u (Adam, 1997), Paul Claudel'den "Japon Yelpazeleri İçin Yüz Tümce'yi (YKY, 1999), Sappho'dan Şiirler'i (YKY, 2008), ayrıca Gece Yazı'ndaki (YKY, 1994) çevirilerini hayranlık duyarak okumuş olmamdan dolayı, günün birinde Samih Rifat'ın da çok iyi bir şiir kitabıyla ortaya çıkacağından emin olduğumu söylüyordum, Cevat Çapan tecrübesinden de geçmiş bir kişi olarak, kendime ve çevreme. Tabii ki bu nedenle, "Çocuğu Anlat Bana - Bütün Şiirleri" (YKY, 2010) çıkıp geldiğinde de hiç şaşırmamıştım.

İyi Şeyler Yayıncılık'tan çıkan "Manitu'nun Sesi"ni (Derleyen ve Türkçeleştiren: Engin Koparan, 1998) gördüğümüzde heves etmiştik: Mehmet H. Doğan'la birlikte bir 'Kızılderili Şiirleri' antolojisi hazırlayacaktık; derleme değil, çeviri olacaktı. "İngilizceden Türkçeye çevirmesi benim işim, istersen sen de karışsın çeviri kısmına, ama senin işin esas olarak benim çevirileri şiir haline getirmek" demişti Mehmet Abi ve eklemişti: "Gerek duyarsam karışıp söylenirim ha!" Olmadı, isteksizliğimi fark edince üstelemedi.

İlkokulu bitirdikten sonra girmiş olduğum T.E.D. Ankara Maarif Koleji'nde geçirdiğim iki buçuk yıl, İngilizceyi iyi derecede öğrenmemi sağlamıştı. Sonraki yıllarda devam ettiğim okullarda bu nedenle herhangi bir sıkıntı çekmedim; dahası, sıkıntısı olana yardım ettim, hatta adlarına sınavlara girdiğim kişilerin on üzerinden on.. ya da yüz üzerinden yüz almalarını sağladım.

Hani on üzerinden sekiz aldıkları için üzülen öğrenciler vardır; onlardan biri değildi Yavuz; on üzerinden sekiz aldığı da olmazdı zaten, sürekli dokuz ya da on'la geçinirdi, İngilizce dışında böyleydi! Lise dönemimdeki en büyük havamdı, yabancı dil konusunda kendisine yardımcı olmak. Sonraki yıllarda konuşmaya konuşmaya neredeyse unuttum İngilizceyi, Yavuz ise tam tersini yaptı; devlette ya da özel sektörde tek bir gün bile çalışmama kararlılığında olduğu için dil öğrenip çevirmenliğe soyundu. Bu kararını, devlette bir sıra memuru olarak çalışmakta olduğum dönemde, işyerime gelip dalgasını da geçerek söyledi bana; yaptığım işten nefret eden birisi olarak fena halde kıskandım bu kararlılığını, ama başka n'apsaydım, 'hayırlı başarılar' diledim kendisine. İzleyen yıllarda, hayat gereği mi desem, koştuk birbirimizden, nice zaman sonra şükür ki yeniden kavuştuk. Aradan geçen onca yıl içinde, devlette ya da özel sektörde, gerçekten de tek bir gün bile çalışmamıştı Yavuz; sıkı bir çevirmen olmuş ve her biri için 'kallavi' sözcüğünü kullanmam gereken dünya kadar kitap çevirmişti. Çoğu ekonomi, politika, siyaset felsefesiyle ilgili kitaplardı bunlar. Günün birinde, "Vay be" dedim kendisine, "biz kış üstü yatariken amma da yol almışsın muhterem!" Gülümseyerek itiraz etti, "Yooo" dedi, "insan kış üstü yatairken de çevirebilir!" Başka ne deseydim, "Bilmez miyim" dedim, "kış üstü yatairken çevirdim, okuduğum onca kitabın sayfasını!"

Şimdilerde, özellikle yaz aylarında, sık sık birlikte oluyoruz Yavuz Alogan'la; İngilizceye çevrilmiş

bir şiirim bence sorunlu bir bölümünü danıştım kendisine, epey uğraştı, sonunda “Ben kaba çevirmenim kardeş” dedi, “bu işler çok ince, çok zor işler!”

Bir başka lise arkadaşımın, Erdal Alova'nın şiir çevirilerini de zorlanmadan ve zevkle okuduğumu, yeri gelmişken belirtmeliyim. (iki-üç yıl önce karşılaştığımızda kendisi de anlatmıştı; arka sıradan oturan Erdal, elbette ders süresi içinde, işaret parmağını alttan ikinci boğumundan kıvrıp sivri hale getirir, iki kürek kemiğimin arasına var gücüyle indirip sinir ederdi beni. Erdal'ın, yıllar ve yıllar sonra, en sevdiğim şairler arasında yer alacağını nereden bilecektim o zamanlar, öyleyse geçelim bunu ve çeviri meselesine gelelim: Erdal'ın çevirilerini, yıllar ve yıllar sonra, zorlanmadan ve zevkle okuyacağımı bilseydim, sırtıma aldığım darbelerden dolayı arkama dönüp Türkçe değil, İngilizce küfredirdim elbet, çünkü o yıllarda İngilizce küfretmesini de çok iyi biliyordum ben!)

Sözgelimi Fransızcaya çevrilen şiirlerime, daha doğrusu o şiirlerdeki harflere bir resme bakar gibi mi bakıyorum, pek sayılmaz. Asıl Yunancaya, Litvanyacaya çevrilen şiirlerime öyle bakıyor, “Yahu ne diyor bunlar” diyorum, “bunlar sahiden benim söylediklerimi mi söylüyorlar?” Ama mümkün değil, bilemiyorum!

Türkçeyi iyi bilen bir Fransız'dı. Kendi diline çevirdiği bir şiirimde geçen “hırka” sözcüğünü “tunique” sözcüğüyle karşılamıştı. “Yahu” demiştim, “bu hırka tasavvuftaki hırka, sizin tunique'lere benzemez, olmaz böyle bir şey!” Direnmişti, “Olur” demişti. “Biliyorsundur” demiştim, “bizim dilimizde “olur olmaz” diye bir söyleyiş vardır!”

Coşkun Yerli'mi hiç mi hiç unutamadım. Tam karşımdaki kitaplığın sağ alt rafında, sırtında “CY” yazılı mavi bir klasör durmakta. Coşkun'un bana gönderdiği onca mektubun, şiirin, çeviri kitap dosyası ‘mündericat’ının (Roger McGough'dan Trenlere El Sallayanlar/İyi Şeyler Yayıncılık-1986, Matsuo BaşÖ'dan Kuzeye Giden İnce Yol ve Diğer Gezi Notları/YKY-1994, Eavan Boland'dan Geceyerisi Çiçekleri/İyi Şeyler Yayıncılık- 1995, Kobayaşi İssa'dan Ömrümde Bir Yıl/İyi Şeyler Yayıncılık-1997, yine BaşÖ'dan 40 Haiku, Craig Raine'den Varsıl), ayrıca Robert Burns, Pamela Gillian, Gabriel Okara, Ted Hughes, Jon Stallworthy, Vernon Scannel, Robert Graves, Rupert Brooke, Christina Rossetti, Henry Reed çevirilerinin) yer aldığı bir klasör bu. Yaşasaydı, nice çeviri şiir kitabı daha gelirdi O'ndan.. ve eminim, nice yeni şiir daha... [(Ben Trabzon'a ya da Diyarbakır'a, İstanbul üzerinden gitmek daha 'uygun'ken, Ankara üzerinden giderdim. Çünkü Esenboğa'da daha çok beklerdim. Coşkun işi kırar, arabasına atlayıp havaalanına gelirdi. Oturup konuşurduk, uçağın kalkış saati yaklaşıncaya kadar.) (Bir gün de Azer Yaran, Mehmet Taner ve ben, Ankara'da, Tunalı Hilmi Caddesi'ndeki Kebap 49'un bahçesinde, kıymetli bir öğlen yemeği yemiş idik, Azer'ciğimin tattığı son kebab olsa gerekti, o da aklımdan hiç çıkmaz.)]

Madem Azer'e de geldi söz, zannımca şöyle olur: Sürekli çoğalan bir kadro halinde, başka nerede olacak, elbet cehennemde toplaşılır. Benden epey önce gidenlerden bir aklıevvel çıkıp der ki: "Yahu, aramızda bunca çevirmen var, birinden biri gayret edip cennete çevirsin şu cehennemi!" Elbet vardır hakikatli birkaç muhterem, onlar ise şöyle buyurur: "Az biraz bekleyelim, gelecek onca günahkâr daha var!" Ve yangın, böylece sürüp gider. Hazirunun bir kısmısı da, alışkanlıktan olsa gerektir, Dante'yi mesela, 'ölüdü'le çevirmekle meşguldür.

İşbu yazının bu haliyle bu dergide ne aradığını soracak olursanız, bana değil Tozan Alkan'a sorun. Bendeniz bir gece masamda oturmuş, bir şeyler yazıyordum bilgisayarımda; kendi halimde, doğru düzgün çalışıyordum yani. Ekranın sağ alt köşesinde bir pencere açıldı; Tozan Alkan "Ç. N." için bir yazı istiyordu benden. "Estağfurullah" dedim, "ben kim, "Ç. N." için yazı yazmak kim, inanın beceremem." Becerebileceğim konusunda ısrarlıydı Alkan. İşte buyurun, bu yazı o yazı. Beğenmeyen, karanlık yolda, beni değil, Tozan Alkan'ı çevirsin.

Şeref Bilsel

Şiirden “Bak”mak

Bizde, Cumhuriyet sonrasının en dikkate değer ilk şiir ödülü CHP şiir ödülüdür. Bu ödülün birkaç yönden önemi vardır. 1946’da düzenlenen yarışmada ilk üçe giren Türk şiirinin üç önemli, kalıcı şairini yüksek perdeden anons eden en isabetli ödüllerden biri olmuştur.

Cahit Sıtkı Tarancı’nın ‘*Otuz Beş Yaş*’la birinci olduğu 1946 CHP Şiir Yarışması’nda, ‘*Cebbaroğlu Mehmed*’le Attilâ İlhan ikinciliği. *Çakır’ın Destanı*’yla Fazıl Hüsnü Dağlarca üçüncü olmuştur. O sırada Cahit Sıtkı 36, Dağlarca 32, Attilâ İlhan 21 yaşındadır. Attilâ İlhan’ın adına şiir ortamı tarafından dikkat çekilmesine de vesile olur bu yarışma. Bugünkü şiir ortamımız içinden bu sonuçlara bakanların bir kısmı şairlerin etkisi ve şiirdeki toplam rekoltesini dikkate alarak, bu sıralamayı tersten okumanın daha anlaşılır olabileceğini düşünebilir. Bu düşünceyi, şiir antolojimizden alacağı anlaşılır senetlerle de destekleyebilir. Konumuz o değil.

Yarışmada birinci olan Cahit Sıtkı’nın ‘*Otuz Beş Yaş*’ şiiri ile Jean Cocteau’nun “*Otuz yaş*” şiiri arasında bağlantı kuranlar vardır. ‘*Otuz Beş Yaş Ülkü*’ (16.12.1945) ve *Yaratış* (01.03.1946) dergilerinde yayımlanır. Önce her iki şairin adı geçen şiirlerinden birbirine komşu olan bölüme bakalım:

*“Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.
Dante gibi ortasındayız ömrün.
Delikanlı çağımızdaki cevher,
Yalvarmak yakarmak nafîle bugün,
Gözünün yaşına bakmadan gider.”* (Cahit Sıtkı Tarancı)

*“Bak yarısına ulaşıverdi ömür,
Evimin damında bir at üstündeyim;
İki yandan da bir manzara görünür,
Ama apayrı giyindikleri mevsim.”* Jean Cocteau, Çev: Sabahattin Tahsin Teoman)

Şiirlerin adları ve şu iki dize: “*Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.*” “*Bak yarısına ulaşıverdi ömür,*” dışında şiirlerin devamında birbirine yakın düşen, benzerlik gösteren başka dize(ler) yok. Beni ilgilendiren bölümü şiirin “Bak” diye başlaması. Hem göze, hem bilince dikkat çekiyor ‘bak’. Bizde şiirlerin hemen başında pek alışık olduğumuz bir kelime değil; buna rağmen şiirlerinin girişinde ‘bak’ diyen şairler de yok değil. Genellikle kavgada, yumruklar sıkılmadan hemen önce kullanılır: “bak...senin var ya...!” Cemal Süreya’nın ilk kitabı Üvercinka’da yer alan ‘*Güzelleme*’ adlı şiir bizde olmayan ‘Bak’larla aramızdaki mesafeyi kapatacak yoğunlukta:

*"Bak bunlar ellerin senin bunlar ayakların
Bunlar o kadar güzel ki artık o kadar olur
Bunlar da saçların işte akşamdan çözümlü
Bak bu sensin çocuğum enine boyuna
Bu da yatak olduğuna göre altımızdaki
Sabahlara kadar koynumda yatmışsın
Bak bende yalan yok vallahi billahi
Sen o kadar güzelsin ki artık o kadar olur "* (Cemal Süreya)

Yukarıdaki şiir C. Süreya'nın 1958'de basılan *Üvercinka* kitabında yer alıyor; Sabahattin Kudret Aksal'ın 1958 tarihli *'Okul Dışı'* adlı şiiri şöyle başlar:

"Bakın şimdi şu sayacağım şeylerin/ Okulu yok"

Ece Ayhan'ın *"Buraya bakın, burada, bu kara mermerin altında"* diye başlayan ünlü şiiri *"Meçhul Öğrenci Anıtı"* şiirin girişinde bütün dikkati *'bakın'* sözcüğü etrafında toplar. Bir de şarkılara söz olmuş, Murathan Mungan'ın *"Bak işte yaklaşıyor fırtına/ Bak yine yükseliyor dalgalar"* dizeleriyle başlayan *'Fırtına'* adlı şiirini anmak gerekir. Bakın, bu *'bak'* mevzuunda en güçlü şiirlerden biri İsmet Özel'e aittir. 1968 tarihini taşıyan *'Sevgilim Hayat'* adlı şiirin giriş bölümü:

*"Yüzüme bak
ve yüzümü hırpala
yüzümü değiştir, dağlı bir anlatım bırak
sen
her hafta oğlunu leğende yıkayan hayat
yaban, diri memelerinden ısırarak
dudaklarındaki tuzu dudaklarıma almak için
çok oldu tepelere vurdum kendimi
bulutlara karıştım ve karanlık kahvelerde
traşı uzamış adamlardan
huylarını öğrendim senin."* (İsmet Özel)

Bir başka şair Charles Baudelaire, *"İçe Kapanış"* adlı şiirinin (Bu şiir 2 dördük+ 2 üçlük olmak üzere 14 dizeden mürekkeptir. Avrupa'da ilk olarak İtalyan şair Petrarca tarafından kullanılan, oradan Fransız edebiyatına geçmiş bir nazım şekli olan *'Sone'* ilk iki bölümü dörder, son iki bölümü üçer dizeden oluşan toplam 14'dizeli bir nazım biçimi. Baudelaire'in şiiri uyak düzeni tam uymasa da bir sone'dir diyebiliriz. Batı'da Sone'nin konusu yoğun olarak 'aşk'tır; bizde ise ilk kez Tevfik Fikret tarafından kullanılan bu biçimle değişik konulara el atılmıştır.) üçüncü bölümü *'bak'*la başlar.

"Bak göğün balkonlarından geçmiş seneler

Eski zaman esvaplarıyla eğilmişler;

Hüzün yükseliyor, güler yüzle, sulardan.” (C. Baudelaire, Çev: Sabahattin Eyuboğlu)

Çok güzel çevrilmiş bu dizeler. Sanki Baudelaire değil de, şairleri ve poetik anlayışı göz önüne alınca Ahmet Hâşim'e aitmiş gibi bu şair.

İlhan Berk'in 1953'te yayımlanan *“Türkiye Şarkısı”* adlı kitabında yer alan desen Jean Cocteau tarafından çizilmiştir. Cocteau (aynı zamanda yazar, sinemacı, ressam) Berk'in önemseddiği şairler arasındadır. Berk'in 3 Temmuz 1955 tarihli günlüğünün başlığı 'Jean Cocteau'dur. Cocteau'yu Berk'ten dinleyelim:

“Yıllar sonra gene Cocteau 'yu okuyorum, bu kez de çok şey buldum diyemem' Cocteau 'da. Ama sıcak bir yönü var daima, o da okutuyor, baktırıyor, düşündürüyor kişiyi. Nasıl düşündürmesin ki, adının sanat alanında hatırlatmadığı yok, şiiirden, sinemaya değin Cocteau adı var. Bu kadar çok yönlü sanat erinin başarısı kuşku uyandırır kişide ama için bunu aklımızdan geçiremeyiz. Tümünde birinci sınıf sanatçı çünkü. Boyuna deri değiştiren bir kişi. Daha da önemlisi, resimde olsun, tiyatrodada olsun bir yaptığı ötekine benzemez.

Kendini yadsır durur. Ama en ağır basan yönü gene de şiiirdir. Şair olarak önemli Cocteau ilkin. Sinemada, balede, tiyatrodada yaptığı yerleri küçümsemek de kimsenin aklından geçmez. Nedir ki, şiiirin, tiyatro yönü ötekilerini geride bırakmıştır. İlk şiiir kitabı, Cap de Bonne - Esperance. Onu Poésies, Plain-Chant izliyor hemen. En çok Cocteau'nun şiiiri çığlığa yakın bir şiiir. Bir başkaldırmadır şiiir onca. Uzun zaman bunu böyle kabullenmiş. Nice vakit özgür - koşuku esas tutmuş, sonra birden ölçülü şiiir onu sarmış. Son şiiirleri de hep öyle ölçülü, uyaklı. Cocteau şiiirin çevrilmeyeceğini savunanların başında gelir. Bir koku bir ses bulur şiiirde; bunun için de çevrilebileceğine hiç mi hiç inanmak istemez. Güler şiiir çevrilir demeğe. Böyleyken çevrilmez denemez onun şiiirleri. Belki güç, çok güç çevrilir, ama çevrilir.”.

Şiiir çevirisine dair ne diyordu Cocteau *“Şiiir öylesine ayrı, öylesine apayrı bir dildir ki başka herhangi bir dile çevrilemez hatta yazılmış olduğu kendi diline bile...”* 'Otuz Yaş Şiiiri'nin Türkçeye başarıyla çevrilmiş, önemli bir şiiir olduğu düşüncesi sanıyorum çoğunluk tarafından kabul görüyordur. Berk'in tuttuğu günlüğün ilk sayfası 1 Temmuz 1955 tarihlidir. Başlığı ise 'Günlük Tutmak'... Bu günlüğün sonunu okuyalım:

“Bir on gündür hep geceleri orada oturup “Kötü Evlere İnen Balad”ı düşünüyorum. Bu gece de öyle olacak. Uzunca bir şiiir olacak diyorum bu. İlk mısrasını yazdım bile.

*Aldım otuzbeş yaşımı o canım ağzını sana geldim
İşte oturup bu şiiiri düşüneceğim.”*

Evet, ben de oturup bu yazının sonunu düşünmeliyim!

Süreyya Evren

Çeviri Kimin İçin Yapılır (Ve Türkiye Neden Bir Çeviri Kültürü Değildir?)

Neredeyse hayatım boyunca çeviri yapmışım gibi geliyor. Teknik çeviri de yaptım, (çok satmayan) bestseller da çevirdim, edebiyat klasiği de, anarşist makaleler de, kişisel gelişim kitapları da. Ama kendimi bir türlü çevirmen olarak göremedim. Bir boya makinesinin kullanım kılavuzunu çevirirken şu hatayı yaparsanız eliniz kopar türü cümleleri çevirmek hatırladığım en gerilimli an bütün bu süreçte. Makinayı görmeden çevirmek istemiyorum bunu demek geçmişti içimden. Sonra nasılsa kimse kullanma kılavuzuna bakarak makine kullanmıyordur Türkiye’de diyerek rahatladım. Gene de çok huzursuz bir işti benim için.

Sanırım, neredeyse hayatım boyunca çeviri yapmış olmama karşın, kendimi bir türlü çevirmen olarak görememem, tarihte pek çok edebiyatçının yaptığı gibi, sevdiği, kendi edebi yaklaşımına yakın bulduğu, önemseydiği eserleri/yazarları çeviren biri değil de, ekonomik sebeplerle, sıkıştıkça yabancı dil kozunu kullanmayı deneyen biri olduğumdan. Halbuki bazen edebiyatçılar çevirdikleri eserleri kendi yapıtlarına örerler. Kimdi bu kişi, ne iş yapmıştı dendiğinde, şunları yazdı, bunları da Portekizceye, Norveççeye, Japoncaya çevirdi diye kaydı tutulur. O edebiyatçılardan biri değilim(1). Kendi yaptığımız yayınlar için çeviriye veya redaksiyona koyduğumda, sözgelimi *Karaşın*, *Siyahi* veya *Sıcak Nal* için, ya da bazı ufak tefek ama bence kritik parçaları başka dergilerin yayınların programına aldırılmaya çalıştığımda, elbette içeriği kazandırmak birincil derdim olmuştu, oluyor. Ama onun dışında çeviriye ekmek teknesi olarak gördüğümü söylemem gerek baştan(2).

Kısacası, çeviri konusunda bir uzman görüşü oluşturmaya talip değilim hiçbir şekilde. Öte yandan, bu konu üzerinde hiç özel olarak çalışmadıysam da, çeviri yaparken de, kitap veya dergi yayına hazırladığım kimi süreçlerde de çeviri üzerine düşündüğüm oldu. Hatta bu konu üzerine bolca düşündüm, düşünmek de durumundaydım çünkü kararlar vermem gerekiyordu. Ve şairin dediği gibi “her seçim bin vazgeçştir.” İşte bu karar verme ve bin farklı ihtimalden vazgeçme anlarına odaklanmaya çalışan, temelde deneyimler üzerinden giden basit bir notlar nişi açmaya çalışacağım burada.

Tabii çeviri üzerine düşünmek zorunda olmamın tek sebebi kararlar vermek zorunda kalmam değildi. Çeviri kararları aynı zamanda üzerinde sürekli kafa patlatmaya gayret ettiğimiz Türkiye kültür iklimini de doğrudan etkileyen kararlar. Türkiye düşünce dünyasında bence (çevirmenler, redaktörler, editörler gibi kişilerce alınan) çeviri kararlarının hayli hayati bir yeri var. Bu yerin yeterince görünürleştirildiğini düşünmüyorum.

Bugün kullandığımız ‘düşünce Türkçesi’ diyebileceğim felsefi, sosyolojik, psikolojik vs kavramlarla

yüklü Türkçe çok büyük ölçüde 90'lı yıllardaki (ve kaplan payı çevirmende olmak üzere) çeviri kararlarınca kuruldu. Düşünmeye yarayan bir dil inşa edildi. Yoktu bu dil. Ben tahakküm sözcüğünün bile çevirmenler tarafından yerine oturtulduğunu çok iyi anımsıyorum --çünkü buna direnmeye ve başka birşey önermeye kalkmıştım :)

Türkiye'nin hep bir çeviri kültürü olduğundan bahsedilip durulur. Yalçın Küçük'ün çeviri odasında yetişen Türk aydını gibisinden zamanında belki zihin açmış metaforlar bugün ayakbağı oluyorlar. İstatistikler yalan söylüyor basbayağı. Ben aksini söyleyeceğim, Türkiye tam tersine bir çevirmeme toplumu olarak 90'lara kadar gelmişti. Dünyada ne olup bittiğini ancak bu kadar takip etmemek olabilir. Hâlâ da o içe kapanıklığın etkileri sürüyor yer yer. Eskiden bir kitabın ilk baskısı 10 bin, 20 bin yapılırdı diyorlar. İyi de hangi kitap? Felsefe tarihinin, düşünce tarihinin, edebiyat tarihinin, özellikle 20. yüzyıl klasiklerini içeren pek çok kritik mihenk taşı metin hep 90'lardan sonra çevrildi Türkçe'ye. Hatta kimi 2000'lere şarktı. Hâlâ devam eden kritik çeviri süreçleri var. Aslında 20 yıl önce Türkçe okurun okumuş olması, okumayı talep etmiş olması gereken kitaplar var içlerinde. Kitap isimlerine girip konuyu dağıtmayacağım. Ama örneklerin, alanı takip eden herkesin gözünün önünden, birkaç saniyede yüzlerle geçeceğini tahmin ediyorum. Biri, 1990'dan sonra Türkiye'de yayınlanmış ve 1990'dan önce (sıklıkla, özellikle kilit metinlerde, çok önce) yazılmış kitapların bir listesini yapsa afallayıp kalırdık. Bütün bunlar olmadan, yabancı dillerden okuma yapamayan biri, ne okumuş, ne bilmiş, nasıl, ne hakkında konuşmuş derdik. Allaha şükür 40'larda 50'lerde bir furya yapıp bir dolu kitap çevirmişler, hâlâ onlara tapıyoruz. İyi de zaten çeviriliyor olması gerekliydi. Dostoyevski'nin çevrilmediği dil mi var dünyada? Ben vay neler çevrilmiş, neler yayınlanmış diye önümüze duygusal bağlar geliştirdiğimiz kitapları koyup (ki aynı tavır bende de yıllarca olmuş olduğu için biraz kızgınım galiba) efsaneler üretme tavrını biraz askıya almamız gerektiğini düşünüyorum. Onun yerine şunu yapalım, önümüze boş bir kağıt alıp neler çevrilmemiş, neler, ne kadar zaman sonra çevrilmiş bakalım. Böyle bir kritik kroniği okumak çok isterdim. Hayret ederdik eminim yer yer, sahiden böyle mi olmuştu diye. Yabancı dil eğitiminin de o denli güçlü olmadığı bir 70'ler - 80'ler Türkiye'sinde mesela, tartışmalar, değerlendirmeler, hangi referanslarla, hangi kavramlarla, ve hangi dünyada yapılıyordu? Gününün dünyası olmadığı kesin.

Türkiye'de yabancı dil bilen aydınla bilmeyen arasındaki fark, eşitsizlik, hatta fırsat eşitsizliği, azaldı mı kapandı mı bilemiyorum, daha karmaşık bir konu bu ama, 90 öncesinde inanılmaz olduğu görülüyor. Ve peki Türkiye kültürünü hangisi domine ediyordu? Türkiye siyasetini? Edebiyatını? Felsefesini?

Mesela felsefeyi dünyadan haberdar olanların domine etmediği kesin. Çünkü neredeyse bütün ilgili felsefi kavramları çevirmenler 90 sonrasında kendi başlarına icat etmek durumunda kalmışlardı. Bu kavramlar halihazırda dolaşımda yoktu. Türkiyeli yazarlar yazılarını yazarken bu kavramları kullanıp da parantez içlerinde orijinalleri vererek dilimize yeni kavramlar kazandırmadılar. Hayır sadece çeviri kararları yeni kavramlar kazandırdı. Parantez içinde orijinalleri çeviri eserlerde gördük. Hem de bu şekilde gerçekten çok sayıda kavram Türkçe'ye kazandırıldı. Yani

oturulsa bir 'çevirmenlerin dilimize kazandırdığı terimler sözlüğü' yapılabilir. Türkçe'ye kazandırıldı klişe kalıbını kullandık diye arada kaynamasın: yeni kavramlar yeni düşüncüler demektir. Çevirmenler (Türkçe için) yeni filozofları, düşünürleri Türkçeye katarken bir yandan da gerekli parametreleri, kitabın içinde konuşacağı uzamı da (yani kavramları da) yaratmak zorundaydılar. Adı bir türlü tam konamamış bu enteresan durum yüzünden, vakti zamanında Ayrıntı Yayınları bir tür 'çevirmenlere terimler sözlüğü' hazırlamıştı. (Başlığında sözlük diyordu ama aslında terimceye daha yakındı sanırım bu mini ama tarihi kitapçık.) O sözlükte çevirmenlerce (ve editörlerce) bulunmuş sözcüklerin izleyen yıllarda Türkiye düşünce hayatı üzerindeki etkisinin büyük olduğu aşikar.

Tabii 20 yıl geride bırakıldı, artık 90'larda değil 10'lardayız. Bugün çeviri yapmaya oturacak kişi benzeri bir 'rönesans çevirmeni' pozisyonunda bulmaz kendini. Önceki kuşak temeli çattı. Hatta şimdi de kısmen editoryal mevkilerde oturarak veya örgütlenmeler ve yayınlarla, mirasın har vurup harman savurulmadığından emin olmak istiyorlar belki de.

Parantez içinde orijinal sözcüklerin yazıldığı, bu şekilde kendi önerilerini şeffaflaştırarak okuru düşünme odasına çağırın yayıncılık anlayışımız üzerine birşeyler daha söyleyecek ve 'gölge okuma' adını verdiğim okumayı tanımlamaya çalışacaktım ama sanırım önce bir iki deneyimim üzerine notlarımı da aktarmam gerek ki layıkıyla o konuya girebileyim.

Yakın zamanlı bir deneyimle başlayayım. Dergimiz Sıcak Nal'ın ikinci sayısında 'Romanımı Geri Ver' başlıklı bir köşe açtık. Roman sanatını piyasadan geri almayı hedeflediğimiz bu köşe çerçevesinde ilk olarak Marquez'in *Kırmızı Pazartes*i adlı kitabına döndük yüzümüzü. Tasarladığımız formatın gereği olarak, üzerinde durmak istediğimiz kitaptan kritik bir pasajı yeniden yayınlayacak, arkasından da, o pasajı da didikleyen ama kitabın tamamamını da ele alan yazılara yer verecektik. Biz *Kırmızı Pazartes*i'den en sondaki fiili cinayet anlatımı sahnesini seçtik. Hrnt Dink suikastinin ardından ben dahil çok kişi Santiago Nasar'ın öldürülmesiyle Dink'in öldürülmesi arasında benzerlikler kurmuştu. Bu benzerlik alanını da araştıran iki yazıdan birini bu satırların yazarı kaleme alırken diğerini Arat Dink yazdı(3). Bende, o günlerde, bir takım rastlantılar sonucunda, *Kırmızı Pazartes*i'nin tam üç edisyonu vardı; tümü Faik Baysal çevirisiyle yayınlanmış, 1983, 1986 ve 1996 edisyonları. Bu farklı dönem edisyonları sayesinde çeviride zaman içinde ufak tefek değişiklikler yapılmışsa takip edebileceğimi varsayarak kendimi güvende hissetmiştim. Bahsettiğim son bölümü bu edisyonları referans alarak dizip dergide yayınlanmaya uygun hale getirdik. (Arat Dink'in de Faik Baysal çevirisini esas aldığını tahmin ediyorum yazısına bakarak ama bu konuda konuşmadık.) Hatta ben yazımda Baysal çevirisinin başlığı değiştireşinden de bahsetmiştim. Dergiyi yayına hazırlıyorduk, sayfalar bağlanıyordu. *Kırmızı Pazartes*i'nin kapağını da tarayıp basmayı düşündük. Arkadaşlardan biri, yeni aldığı bir edisyonun pırıl pırıl kapağını taradı ve sayfaya yerleştirdik. Sonra çıktı aldık ve satır satır okuyarak son düzelteleri toparlamaya giriştik. Tam bu sırada, birisi *Kırmızı Pazartes*i'nin kapağında bir gariplik farketti. Hemen baktık, ve birden garipliğin sebebinin anladık: Can Yayınları başka bir çevirmene (İnci Kut'a) kitabı bir daha çevirt-

mişti! Ben yazımda kitabın orijinal isminin Türkçe’de tamamen iptal edildiğinden bahsediyordum ama yeni edisyonda orijinal ismin çevirisi bir altbaşlık olarak verilmişti (gariplik dediğimiz dikkatimizi çeken farklılık da buydu esasta). Baysal’ın çevirisini okurken rakı kokusu alır gibi bir serbest çevri kokusu alıyordunuz (kahramanların her fırsatta ‘rakı’ içmelerine göndermeli bir espri yapacak olursak). Ama serbest çevirinin boyutlarını ancak Kut çevirisiyle karşılaştırdırca tam olarak hayal etmek mümkün oluyordu. Çok büyük bir hata yapmaktan son anda kurtulduk diye hayli sevindik önce. Az kalsın cinayet pasajını Baysal çevirisiyle basıyorduk! Hemen aynı pasajın Kut çevirisini dizmeye koyulduk. Bir yandan da harıl harıl karşılaştırıyor, romanın kritik bölümlerini yeni çevirisinden okuyorduk. Bu süreçte, serbest çevirinin ‘saptırmalarını’ konu alan horgörmelerimizin süngüsü yavaş yavaş düşmeye başladı. Pek çok örnekte kitapla yaşadığımız duygusal bağın sacayaklarından vazgeçmemiz bekleniyordu yeni çeviriyle. Bile bile kandırılmak isteyen bir sevgiliye dönmeye başladık. “Biliyorum doğru değil, ama bana ne kadar güzel olduğumu, beni ne kadar çok sevdiğini bir kez daha söyle” dercesine Baysal çevirisine geri dönme davranışı geliştirdik ayaküstü. Hatta, Kut çevirisini hiç farketmemiş gibi yapıp –ki 10 dakika önce durumumuz zaten buydu– pasajın Baysal çevirisini basalım diyenler, veya iki çeviriye birden basalım diyenler de oldu(4). Baysal çevirisiyle vedalaşmakta, ayrılmakta yaşadığımız büyük güçlük, bir tür yas sürecine girmemiz, bende serbest çeviriye karşı genel bir öfkeyi de tetikledi. Yeniden, bu kez daha öfkeli biçimde, serbest çeviri yapmaya cüret etmenin ne anlama geldiğini düşünmeye başladım. Tam da, serbest çevirinin kollarına düşüp ona bağlılık yeminleri ettiğim bir anda, aşk nefret ilişkisinin doğası gereği, bu sorgulama başladı.

Baysal’ın romanını okuduğumuzda, Marquez’in hangi teknikle nasıl bir iş ortaya koymaya çalıştığını anlamak bazı açılardan imkansızlaşıyordu. Büyülü gerçekçiliği tamamen yanlış anlamak için sebepler veriyordu bize. Şunu hissediyordum: bu kitap dünya kültürünün bir parçası olan, Marquez’le ve diğerleriyle aynı şebekede yer alan ve Marquezgillerin ne yapmaya çalıştıklarını, ne kattıklarını, ne ortaya koyduklarını anlayıp değerlendirerek bundan haz alacak bir birey olarak okuru öngörmemişti.

İşte hayati soruma ilk burada değme fırsatı buluyorum: Hangi çeviri, nasıl bir okuyucu hayal eder?

Savaş Kılıç’ın Sıcak Nal’ın 5. sayısı için yazdığı “Çeviride “tanrı” denir mi, allahaşkına? -Yahut- “Biz Ayrı Aksiyomların İnsanıyız” başlıklı yazısı ile tartışarak devam edebilir miyim acaba, bir denyeceğim burada.

Kılıç, hınzır bir üslupla kaleme aldığı yazısında, Don Giovanni için zamanında kullanılmış Don Cüvani tercümesini övüyor. Serbest çeviri üzerine daha güzel bir başlangıç olabilir mi Don Giovanni gibi serbest gezen bir tohumdan?

Benim itirazım şuna: bu tür çevirilerin övülmesi, çok yerel, yerli ve ‘yerlisin sen yerli kal’ bir okuru tatmin etme oyunu oynamaya dönmüyor? Okurdan kendisini üstün gören bir çevirmen tutumuna

benzemez mi bu giderek? Üstünlüğü şurdadır çevirmenin: iki bilgi alanının ikisini de bilmesinde!.. Yani hem Don Giovanni'yi bilir hem Don Cüvani'yi. Okurun eline de bir metin tutuşturur, ama ona sadece Don Cüvani'yi uzatır. Okur Edirne'den dışarı başını uzattığı anda, okudugunu sandığı ama okumadığı bir dünyanın içinde bulacaktır kendini artık.

Bence sorunlu bir de imge eşlik ediyor bu okurun küçük dünyasına merhamete: orijinal metin bir ülkede idi, aynı bir kule gibi, bir Pisa Kulesi gibi, çeviri de o metni alıp başka bir ülkeye dikmektir imgesinden bahsediyorum. İmgenin detaylı tartışmasını Kılıç yapıyor da benim takıldığım nokta başka: birincisi, diyelim Proust, Fransa'da bir lokasyona ait değil, dahası Fransa'ya ait de değil, Fransızcaya ait de değil salt. Bir dünya kültürü ağı içinde yer alıyor. İnsanlar dünyanın dört bir yanında Fransız edebiyatını veya Fransa'yı daha iyi tanımak için Proust okumuyorlar. Edebiyatın kendisini daha iyi tanımak için Proust okuyorlar. (Dünya edebiyatı diye artık ayırmaya gerek kalmıyor kendini dünyadan farklı bir yerde görmediğinde). Ama biz görüyoruz aslında. Bu konu açılınca hep andığımız bir komiklik vardır. Çok eski tarihli bir mimarlık dergisi olan Arkitera dergilerinde, 40'lar olmalı ama belki 30'lardır, editörler şöyle başlığı olan bir köşe uygun görmüşler: "Başka Ülkelerde Mimarlık". İyi mi? Yani dünyada mimarlık ikiye ayrılıyor. Bizim ülkemizde mimarlık ve de başka ülkelerde mimarlık! Başka ülkelerde edebiyat diye düşünmek gibi. Dolayısıyla, Pisa Kulesi de aslında salt İtalya'da değil bu çerçevede. Ortada bir ağ var. Parçası olacaksın, içine gömüleceksen, Pisa Kulesi'ni alıp İstanbul'a dikmezsin çeviri yaparken. Ağ içindeki yerinde bilmeyi önemlersin. Ama başka ülkelerde mimarlık, başka ülkelerde edebiyat diye olaya bakarsan, Mini-atürk'te bir yer açman gerekecektir...

Pisa kulesi İtalya'ya ait değil, daha geniş bir kültürel ağa ait. O ağın parametrelerini öğrenmeden, veya öğrenme demeyelim de, daha belirleyici olan, o ağın parametrelerine dahil olmadan, gömülmeden, o ağa dair kitaplar okuyup keyif almak değil mi tam da bizi dışarıda bırakan şey? Sonra da sürekli 'biz ve onlar' diye konuşmamıza sebep olan?

Savaş Kılıç'ın diyelim ki Fransızca bilmeyen bir yakın dostu olsun (mesela ben), bu yakın dost (gene ben) ona şöyle bir konuda danışmış olsun: "Savaşçım, sen Fransızcasından okumuşsundur da biz işte Türkçelere kalmış durumdayız, Proust'un bütün yapıtını iki ayrı yayınevi basıyor (diyelim ki), ve her iki yayınevinde de tek bir çevirmene emanet edilmiş koleksiyon. Ancak majör bir fark var, çevirmenlerden biri 'celle celaluhu' modunda, isimleri Türkçeleştirmiş, yer adları Türkçe, kişi adları Türkçe, kahramanlar arada rakı veya demirhindi şerbeti, olmadı Türk kahvesi içiyorlar vs. Diğeri ise hem sadık bir çeviri hem de üstüne bir de eleştirel edisyon dediklerinden, dipnotlarla, çevrilemeyen italik ifadelerle, parantez içleriyle dolu. Ders kitabı gibi. Sen bu çeviri işlerinden anlarsın, beni de biliyorsun, hangisini tavsiye ediyorsun?"

Eğer bu sorunun ardından bana "iç bir rakı, çek üstüne de bir Türk kahvesi, keyfine bak" derse, "gerçekten bu adam en fazla keyfine bakabilir, bari zorlamayalım da yormasın o güzel aklını" demiş olmaz mı? Acıma ile şefkat arası bir yaklaşım. Biraz da kollayıcı: "senden adam olmaz ama

neden biraz hayatın tadını çıkarmayasın, edebiyat zevkinden sen de bir yudum tatmayasın Süreyyacım,” gibisinden.

Serbest çeviri hedefsiz, geçici haz odaklı bir okuma arayan okuru gözüne kestiriyor.

Savaş'ın bir de şöyle dediğini düşünelim: “Deli misin, tabii ki sadık olanı oku, herhalde sıkıcı bulacak halin yok (içinden neden sordu ki böyle apaçık birşeyi bana diye de düşünerek), yarın öbür gün bir alıntı yapacak olursun, bir pasajı, bir kavramı alıp kendince bir teori geliştirecek olursun, efendim birileriyle kitap üzerine sohbet edecek olursun, ‘biliyor musunuz gümrükten rakı getirdim bu rakı ki Marquez’in Kırmızı Pazartesi romanında ve Proust’un Kayıp İkinci’nin İzinde adlı şaheserinde en çok tüketilen içkidir’ dersin falan, maazallah!”

Tabii bu illa ki hor görme de demek değildir. Sevgili annem, sonradan tam idrak ettim ki, gerçekten Avrupa’yı iyi gezmiş bir dönem. Misal, onun da geçtiği Ljubljana’dan geçtiğimi, ölümünden yıllar sonra, eski defterlerini karıştırırken farkettim. Son günlerinde, bir kanser hastası olarak, okuma alışkanlığına aynen devam ediyordu. Son saniyeye kadar da sağlığı izin verdikçe okudu. Aynı soru ile karşılaşsak, hiçbir hor görme sözkonusu olmasa da, hastalıkla başetmeye çalışan bir insana roman önerirken, elbette kolay ve keyifle okunan versiyonu önereceğizdir. Celle celaluhu olanı(5).

Kılıç yazısında sorunlu gördüğüm tek eksiklik yol açıyordu bu fikir ayrılığına: yazıyı yazarken hep nasıl bir çeviri üzerine düşünceyi kurmuş olması. Halbuki ben nasıl bir çeviri değil nasıl bir okur üzerine kurulması gerektiğini düşünüyorum. Nasıl bir okur hayal ediyorsanız, ona göre de bir çeviri.

Gölge okuma yaptığını söylediğim okurlara gelebilirim işte şimdi. Gölge okuma dediğim şu: ana yabancı dillerden en az birini bilen bir okur, teorik bir kitabı okurken özellikle, bir incelemeyi, araştırmayı, denemeyi veya felsefi/sosyolojik bir eseri okurken, sürekli alttan cümlelerin orijinallerini de görüyor. Görmeye çalışıyor. Veya görmeye engel olamıyor. Hayal ediyor. Özellikle kitap bildiği dilden çevrilmişse ve gene de bir nedenle Türkçesini okuyorsa. Türkçe metni okuyor ama alttan hiç görmediği için hayali ama aslında orijinal metin de akıyor. Hatta mesela bazı kavramları çevirmenin ne ile karşıladığını şeffaflık parantezleri sayesinde öğrendikten sonra o kavramlarla her karşılaştığında iç sesine geri tercüme ederek okumaya çalışıyor. Özellikle de kavramın Türkçesi çok kafasına yatmadıysa.

Lafı uzattım, özetle söylemek istediğim iki temel konu vardı: Türkçe’nin bir çeviri ülkesi olarak anılmasına artık bir son verilmesi ve bu konuda mitlerin ötesine geçilip gerçekten ne olup bittiğine bakılması. İkincisi de serbest çeviri sadık çeviri tartışmasının nasıl bir çeviri en iyi çeviridir üzerinden yapılmasına itiraz etmek ve nasıl bir okur istiyoruz’a veya nasıl bir okura çeviriyoruz/yayın-
lıyoruz’a odaklanmayı önermek.

Çeviri konusunda kafamdaki en canlı tartışma bugünlerde şu en beylik temanın yeniden ele alın-

masını gerektiriyor: sadık çeviri mi serbest çeviri mi? Kurmaca metinlerin çevirisinde serbest çevirinin doğru çeviri anlayışı olduğunu savunan, tersinin teknik çeviri sayılması gerektiğini öne süren bir anlayış (ve bunun eğitim alanındaki yansımaları) ile karşı karşıya geliyorum.

Serbest çeviri ile edebi metin çevirmekte şöyle bir yukarıdan bakma tavrı seziyorum okura: okur, bu metnin içine doğduğu kültürel atmosferi takip edecek, onu kavrayacak durumda değildir (zaten dil bilmeden bu yapılamayacağına göre fazla söze de hacet yoktur bu konuda), dolayısıyla bir metinde yazarının 'ne yapmaya çalıştığını' göstermeye çalışmak yerine, yazarın yaptığını Türkçede yapmak diye bir hedef belirlenebiliyor. Yani çevirmen 'ne yapılacağına karar vermek' rolünü yazara bırakıyor evet, ama bu yapılmaya karar verilenin fiilen yapılmasını 'bir dilde tatbik etmek' olarak algılayıp, tatbikat usüllerine hakimiyet eşliğinde, ve neyin tatbik edilmesi gerektiğini eğer başarıyla anlayabilmişse, diğer dile tatbik ettiği anda en iyi çeviriye ulaşacağını düşünüyor (veya düşünebiliyor). Ne var bunda, diyebilirsiniz. Nefis Türkçe ile kotarılmış harika bir kitap çıkar işte bundan.

Mesele tam da bu. İyi bir çeviri peşine düştüğümüzde derdimiz uzun yolun sonunda harika bir kitaba varmak mı? Yoksa yazarın ne yaptığına tam olarak vakıf olabilmek mi?

Çeviri kitap da bir yerdir. Burada ne olup bittiğine tam olarak hakim olabilmek mi güzel bir anıyla dönmek mi mesele?

Küçük bir anekdotla kapatayım. Yıllar önce Beckett'in *Krapp'ın Son Bandı* adlı oyununun Türkçedeki üç çevirisi üzerine bana eğlenceli gelen bir yazı yazmıştım . Yapmak istediğim, çevirilerin doğruluklarını, sadakatlerini ölçmek, hangisinin daha güvenilir olduğunu bulmak değildi. Yani yazı bir çeviri eleştirisi gibi belki görünüyordu am aslında çeviri eleştirisi yapmak değildi niyetim, bunu kendimce görünürleştirmek için de *Krapp'ın Son Bandı*'nın İngilizce edisyonunu hiç önüme almadan yazdım yazıyı. Ve hiç orijinaline bakmadan bu üç çeviriyi karşılaştırdım. Birbirleriyle karşılaştırdım kısacası. Çünkü amacım sadece Türkçeden okuyan bir okuru içine soktuğumuz karmaşayı incelemektir. Öylesine büyük ve dramatik farklar çıkmıştı ki karşıma donakalmıştım. Beklediğimden de fazlaydı bu. Üstelik bir tiyatro oyunundan bahsediyoruz. Ama başkahramanın masanın önünde mi arkasında mı durduğu bile tartışmalı oluyordu. Ayakkabı numarası bile farklıydı, her fiziki hareketi kuşkuyla düşürecek şekilde farklı farklıydı. Üstelik çevirilerden birini hatalı diye damgalayabileceğiniz bir örüntü de yoktu ortada. Bir konuda A ve B çevirisi ortaklaşıyorlar C ayrılıyordu, hop öbüründe B ve C ortaklaşıyorlar A bambaşka bir şey yazmış oluyordu. Ama derdimi anlatmakta çok başarısız olmuş olmalıyım ki sonradan *Krapp'ın Son Bandı*'nın yayımcılarından biriyle karşılaştım, yazımı okumuştü ve tek yorumu şu oldu: "bizimki doğrusu!"

Dipnotlar:

(1) İlk bakışta burada bir mantık hatası yaptığım düşünülebilir. Yazar kimliğini besleyecek şekilde çeviri yapan biri esas kendini çevirmen olark görmemelidir, ve de iş olarak çeviri yapmış biri görmelidir, diye düşünülebilir. Buradaki kıvrımlı mantığın izledi rota farklı: evet ama, kendi edebiyatını besleyen çeviriler yapmışsa bir yazar ancak o zaman yaptığı çevirileri anmak için kendini ikna edebilir. Kendini akılda tutmaya bile ikna edemediği işleri yapan biri olarak da anılması esas mantıksızlık olacaktır.

(2) Bu konuda da tuhaf ruh hallerine, fare dağa küsmüş psikolojilerine girmişimdir zaman zaman. Tam bir tutarsızlık çizmişimdir. Kastettiğim şu: sırf tencere kaynasın diye yapılan, edebi veya siyasi angajmanlarımla hiçbir alakası olmayan çevirilerde hangi ismi kullanmalı sorusuna tutarsız cevaplar vermişimdir. Bazen iki ayrı alan gibi bunları korumaya özen göstermek gerektiğini, birinin "yaşamın ve ölümün Süreyya'sı"nın (2 y'li) ekmek derdiyle ilgili bir iş olduğunu, diğerinse "yazının Süreyya'sının (3 y'li) alanı olduğunu düşünerek çevirileri resmi adımla Süreyya Evren Türkeli şeklinde, veya Evren Türkeli, ya da S. E. Türkeli şeklinde imzalamışimdir. Bazen de, özellikle de bana çok ters gelen metinleri çevirdiğimde, işte buradaki psikoloji ilginç ve tutarsızlığa sebep olan da bu, tam bu benim tam zıttım metinleri hiç ilgi duymadan ve hatta kötü bir hisle çevirirken, bir tür hayata ve kendime karşı öfkeye kapılıp Süreyya Evren olarak imzalamaya kaymışimdir. Bundan sonra gene aynı durumda kalırsam ne yapacağımı da kestiremiyorum.

(3) "Benzetirken Benzemek: Kırmızı Pazartesi ve Önümüzdeki Pazartesi", Arat Dink ve "Anavatan Kapıyı Kapatıktan Sonra", Süreyya Evren, Sıcak Nal, sayı 2, Mayıs-Haziran 2010.

(4) İşin ilginç, hemen iki sayı sonra, Sıcak Nal'ın 4. Sayısını yayına hazırlarken, gene aynı ikileme düştük. Ama tersten! William Golding'ın Sineklerin Tanrısı kitabı üzerinde çalışıyorduk. Bu sefer daha çabuk çıktık kararsızlıktan çünkü herkesin zaten elindeki edisyon Mina Urgan çevirisiydi. Fazla tartışılacak bir konu yoktu. Bir tek bende bir çeviri daha vardı (Sineklerin Tanrısı, İşte Bizim Dünya, çev. Müge Taysi, 1983, Deniz Kitaplar Yayınevi). İşin ilginç Müge Taysi çevirisini bu kez de daha sadık olduğu için sevmiştim. İngilizce edisyonla karşılaştırarak okumaya çalıştım bir süre iki çeviriyi. Urgan fazla serbest geldi. Kitabın yabanılığını yumuşatmış buldum. Bir türlü ısınamadım. Duygusal bir bağ kuramadım. Faik Baysal'da serbest çevirinin yarattığı bağlılık duygusunu Sineklerin Tanrısı'nda Müge Taysi yaratıyordu. Enteresan bir rastlantı da farkettim bu yazıyı yazarken. Milli Kütüphane'nin veri tabanına girip Müge Taysi'nin başka neler çevirmiş olduğunu görmeye çalıştım. Veritabanı yanılmıyorsa, başka bir tek çevirisi daha vardı ve o da Marquez'dendi!

(5) Bu örneği vermemin sebebi, içimde kapatamadığım bir pişmanlık taşımam da olabilir. Genelde sevdiğime, herhangi bir kitaba merak, ilgi duydularsa bunu öğrenip hediye etmeyi çok severim o kitabı. Ama annem son doğumgününden önce Mahir Öztaş'ın Soğuma adlı ilk romanına ilgi duymuş olmasına karşın ben kimbilir hangi sebeple Elias Canetti'nin Körleşme'sini almıştım. Hiçbir zaman okuyamadı. Canı da çekmedi belki. Kitap şimdi bende duruyor. Ben de okuyamıyorum. Belki bu anıyı tamir etmek için bir gün Mahir Öztaş'ın bugüne dek hala edinmediğim kitabını da alıp, önce onu okuyup sonra Canetti'yi okumam gerek.

(6) "Krapp'ın Üç Bandı", Süreyya Evren, Varlık Dergisi Kitap Eki, Mayıs 1994.

Sâkine Eruz (Esen)

Osmanlı Devleti'nde Basın II

Bir önceki sayıda başladığımız Osmanlı Devleti'nde Basın konusunu bu sayıda noktalayacağız. Aslında "nokta" sözcüğü, bir tür sona işaret eden bir sözcük. Oysa bir olguya siyah beyaz bakılmadığı ve ona canlı bir organizma olarak yaşam hakkı tanınmadığı sürece, nokta koymak da o denli zorlaşıyor. O nedenle bu noktayı, bu konuyla ilgilenen okurların kaldıracağına güvenerek koyduğumu öncelikle belirtmek istiyorum.

Osmanlı basınındaki çok renkliliği açıklamak için Osmanlı Devleti'nin kapsadığı devasa kültür coğrafyasını dikkate almamız gerekiyor. Bunun için biraz daha konunun içine girerek ilkin farklı farklı alfabelerle, farklı dillerde yazılan kitaplardan söz edeceğim kısaca.

Osmanlı Devleti'nde Kullanılan Farklı Alfabeler ve Farklı Dillerde Yayınlar

Üç kıta ve sayısız denize açılan Osmanlı Devleti çokkültürlü ve çok dilli. Akdeniz'i firdolayı çevreleyen verimli toprakların büyük bir kısmına sahip bulunan bu devasa devlet binbir "milleti" bünyesinde barındırıyor. Sultan Abdülmecid döneminde, 1839'da Gülhane Parkı'nda Mustafa Reşit Paşa tarafından okunan ve "*Hayırlı Düzenlemeler*" olarak da nitelendirilen Tanzimat Fermanı'nı izleyen yıllarda Osmanlı Devleti'nde yaşayan "milletler" ve Osmanlı ile ticaret yapan ülkeler resmi izin ile kendi dillerinde gazete çıkarmaya başlamışlardır. Bu etkinlikler tüm Tanzimat dönemini kapsar ve Sultan II. Abdülhamit döneminde ilan edilen 1. Meşrutiyet'ten (1876) II. Meşrutiyet'e (1908) kadar uzanır ve yoğunlaşan sansüre karşın Cumhuriyet'in ilanına değin süregider.

Aslında bir önceki sayıda da belirtildiği gibi matbaayı 15. yüzyılda Osmanlı Devleti'ne sığınan Museviler getiriyorlar Edirne ve İstanbul'a. Museviler kendi matbaalarında İbranice harflerle yayın yapıyorlar. Aynı durum Ermeniler için de geçerli. Batı tarzında ilk romanın yazarı Hovsep Vartanyan, (Vartan Paşa 1813-1879) içinde yaşadığı toplumun dili olan Osmanlı Türkçesinde yazıyor, ancak kullandığı alfabe Ermeni alfabesi. Mühendishanede uzun süre ders veren Hovsep Vartanyan bu romanı 1851 yılında kaleme alıyor ve Gregoryan Ermenileriyle, sonradan Katolik misyonerlerin etkisiyle Katolik mezhebine geçen Ermeniler arasındaki anlaşmazlıkları arka plana alarak bir aşk öyküsünü anlatıyor bu romanda. O dönem, alfabeden ötürü Osmanlı Türkçesine hakim olan kesimin uzun yıllar okuyamadığı bir roman olarak kalıyor Akkabi Hikayesi. Roman, Türkolog Andreas Tietze tarafından 1991 yılında Latin alfabesine çevriliyor ve Tietze'nin açıklayıcı önsözünüyle Türkçe olarak yayımlanıyor. Farklı alfabelerle Osmanlı Türkçesinde sayısız kitap basılıyor Osmanlı Devleti'nde ve bu kitapları ancak o alfabeye aşına kesimler okuyabiliyor(1).

Osmanlı Devleti'nde ilk gazetenin aslında Kahire'de, Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa tarafından 1828'de Vekayi-i Misriyye adıyla yayımlandığını belirtmiştik bir önceki sayıda. Bu gazete iki

dilliydi, bir sütunu Arapça, bir sütunu Türkçe olarak basılıyordu. Bunu 1831'de II. Murat döneminde farklı dillerde(2) (Türkçe, Fransızca, Rumca, Ermenice, Farsça, Arapça) yayımlanması planlanan, ilk resmi gazete "*Takvim-i Vekayi*" izleyecektir (krş. Yazıcı, N. 1983, Eruz, S. 2010:122).

1840'ta Sultan Abdülmecid döneminde "*Ceride-i Havadis*" yayımlanıyor. Bu gazetenin arka planına bakıldığında, yine Osmanlı'daki çokkültürlülük gözlemleniyor, gazete Osmanlıca, ancak sorumlu yayın müdürü bir İngiliz(3). 1850'lerde ise ellinin üstünde gazete basılıyor ve bunların bir kısmı yukarıda belirtildiği gibi farklı dillerde.

Osmanlı Devleti'nde Basının Binbir Dili: Çok Dilli İletişimin Merkezi İstanbul Sergisi

Osmanlı Devleti'nde basına daha yakından baktığımızda, öncelikle Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra farklı dillerde çok sayıda gazetenin yayımlandığını gözlemliyoruz. Bu konuda Eylül ayı içinde İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi'nin düzenlediği, İstanbul Üniversitesi'nin Rektörlük Binası'nda 2010 Kültür Başkenti İstanbul etkinlikleri kapsamında açılan sergide bu gazete ve dergiler elle tutulur gözle görülür bir şekilde karşımıza çıkıyor. Gazetelere basılı metinler sararmış kağıtlar üzerinden bizi seyrediyorlar. Bazı gazeteler, zaman zaman siyah beyaz ve çok ender de olsa renkli fotoğraflı, bazıları da Osmanlı Devleti'nde yaşamlarını sürdüren öteki dillerin alfabeleriyle basılmış, salt yazılı. Sergi kataloğundaki sayılardan yola çıkıldığında 1844 ile 1923 yılları arasında aşağıda belirtilen farklı dillerde günlük, haftalık, iki haftalık, aylık basılan gazete ve dergilerin yayımlandığını gözlemliyoruz.

Çok dilli gazeteler

Almanca, Fransızca, Osmanlıca	1
Almanca-Osmanlıca	1
Arapça-Osmanlıca	1
Arnavutça-Osmanlıca	1
Çerkesçe-Osmanlıca	2
Farsça-Osmanlıca	1
Fransızca-Osmanlıca	5
Gürcüce-Osmanlıca	1
Hintçe-Arapça-Farsça	1
İngilizce - Osmanlıca	1
İngilizce-Fransızca	2
Kürtçe-Osmanlıca	2
Urduca-Arapça-Farsça-Osmanlıca	1
Urduca-Arapça-Farsça	1
Yunanca-Osmanlıca	1

Tek dilli gazeteler

Almanca	1
Arapça	3
Bulgarca	14
Ermenice	8
Farsça	1
Fransızca	8
Ladino	3
Sırpça	1
Yunanca	4
Romence	1
Rusça	1
İtalyanca	1

Bu gazeteleri farklı konu başlıkları altında gruplandırmak olanaklı. Gazete ve dergilerin büyük bir kısmı siyasi ve toplumsal konuları kapsamakta ve "edebi" metinlere de yer vermektedir. Osmanlı Devleti'nde kullanılan dillerden yola çıktığımızda Bulgarca, Ermenice, Fransızca ve Yunanca gibi dillerde öteki dillere göre daha çok sayıda gazete ve dergi çıkarıldığını gözlemliyoruz.

1911'de basılan ve üç yıl yaşamını sürdüren, üç dilli (Almanca, Fransızca ve Osmanlıca) "*Die Nationalverteidigung*" gazetesi mühendis Mehmet Zeki Bey tarafından "askeri bilgilere" yönelik yayınlanmıştır. Gazetenin Osmanlıca başlığı "*Müdafaa- ı Milliye*"dir ve gazetenin amacı Avrupa'da askeri alanda yapılan yeniliklerin duyurulmasıdır (Katalog 2010: 2).

Askeri alan Osmanlı Devleti'nde ilk kez yenilenmeye açılan alanlardan biridir. Bu iyileştirme hareketi sadece ordunun yenilenmesiyle kalmamış, aynı zamanda çok sayıda uzmanlık eğitimi veren okulların kurulmasıyla da gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Batı'da bu alandaki gelişmelere ulaşmak amacıyla başlatılan bu yenilenme hareketi Tanzimat Fermanıyla birlikte bütün alanlara yayılmıştır (krş. Eruz 2010: 93-128).

Bir başka konu başlığı "*ekonomi ve ticarettir*". Bu gazetelerden biri 1893 yılında Almanca yayımlanan "*Orientalische Handeszeitung*" başlıklı gazetedir. Gazetenin dağıtımı Würzburg'dan yapılmaktadır (Katalog 2010: 2). 1884'te Fransızca yayımlanan ve İstanbul Ticaret Odası'nın dergisi olan "*Le Journal de La Chambre de Commerce de Constantinople*" başlıklı yayın da ekonomik konular ele almaktadır.

Almanca ve Osmanlıca "*edebi, siyasi ve mizah gazetelerinden*" biri de 1916'da basılmaya başlanan ve Sedat Simavi'nin imtiyaz sahibi olduğu "Hande" başlıklı gazetedir. Bu gazetede karikatürlere de yer verilmektedir (Katalog 2010: 3). Aşağıda belirtilen gazetelerde de benzer içerikler işlemektedir.

1908'de İstanbul'da basılan "*El-Adl*" (Arapça-Osmanlıca) (Katalog 2010:4) bunların biridir. 1912'de Arapça yayımlanan "*El-Hidaye*" "*ilmi, edebi ve sosyal*" ağırlıklı bir dergidir (Katalog 2010:4). Bu derginin bir özelliği de İslam dünyasının içine düştüğü çıkmazları ele almasıdır. 1908 yılında Arnavutça-Osmanlıca yayımlanan "*Besa*" başlıklı gazete de bu tür konuları ele alan gazetelerdendir. 1912 tarihinde "*Guvaze*" başlığıyla Çerkezce ve Osmanlıca basılan bu iki gazetenin içeriği "*siyasi, iktisadi, içtimai ve ilmidir*". Farsça olarak 1908'de yayımlanan içinde fotoğraflara da yer verilen "*Ruzname-i Şems*" başlıklı ve 1875'te yayın hayatına başlayan "*Ahter*" gazetelerinde de benzer konular yer almaktadır.

"*Dini*" içerik ağırlıklı gazetelerden biri de 1884'te Arapça olarak yayımlanan "*el-Hakaik*" gazetesidir. 1916'da basılan "*el-Alemül İslami*" başlıklı gazetede "dini, siyasi, sosyal ve edebi" içerikli konular işlenmektedir.

Bulgarca basılan gazeteler, sayılarının çokluğu ve "*Bulgar edebiyatının gelişmesine*" sağladıkları katkı nedeniyle ayrı bir grup olarak ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla 1856'da İstanbul'da Yazın Birliği kurulmasından iki yıl sonra yayımlanan "*Burgarski Knijitsi*", 1877'de "*Çarigrad*", 1848'de yayımlanan "*Çarigradski Vesnik*", 1870'de basılan "*Çitalište*", 1859'da yayımlanan "*Bulgariya*", 1853'te basılan "*Gayda*" ve bunları izleyen "*İstočno Vreme*" (1874), "*Makedoniya*" (1866), "*Napredik*" (1874), "*Pravo*" (1869), "*Sivetsnik*" (1865), "*Tursiya*" (Türkiye, 1864), "*Vek*" (1874) ve "*Vremya*" (Zaman, 1865) başlıklı gazetelerdir. Gazelerde "*siyaset, yazın ve din*" de dahil farklı konular ele alınmaktaydı (Katalog 2010: 6-12).

Ermeni dilinde de çok sayıda gazete bulunmaktadır. Bunların bir kısmı günlük gazete, bir kısmı daha seyrek yayımlanan gazetelerdir. "*Aravelk*" günlük "*siyasi*" bir gazetedir ve 1912'de yayımlanmaya başlanmıştır. İlk sayısı 1885'te basılan "*Çeride-i Şarkıye*" "*siyasi, milli, ilmi, iktisadi ve finans gazetesi*" olarak tanıtılır. 1908'de yayımlanan "*Jamanak*" (Zaman) gazetesinin içeriğini "*ulusal haberlerin yanı sıra cemaat haberleri*" oluşturur. Gazetede "*Hıristiyanlığın ve milliyetin (Ermenilerin) nüfuz sahibi olmasına çalışmakla birlikte Osmanlının menfaati için çalışır*" ifadesi bulunmaktadır. 1852'de yayımlanan "*Masis*" İstanbul "*Ermeni edebiyatında bir çığır açar*" (Katalog 2010:15). Bu gazeteler dışında Ermenice olarak "*Meği*", "*Orakir*", "*Şant*" (dergi) ve tamamı Ermeni harfleriyle Türkçe olarak hazırlanan "*Tercüman-ı Efkâr*" (1878) başlıklı yayın organları bulunmaktadır (Katalog 2010:14-15).

Fransızca-Osmanlıca beş farklı gazete yayımlanmaktadır ("*Felek*", "*La Tribune des Peuples*", "*La Vérité*", "*Petites Affiches*", "*Tadjir*"). Buna karşın salt Fransızca yayımlanan gazetelerin sayısı 8 adettir. Bunlar "*Genié Civil Ottoman*" (dergi- 1910), "*Journal de Constantinople*" (1833'de ilk kez İzmir'de yayımlanıyor), "*La Patrie*", "*La Turquie*" (1866), "*Le Journal de La Chambre de Commerce de Constantinople*" (ekonomi, Ticaret Odası mecmuası - 1884), "*Le Publicateur*" (1875), "*Samboul*" (1867) ve "*Tout Péra*" (1918) başlıklı gazete ve mecmualardır (Katalog 2010:18-22). Bu gazeteler dışında İngilizce ve Fransızca iki gazete yayımlanmıştır. Bunlar "*Oriental Advertiser*"

(1882) ve "The *Levant Herald*" (1856) başlıklı gazetelerdir. "*Mid-Day*" (1919) başlıklı gazete ise İngilizce-Osmanlıca basılmıştır (Katalog 2010:25).

Gürcüce-Osmanlıca dilleri "*İslam Gürcistanı*" başlığı altında 1919'da yayımlanan gazetede kullanılmıştır. Bu gazete de, İslam Gürcistan'ının Tahlis-i Cemiyeti'nin fikir organı olan günlük siyasi bir gazetedir ve gazetede kadınların eğitimi üzerinde de durulmaktadır (Katalog 2010:23).

"Bölgedeki Müslümanların kurduğu Cemiyetül Funun, 30 Nisan 1875 "*Semaratü'l Fünun*" adıyla, Şam bölgesindeki ilk İslami nitelikteki gazeteyi yayımlamıştır. Bu gazete üç dilde basılmıştır. Hınçte, Arapça ve Farsça (Katalog 2010: 24).

Aslında Osmanlı ve Hindistan etkileşimi fazla bilinen bir konu değildir, oysa Osmanlı Devleti öncelikle Hindistan'daki Müslüman mihracelerle etkileşim içinde olmuşlardır, hatta Osmanlı prensesleri Hintli mihracelerle evlenmişlerdir(4).

Bütün bu diller dışında katalogda "*Jin*" (1919) ve "*Şark ve Kürdistan*" (1908) başlıklı iki adet Kürkçe-Osmanlıca gazetenin yayımlandığı belirtilmektedir.

İspanya'dan 15. yüzyılda Kraliçe İsabelle'nin Hristiyan olmayan topluma uyguladığı baskıdan ötürü Osmanlı Devleti'ne sığınan İspanyol asıllı Museviler'in (Seferadlar) dili Ladino'dur. İbrani harfleriyle bu dilde üç farklı gazete yayımlanmaktaydı. "*El Tiempo*" (1872), "*El Bourlon*" (1908) ve "*El Telegrafo*" (1871).

1895 yılından 1909 yılına değin basılan gazetelerden biri de Sırpça "*Çarigradski Glasnik*" adlı gazetedir.

Dört dilli yayımlanan tek gazete ise Urduca, Arapça, Farsça ve Osmanlıca yayımlanan "*Cihan-ı İslam*" (1908) başlıklı gazetedir. "*ed-Düstur*" (1909) adı verilen gazete ise Urduca, Arapça ve Farsça yayımlanmıştır.

Katalog'da Yunanca yayımlanan toplam beş gazete yer almaktadır. Bunlardan "*Eilikrineia*" başlıklı gazete iki dillidir (Yunanca, Osmanlıca, 1909). Diğerleri "*Konstantinopolis*" (1895), "*Proia*" (1923), "*Neologos*" (1844) ve "siyasi, edebi resimli bir dergi" olan "*Tarros*" (1910) yayınlarıdır.

Bu tür genel konuları kapsayan yayınlar dışında özel konulara yönelik gazete ve dergiler de bulunmaktadır. Bunlardan biri 1893'te yaşama geçen ve 6 yılı aşkın bir süre Almanca yayımlanan "*Osmanische Post*" başlıklı gazetedir. Katalogdaki verilere göre bu gazete "*İstanbul'daki el işçileri Kulüpleri'nin yayın organıdır*" (Katalog 2010: 3).

Çerkezce ve Osmanlıca basılan "*Diyane*" başlıklı gazete "Çerkes Kadınları Teavün Cemiyeti'nin"

yayın organıdır ve başmuharriresi Hayriye Melek Hunç'tur. Ancak 20 sayfalık bu gazete 1920'de sadece bir kez yayımlanabilmiştir (Katalog 2010: 13).

Katalog'da Romence "*Canseatorul*", Rusça "Posleduie Novasti") ve İtalyanca "*Commercio Orientale*" başlıklı gazetelerin de bulunduğu belirtilmektedir(Katalog 2010: 32).

Çok Dilli Basının İncelenmesinin İşlevi

Burada birbirinden ilginç yaklaşık 80 yıllık bir dönemin tarihsel arka planına ayna tutan bu gazetelerin adları, kısaca ele aldıkları konu başlıkları ve dilleri listelenmiştir. Kuşkusuz her bir gazetenin tek bir sayısı dahi, sosyolojik, siyasi ve kültürel(5) açıdan kendi başına bir inceleme alanını kuşatmaktadır.

Basın'ın Osmanlı Devleti'ndeki rolü ve arka planı bundan önceki sayıda daha ayrıntılı irdelenmişti. Bu rengârenk gazetelerin ardında yatan devingenliği ve gizil gücü kavrayabilmek için, basının o tarihlerde Osmanlı Devleti'ndeki işlevine de bakmak gerekiyor. Osmanlı Devleti'nde yazılı basın, aydın kesimin yazılar yazdığı ve izlediği, halkı aydınlatmanın aracı ve edebi metinlerin tefrika şeklinde ilk kez yayımlandığı önemli bir organdı(6). Batı'dan çeviri yoluyla aktarılan çok sayıda yazınsal tür okurla ilk kez yazılı basın aracılığıyla buluşmuş ve daha sonra Osmanlı yazarları tarafından yazılacak Türkçe romanlar da yine bu gazetelerde tefrika edilmiştir. Kaldı ki, hedef kitlesi aynı coğrafyada yaşayan okurlara yönelik farklı dillerde yayımlanan basındaki makalelerin incelenmesi, olay örgülerini farklı kültür pencerelerinden izlemeye de olanak sağlayan bir olgudur. 19. yüzyılın ikinci yarısında ve yirminci yüzyılın başında Osmanlı Devleti'nde basın, okurların dünyaya açılmasını sağlayan ve dünyayı okurların ayağına getiren yegâne pencere olarak uzun yıllar varlığını sürdürmüştür.

* * * * *

Bir yayın ya da etkinliğin yaşamını sürdürmesi için, aynı canlı bir organizma gibi, ona bakmak, onu kollamak ve daha da önemlisi onu geliştirmek gereklidir. İşte tam da o nedenle geçmişe yönelik etkinlikler üzerine yazı yazmak, dahası aynı yapıtı farklı zaman dilimlerinde yeniden çevirmek "*Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*" başlığı altında Türkiye'de ilk kez çeviri tarihi üzerine kapsamlı bir yapıt yazan Ülken'in(7) (1997: 348-349) de belirttiği gibi çok önemlidir. Bu önem iki alana uzanır. İlki yayını duyurmak, geçmişi çözümleyebilmek, ikincisi bu konuda yeni araştırmalar yapılarak yayınların filizlenmesine, günümüze uzanmasına, oradan geleceğe doğru boy atmasına olanak sağlayarak içinde yaşanan kültürün bir birikim yumağı olarak kuşattığı alanların farklılığının bilincine varmaktır.

Bu konularda Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı gibi bölümlerde(8) yapılan yüksek lisans ve doktora çalışmaları üzerinden bilgilenip bu çalışmaları yabancı dilde yapılan yayınlara da taşımak, çok dilli yayınları çeviribilimsel bakış açılarıyla incelemek olanaklıdır.

Bu konuda söylenecek daha çok söz var, bu yayınların her biri dönemin sosyal arka planını günümüze aktaran, çözümlenen kodlarla daha binbir bilgiye ulaşmamızı sağlayan ve günümüzdeki gelişmelere de ayna tutabilecek disiplinlerarası çalışmaları da gerektiren bir araştırma konusudur. Bu yolculuğa çıkmaya karar verenin yolu maceralarla, paylaşımlarla ve gel gitlerle dolu, ancak bir o kadar da heyecanlı ve ilginç olacaktır(9).

Kaynakça(10) :

- Babinger, Franz (1927) *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und ihre Werke*, Leipzig: Otto Harrosowitz
- Demircan, Ömer (2000) *İletişim ve Dil Devrimi*. İstanbul: Yayılım
- Eruz, Sakine (2010) *Çokkültürlülük ve Çeviri, Osmanlı Devleti'nde Çeviri Etkinliği ve Çevirmenler*, İstanbul: Multilingual
- İhsanoğlu, E. (2006) *Mısır'da Türkler ve Kültürel Mirasları*, İstanbul: İrcica
- Koloğlu, Orhan (1985) "*Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi*", Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, Cilt 1, İstanbul: İletişim, s. 68-93
- Mourad, Kenize (2010) *Saraydan Sürgüne* (De la part de la princesse morte), çevirenler: Nuriye Yiğitler - Gökçe Tuncer, İstanbul: Everest
- Ortaylı, İlber (1985) "*İzmir'de İlk Bulgar Gazetesi*", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim
- Pamukciyan, Kevork (2002) *Ermeni Harfli Türkçe Metinler*, İstanbul: Aras Yayıncılık
- Sergi Kataloğu: *İstanbul 2010 Avrupa Kültür Başkenti, Çok Dilli İleşiminin Merkezi*: İstanbul Kataloğu, Prof. Dr. Suat Gezgin
- Sevük, İsmail Habib (1940/1941) *Avrupa Edebiyatı ve Biz*, Cilt I ve II İstanbul: Remzi
- Strauss, Johann (2003) '*Who Read What in the Ottoman Empire (19th-20th centuries)?*', Middle Eastern Literatures, 6: 1, 39 — 76
- Tietze, Andreas (1991)(hızr.) *Hovsep Vartanyan, Akabi Hikayesi, ilk Türkçe roman (1851)*, İstanbul: Eren
- Topdemir, Hüseyin G. (2002) *İbrahim Müteferrika ve Türk Matbaacılığı*, Ankara: Kültür Bakanlığı
- Ülken, Hilmi Ziya (1997) *Uyanış Devirlerinde Tercümenin Rolü*, İstanbul: Ülken Yayınları
- Ünal-Özkorkut, Nevin (2002) "*Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü*", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 51, Sayı 3, s. 65-84
- Varlık, Bülent (1985) "*Yerel Basının Öncüsü Vilayet Gazeteleri*", Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İle .işim Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim, s. 99-102
- Yazıcı, Nesimi (1963) *Takvim-i Vekayi, "Belgeler"*, Ankara: Gazi Üniversitesi
- Yüce, Nuri (1998) "*Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, 2. cilt, yay. hz. İhsanoğlu, E., İstanbul:İrcica

Dipnotlar:

(1) Ermeni harfleriyle basılan Türkçe kitaplar için krş. Pamukciyan 2002. Farklı kültürlerin farklı alfabe ve farklı dil kullanımına yönelik Pamukciyan şöyle yazmaktadır: "Dinleri (Rum) Ortodoks, dilleri Türkçe olan Karamanlıların Grek alfabesini kullanmaları gibi, Türkçe konuşan Ermeniler de Türkçenin o dönem yazıldığı Arap alfabesini değil, kendi kutsal metinlerinin yazılı olduğu Ermeni alfabesini tercih etmişlerdir. Ermeniler, Ermeni harfli Türkçenin yanı sıra, benzer koşullar nedeniyle Ermeni harfli Kürtçe, Ermeni harfli Arapça ve - Osmanlı sınırları dışında - Ermeni harfli Kıpçakçayı da kullanmışlardır." (agy, s. XII)

Bunun dışında Karamanlılar ve Rumlar Yunan alfabesi, Museviler İbrani, Bulgarlar Kril alfabesini kullanıyorlardı.

(2) Ancak gazete Osmanlıca ve Fransızca olarak düzenli yayımlanabilmiştir.

(3) Aslında Türklerin egemen olduğu topraklarda bu tutum Selçuklular'a değil uzanıyor. Selçuklular feth ettikleri ülkelerin yönetimine İranlı memurları atıyorlar ve resmi dil olarak Farsçayı benimsiyorlar. Bu tutumlarını yerleşik, işleyen bir düzeni bozmak istememeleri ile de açıklamak olanaklı. Selçukluların bu yaklaşımı yazı ve edebiyat diline de yansıyor. Tam da bu nedenle Babinger'in Avrupa'daki Osmanlı Arşivlerinde bulunan kaynaklardan yararlanarak 1927'de yazdığı yapıtında da belirtildiği gibi, Batı'da yapılan araştırmalarda Türklerin Arap alfabesi kullanarak farklı dillerde yazmış oldukları eserler genelde İran ya da Arap edebiyatına mal ediliyor.

(4) Mourad, Kenize (2010) : Sultan V. Murat'ın torunu Kenize Mourad'ın, bir Mihrace ile evlenen ve daha sonra Paris'te ölen annesini ve kendi yaşam öyküsünü anlattığı belgesel roman.

(5) Sosyoloji aslında siyaseti de içinde barındırmaktadır. Bütün bilim dallarının birbiriyle kesiştiği gibi örneğin coğrafi ve yazınsal anlatımlar dahi toplumsal koşullar tarafından kuşatılmaktadır. "Kültürel" kavramı burada çokkültürlülüğü ve dillerarası ve diliçi çeviriyi de kapsayacak anlamda kullanılmıştır. Kaldı ki, bu metinler gazete metinleridir ve gazete metinlerinin toplumu ilgilendiren tüm alanlara uzanması doğaldır.

(6) 19. yüzyılın son çeyreğinde romanlar Batı Edebiyatı'ndan ilkin gazetelerde tefrika ediliyor, daha sonra kitap olarak basılıyordu. krş. Sevük (1940) 1941 Cilt II/ Eruz 2010: 219-230

(7) Ülken 1997: 348-349. 1901 yılında dünyaya gelen ve 1974'te vefat eden yazar, çevirinin anlaşılır ve işlevsel olması için çevrilen metnin bir tür yeniden yazım olduğunu belirtmektedir (agy, s.347-348).

(8) Aslında çeviri konusu tüm alanlara uzanıyor. Öncelikle son yıllarda mimari, güzel sanatlar, sosyoloji, siyasal bilimler, ilahiyat, etnografya ve öteki bilim dalları da çeviribilimsel bulgulardan ve çevirinin kültürel etkisi açısından çeviri tarihinden yararlanmaktadır.

(9) Gerçekten de bu alanda çeviri tarihinin içinde yer alan ve öteki alanlara da uzanan bütün konular gibi sürekli iz sürmek gerekiyor. 2010'da yayımlanan kitabıma son noktayı çekinerek koyarken şöyle yazmışım.

(... Bu bölümü yazarken kitap bitmek üzereydi, başımın içinde dolaşan tilkiler ister istemez ağır ağır beni terk ettiler ve cılız bedenlerini yaşam ortamlarını katlettiğimiz belirsiz ormanlara doğru taşımaya başladılar...

". Sonra şöyle bir dipnot düşmüşüm: "Yeni fark ettim, birkaçı hâlâ direniyor, sessiz, sakın oturuyorlar öyle bir köşede, belli ki beni yalnız bırakmak istemiyorlar, yavrularlarsa konuyu derinleştirecek yeni sorulara yelken açmam gerekecek.") Oluşturduğum bu metinle birlikte yelkenleri açmak için gerekli rüzgarlar galiba hafif hafif esmeye başladı yine.

(10) Kaynakça, "Osmanlı Devleti'nde Basın I" başlıklı yazıda geçen kaynakları da kapsamaktadır.

Grażyna Zajac

Polonya’da Türk Edebiyatı

Polonya (Lehistan Krallığı) – Türkiye (Osmanlı İmparatorluğu) ilişkilerinin tarihî ilişkiler 15. yüzyıla(1) kadar uzandığından Polonya’da Türklere, Türk kültürüne ve dolayısıyla edebiyatına da asırlardan beri ilgi duyulmaktadır. Asırlar boyunca tarihsel ilişkiler çoğunlukla barış içinde geçmiş ve nihayetinde “Doğu modası”nın doğumu ile sonuçlanmıştır. Bu “moda”nın çerçevesi içerisinde öncelikle Türk el sanatları, ev eşyaları, silah ve at donanımları yer almış, zamanla Türk dili ve edebiyatına da yakın ilgi duyulmaya başlamıştır. Dikkat çeken nokta şudur ki, Polonya’da Türk edebiyatına ilgi duyulmadan önce, ilk olarak, Türk halkının adetlerine, geleneklerine ve halk edebiyatına yönelik bir ilgi uyanmıştır. Edebiyata ilgi ise bir nevi “ikinci adım” olmuş.

Polonya’da Türklerle ilgili ilk eserler vakanüvislerin kaleminden çıkmış olup, bunlar, 15.yüzyıla ait Jan Dlugosz ve Kallimach’ın Latince yazılan tarih eserleridir. 16.yüzyılda yazılan en önemli eser, Maciej Strykowski’nin *Kronika polska (Polonya Tarihi)* adıyla Lehçe yazdığı eseridir. Bu eserin bir kısmı Türklerle Tatarlara dairdir. Yazar 1574 yılında Polonya kralının elçi heyeti içerisinde bir üye olarak Türkiye’ye gitmiş ve dönüşünde de göz tanığı olduğu halkın gelenek, görenek ve bayramlarını anlatmıştır. Türk dili üzerine çalışmalar yapan ve bu konuda eser bırakan ilk Polonyalı, Marcin Paszkowski’dir. 1615’te yayınladığı *Dzieje tureckie i utarczki kozackie z Tatary... (Türk tarihi, Tatarlarla Kozakların tartışmaları...)* başlıklı eserinde Türkiye tarihini, Türklerin dinsel inançlarını, geleneklerini ve gündelik hayatlar yanında savaş sanatlarını anlatarak Polonyalı okurları üzerinde Türklere karşı ilgi uyandırmakta büyük rol oynarken, kitabının sonuna eklediği “Sözlük” bölümüyle de önemli bir hizmet vermiştir. Bu bölümde Lehçe-Türkçe sözlükten başka Türk dilbilgisine ve Arap alfabesine dair bilgiler de sunan yazar, bunlar yanında vermiş olduğu birkaç örnek metinle de Türkçeye ilgi duyan Polonyalılara değeri ölçülmez bir eser kazandırmıştır.

Polonya’da, Müslüman Doğu edebiyatından ilk tercüme 17. yüzyılda gerçekleşmiştir. Çevrilen metin bir Türk eseri olmamakla birlikte, Polonyalılar için oldukça yeni olan İslâm dünyası edebiyatını merak ettiklerini ve bu yönde bilgi sahibi olduklarını kanıtlar. Sad’i-i Şirazi’nin *Gülüstan* adlı bu eserini tercüme eden kişiye Polonya kralının resmî Türkçe tercümanı olan Samuel Otwinowski idi (ö. 1642). Çeviri metnindeki birçok özellik, tercümanın bu eseri Farsçadan değil, Türkçe çevirisinden tercüme ettiğine dair kanıtlar sunmaktadır. *Gülüstan*’ın tercümesi 1879 yılında bastırılmış olmasına karşın, el yazması kopyaları uzun yıllar elden ele dolaşmış ve hatta 17-18. asırlarda yaşayan bazı Polonyalı şairleri etkilediği gerçeği de belgelenmiştir.

17. yüzyıl Polonya’sında ticarî ve diplomatik ilişkilerde hizmet edebilecek tercümanlara duyulan ihtiyaç oldukça büyüktü. Önceleri bu hizmetlerde daha çok Polonya’nın Güneydoğusunda yaşayan Ermeni ve Karaim asıllı vatandaşlar bulunmuş, ancak zamanla hizmetleri yetersiz olduğu gibi, milliyet olarak Polonyalı olmayan bu tercümanlara resmî ilişkilerdeki güven duygusu da giderek azalmıştır. Bu nedenle, 18. yüzyılın Polonya hükümdarları İstanbul’a genç Polonyalıları göndermeye başladılar. Nedeniyse, gençlerin bir an önce Osmanlıca öğrenerek diplomatik hizmetlere hazırlıklı

olmalarını sağlamaktı. 1766 yılında kral Stanislaus Augustus Poniatowski, İstanbul'da dil öğreten kurumları oluşturan diğer Avrupa ülkelerini kendine örnek alarak, Polonyalı tercüman adayları için İstanbul'da bir dil okulunu kurmuştu (Jeune des Langues – Dil Öğrenim Gençleri). Otuz yıl boyunca etkinliklerini sürdüren bu okul, Polonya'nın üç komşusu tarafından 1795 yılında parçalanarak özgürlüğünü yitirmesiyle birlikte kapanmıştı. Bu okul öğrencilerinin Osmanlı Edebiyatı ile Türk halk edebiyatından ödev olarak yaptıkları kimi tercümelemler Polonyalı okurlara ulaşmış olmasına karşın, tercüme yapanların adları bilinmediği ve yine bu metinlerin büyük çoğunluğu bastırılmadığı için, burada onları anlatmak sağlıklı olmamaktadır.

19.uncu yüzyılın ilk yıllarında Avrupa'da Şarkiyat bilimi gelişme dönemini yaşamaktadır. Bu dönem, aynı zamanda Polonya'nın parçalandığı ve özgürlüğünü yitirdiği dönemdir. Bilindiği gibi Polonya milleti birkaç defa ayaklanmış, ancak ayaklanmaları kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Bu koşullar altındaki Polonya'da Doğu bilimi seviyesinin Batı ülkelerine oranla altlarda olması, doğal kabul edilmelidir. Tüm olumsuzluklara karşın yine de Polonyalılar arasında Doğu merakı gelişmiş, başarılı araştırmacı ve tercümanlar ortaya çıkmıştır ki, bunlar arasında Vilnius Üniversitesinden mezun ve Petersburg Üniversitesi profesörü Jozef Sekowski'nin (1800-1858), Vilnius Üniversitesinden mezun ve Petersburg ile Berlin Üniversitelerinde profesör Ignacy Pietraszewski'nin (1796-1869) ve yine Vilnius Üniversitesini bitiren ve Petersburg Üniversitesinde çalışan Antoni Muchlinski'nin (1808-1877) isimlerini verebiliriz. Bu üç önemli ismin Türkçeden yaptıkları çevirilerinin Polonya tarihine ciddi katkı sağlayan Osmanlı tarihî kaynakları olduğu bilinmektedir. 19. yüzyıla dair şu bilgiyi de eklemek yerinde olur: Bu dönemde Polonya - Türkiye arasındaki ilişkiler iki nedenden dolayı çok önemlidir. Birincisi: 19. yüzyılın "gezi yüzyılı" olarak kabul görmesidir. Bu yüzyılda birçok Polonyalı gezginin Türkiye'yi gezmesi ve gezi anılarını da mektup ve kitaplara aktarmaları Türkiye - Polonya arasında bir gezi edebiyatının oluşmasına etken olmuştur. İkincisi: 19. yüzyıl boyunca binlerce vatansever Polonya'ya terk ederek mülteci bir hayatı yaşamak zorunda bırakılmış ve bunların büyük bir grubu da göç etmek için Osmanlı Devletini seçmişlerdi. Bu mültecilerden bazıları edebiyatçı olup, Türk edebiyatından ve çoğunlukla Türk halk edebiyatından parçalar çevirip eserlerinde kullanmışlardır (ms. Teodor Tomasz Jez, Karol Korab Brzozowski).

19. yüzyıldan Birinci Dünya Savaşı'na kadar en önemli Doğu dilleri araştırmaları Vilnius(2), Krakov(3) ve Lvov(4) üniversitelerinde yapıldı. O dönemde belli başlı bir Türkiyat bölümü yoktu ve Doğu meraklıları tek bir disiplin şeklinde Arapça, Farsça ve Türkçe öğreniyorlardı. Birinci Dünya Savaşından sonra Polonya özgürlüğüne kavuşunca, Krakov Jagiellonski Üniversitesinde Türkolojiyi de kapsayan Doğu Dilleri Bölümü kuruldu (1919). Bu tarih, Polonya'da Türkoloji öğretiminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Kurucusu, Viyana ve Berlin'de öğrenim görmüş Tadeusz Kowalski'dir. Çok yönlü bir araştırmacı olan prof. Kowalski'nin disiplinleri arasında Türk halk edebiyatı da bulunmaktadır (Türk halk bilmeceleri, halk şiiri, Bulgaristan ve Romanya'daki Türklerin folkloru, Karaim halk edebiyatı). Vilnius'ta doğan dr. Wladyslaw Zimnicki (1897-1979) Krakov'da öğrenim görmüş, çalışmaları arasında Nasreddin Hoca konulu kitap ve halk edebiyatına dair makaleleri bulunmaktadır. 1932'te başkent Varşova'da da Türkoloji kurulmuş, bölümün başına Ananiasz Zajaczkowski (1903-1970) geçmiştir. Karaim asıllı prof. Zajaczkowski'nin çalışmalarının çoğu dil alanıyla ilgili. Edebiyat araştırmaları arasında İran edebiyatının Türk Divan edebiyatına

etkileri ile Hazar, Karaim, Memluklar Devri ve Altın Ordu Devri sözlü edebiyatı gibi konular bulabiliriz. Jagiellonski Üniversitesinde çalışan kuzeni prof. Wlodzimirz Zajackowski ise Karaim folkloru, Moldova ve Bulgaristan Gagauzlarının halk edebiyatı konularına dair eserler vermiştir. Yüzlerce atasözü, deyim ve mani örneklerini kapsayan bazı çalışmaları bugünlerde silinmekte olan kültüre dair bilgileri günümüze aktaran çok kıymetli eserlerdir. 60'lı yıllarda Jagiellonski Üniversitesinde çalışmaya başlayan prof. Jan Ciopinski de Orhun kitabeleri ve Divan Edebiyatı üzerinde araştırmalar yapmış önemli bir isimdir. Lehçe ve Fransızca yazdığı araştırma eserleri arasında Yunus Emre'nin Risalet'ün-Nushiye ve Baki'nin retorik unsurları konulu kitaplar ve makaleler bulunmaktadır. Türkoloji öğrencileri için yazdığı *Ana Hatlarıyla Eski Türk Edebiyatı Dünyası* kitabı çok yararlı ve öğrenciler tarafından sevilen bir ders kitabıdır. Prof. Ciopinski Jagiellonski Üniversitesinden emekli olduktan sonra, bu üniversitede edebiyat araştırmalarını yürüten iki akademisyen bulunmaktadır: Tanzimat'tan bugüne Türk edebiyatı, hatıra/gezi kitapları ve Kıbrıslı Türk edebiyatı üzerine yoğunlaşan doç. dr. Grazyna Zajac ve asistan Sylwia Filipowska. Aynı üniversiteden Magdalena Ebo ise araştırmalarının konusu olarak edebî tercüme teorisini seçmiş ve daha çok Orhan Pamuk'un eserlerinin Lehçe çevirileri üzerinde çalışmaktadır.

Bu arada: Varşova Üniversitesinde 20. yüzyılın ikinci yarısında edebiyat dalında araştırma yapanlar arasında başlıca Türkologlar şunlardır: Stanisława Plaskowicka-Rymkiewicz (ö. 1989), Münevver Borzecka (ö. 2004), Malgorzata Labecka-Koecherowa ve emekli olmasına rağmen hâlâ araştırma ve yayıncılık alanlarında çok aktif olan prof. Tadeusz Majda. İlk üçü 1971 yılında Polonyalı okurlar için çok değerli ve kapsamlı *Türk Edebiyatı Tarihi* kitabını yayınladılar. Stanisława Plaskowicka-Rymkiewicz ve Malgorzata Labecka-Koecherowa eski edebiyat, halk edebiyatı, çağdaş Türk edebiyatı ve özellikle Türk şiirine dair birçok makalenin sahibi oldukları gibi, 20.nci yüzyıl Polonya'sında en verimli Türk edebiyatı tercümanları olarak da bilinmektedirler. Prof. Majda'nın dil tarihi, edebiyat ve Doğu sanatı gibi çok yönlü çalışmaları bulunmaktadır. Temel ilgi alanı Polonya arşivlerindeki Osmanlıca ve Farsça elyazmaları ile Divan edebiyatı olmakla birlikte, eski edebiyat yanında çağdaş Türk edebiyatından eserleri de yine Lehçeye çevirmiş bir kişidir. Şu anda Varşova Üniversitesinde çalışan Türkologlardan doç. dr. Öztürk Emiroğlu, doç. dr. Danuta Chmielowska, dr. Marzena Godzińska, dr. Agnieszka Zastawna ve Anna Sulimowicz'in de yeni Türk edebiyatı dalında çalışmaları bulunmaktadır. Anna Sulimowicz günümüz Polonya'sında en verimli Türk edebiyatı tercümanı olarak anılabilir.

Polonya'nın en genç Türkolojisi ise Poznan şehrindeki Adam Mickiewicz Üniversitesinde 2001 yılında prof. Henryk Jankowski tarafından kurulmuş olan Türkolojidir. Poznan'da yürütülen edebiyat konulu çalışmalara gelince, onlar çoğunlukla Kırım Tatar ve Karaim yazı gelenekleri üzerine olan çalışmalardır.

İkinci Dünya Savaşından sonra Polonya'da yayınlanmış Türk edebiyatı eserleri (tercümanın adı ve yayın tarihi ile beraber):

1) Stalinizm ve erken sosyalizm dönemi: Mahmut Makal, *Bizim Köy* (E.Tryjarski, S.Kaluzynski, 1952); Sabahattin Ali, hikâye antolojisi (J. Bielawski, E.Tryjarski, 1953); Nazım Hikmet, dört şiir kitabı (M.Labecka-Koecherowa, 1956-1965); Nazım Hikmet, Rysçadan çevrilmiş iki kitap, İngilizce-

den çevrilmiş bir kitap (1950-1965); Aziz Nesin, hikâyeler antolojisi (M.Labecka-Koecherowa, 1965).

2) Klasik edebiyattan çeviriler: Evliya Çelebi, *Seyahatname*'den seçmeler (Z.Abrahamowicz, A.Dziubinski, S.Plaskowiczka-Rymkiewicz, 1969); Hacı Mehmed Senai, *Tarih-i İslam Giray Han* (Z.Abrahamowicz, 1971); Fuzuli, *Beng ü Bade* (S.Plaskowiczka-Rymkiewicz, 1973); Arif Ali, *Danışmendname* (M.Labecka-Koecherowa, T.Majda, 1980); Yunus Emre, beş kitap (M.Labecka-Koecherowa, A.Ananicz, A.Sarkady, J.Ciopinski, 1985-2005); Şeyyad Hamza, *Yusuf ve Zeliha* (M.Labecka-Koecherowa, 2009).

3) Orhan Pamuk'un Nobel Ödülünü almadan önce Polonya'da çevrilmiş diğer Türk eserleri: *Cennet Gemisi* – Türk hikâye antolojisi (editör: T.Majda, 1976); Yaşar Kemal, *Binboğalar Efsanesi* (W.Hensel, 1983); Yahya Kemal Beyatlı, *Şiirler* (L.Antonowicz-Bauer, 1989).

4) 2006 yılından itibaren Türkçeden çevrilmiş eserler:

çevirmen Anna Polat - Orhan Pamuk, *Kar* (2006), *Yeni Hayat* (2008), *İstanbul. Hatıralar ve Şehir* (2008), *Cevdet Bey ve Oğulları* (2010); Mehmet Murat Somer, *Buse Cinayeti* (2008), *Peygamber Cinayetleri* (2009); çevirmen Anna Akbike Sulimowicz - Orhan Pamuk, *Beyaz Kale* (2009), *Sessiz Ev* (2009), *Masumiyet Müzesi* (2010); Elif Şafak, *Bit Palas* (2009); çevirmen Danuta Chmielowska - Orhan Pamuk, *Benim Adım Kırmızı* (2007), *Kâmuran Solmaz, Kirâze* (2009).

5) "İkinci" dilden çevrilmiş Türk eserleri:

Serdar Özkan, *Kayıp Gül* (İngilizceden, 2009); Ayşe Kulin, *Nefes Nefese* (İngilizceden, 2010).

6) Türk yazarlarının başka dilde yazdıkları eserlerin tercümeleri:

Emine Sevgi Özdamar, *Die Brücke vom Goldenen Horn* (2007); Feridun Zaimoğlu, *Leyla* (2008); Halide Edip Adivar, *The Clown and his Daughter* (2009); Hülya Kalkan, *Ich wollte nur frei sein* (2009); Ayşe Önal, *Honour Killing. Interviews With men Who Killed* (2009); Elif Şafak, *The Bastard of Istanbul* (2010).

Türk edebiyatından Lehçeye yapılan çevirileri tarihsel süreç içerisinde dikkatle incelediğimiz zaman ortaya çıkan bilgileri, üç noktada özetleyebiliriz:

1) Sosyalizm yıllarında yapılmış çevirilerin önemli bölümü, dönemin siyasal koşulları ile iktidar gücü gözetilerek yapılan çevirilerdi. Örneğin sol ideolojiden gelen Nazım Hikmet, Sabahattin Ali ve Mahmut Makal gibi yazarların eserlerinin düşünce özgürlüğü çerçevesinde değil, siyasi gücün beklentileri ekseninde çevrildiği çok açık olarak kendini göstermektedir.

2) Çevirmenlerin çoğu Varşova Üniversitesinden mezun olmuş kişilerdir (ms. M. Labecka-Koecherowa, S. Plaskowiczka-Rymkiewicz, T. Majda, D. Chmielowska, L.Antonowicz-Bauer ve bugünlerde en çok emek veren Anna Sulimowicz ile Anna Polat). Yakın dönem çevirmenler arasında gördüğümüz Jan Ciopinski, Antoni Sarkady ve Grazyna Zajac ise Krakov Üniversitesi mezunlarıdır; Sarkady ve Zajac'ın şiir ve öykü çevirileri dergilerde yayınlanmaktadır.

3) Orhan Pamuk Nobel Ödülünü aldıktan sonra Türk edebiyatı eserlerinin Lehçeye çevirilerinde gerçek anlamda bir "patlama" yaşandı. Yayıncı ve okur çevrelerinde Türk edebiyatına ilgi yoğunlaşırken Polonya'daki çevirmen sayısının yetersiz kaldığını söylemek mümkündür. Ancak, bu yetersizlik kendi alternatifini yarattı ve bu kez, aralarında, Ayşe Kulin'in *Nefes Nefese* ve Serdar Özkan'ın *Kayıp Gül* başlıklı kitapları da olmak üzere bazı yeni kitaplar Türkçeden değil, "ikinci" bir dilden de çevrilmeye başlandı ki maalesef olumsuz bir olgu olarak algılanmalıdır.

Bu üç önemli nota ek olarak, son sözde şunu söylemek istiyorum: Son yıllarda, eserlerini yabancı dillerde verenlerden de çeviriler yapılmaktadır. Örneğin Hülya Kalkan, Ayşe Önal, Emine Sevgi Özdamar, Elif Şafak ve Feridun Zaimoğlu isimlerini akla ilk gelen isimlerdendir.

15.inci yüzyıldan günümüze değin Türkiye - Polonya arasında var olan kültürel ilişkileri yazınsal edebiyat özelinde bir anımsama ve anımsatma olarak ele alan bu çalışmayla, yüzyıllardan akıp gelen iki farklı kültür arasındaki işbirliğini ve gönül bağını özetle de olsa, sizlerle, paylaşmaya çalıştım. Diller ve kültürler arası edebiyat aktarımının ve paylaşımının somut bir yansıması olduğuna inandığım bu çalışmadan da görülmektedir ki Fuzuli'den Yunus Emre'ye, Nasreddin Hoca'dan Aziz Nesin'e, Nazım Hikmet'ten Ayşe Kulin'e, Halide Edip Adıvar'dan Orhan Pamuk'a değin uzanan çok geniş bir düşünce haritası Polonyalı aydınların ve okurların evlerine değin girmiş, kendini kabul ettirmiş bir noktadadır. Bize kalan, yüzyıllar içerisinde kendini geliştiren ve yenileyen, varolanları yeni yazınsal ürünlerle çoğaltan ve zenginleştiren bu kültürel ve yazınsal işbirliğini korumak ve gelecek yıllara kültürel bir miras olarak özenle taşımaktır. Çünkü bu miras bugünün değil, geleceğin mirasıdır.

Dipnotlar:

(1) Polonya tahtının en önemli krallarından biri olan Litvanya asıllı III. Ladislaus Jagiello (okunuşu: Yagello) 1414 yılında Osmanlı hükümdarına ilk kez bir elçi heyeti gönderir ve böylelikle iki ülke arasındaki resmî ilişkiler başlamış olur. Bu tarihsel yolculuktan hareketle, 2014 yılında devletlerimiz arasında resmî ilişkilerin oluşturulmasının 600. yıldönümü kutlanacaktır.

(2) Vilnius Üniversitesi – Polonya kralı Stefan Batory tarafından 1579 yılında kuruldu. Bugün Vilniaus universitetas adını taşımakta, Litvanya Cumhuriyetinin en büyük üniversitesidir.

(3) Krakov Üniversitesi – Polonya kralı Ladislaus Yagiello tarafından 1364 yılında kuruldu. Kurulduğu günden beri akademik hizmet veren okul Uniwersytet Jagiellonski adını taşımaktadır.

(4) Lvov Üniversitesi – Polonya kralı Jan Kazimierz tarafından 1661 yılında kuruldu. Bugün Ukrayna'nın Lvov şehrinde bulunan bu üniversite Ivan Franko ismini taşımaktadır.

DOSYA 2: Çeviribilimin Disiplinlerarası İlişkileri

Hazırlayan: Alev Bulut

Sosyal bilimlerin görece genç bir kolu olan Çeviribilim doğası, yani kültürlerle ve onların dilleriyle olan ilişkisinin sonucu olarak, bütün Sosyal Bilimlerle ilişkilidir. Aynı biçimde, yazılı ve sözlü çevirinin alt uzmanlık alanları/ konuları olan bütün Fen Bilimleri ile de ilişkilidir. Hepsinin ötesinde de, her bilim dalı gibi felsefe, mantık ve etikle ilgilidir. Bir bilim dalının kendini ve konularını tanımlarken kurmak durumunda olduğu bu ilişkileri Çeviribilim de hem “doğası” hem de “konuları” gereği zaten kurmaktadır. Yazınbilim, dilbilim ve kültür bilimleri ile olan ilişkisi kendi tarihsel gelişimi içinde bazı temel evreleri oluşturmaktadır. Bu evreleri Çeviribilimin “dilsel”, “yazınsal” ve “kültürel” evreleri olarak Sosyal Bilimlerin nesnel ölçütleriyle incelemekteyiz. Buraya kadar söylediklerimizin disiplinlerarasılıktan çok bilimsel bir alanın kendini tanımlama sürecindeki etki kaynakları ile ilgili olduğu açıktır. Çeviribilimin bir bilim olmadığını, doğası gereği “disiplinlerarası” bir yerde durduğunu söylemek bu bilimsel birikime haksızlık olacaktır.

Çeviribilimin asıl “disiplinlerarası” ilişkileri, başka Sosyal Bilimlerle ve Fen Bilimleri ile olan organik ilişkilerinin ötesinde gerçek bir çift taraflı disiplinlerarası bakışla açıklanabilir. Fen Bilimleri ile olan ilişkiler, çeşitli uzmanlık alanlarında yapılan yazılı ve sözlü çevirilerde (teknik çeviri) uzmanlık ve alan bilgisinin önemi bağlamında daha nesnel bir biçimde kurulabilmektedir. Oysa, bu konunun çeviri yapılan alanda uzmanlığın ve uzmanlık bilgisinin önemi kadar ilginç bir boyutu da çevirilerin o alanlara olan etkisidir. Örneğin “tıp” (fizik, kimya, biyoloji) ya da “mühendislik” bilimlerinin çevirinin konuları/alt türleri olarak incelenmesi hem çeviribilime hem de yapılan çevirilerin söz konusu uzmanlık alanlarına doğrudan ya da dolaylı etkisi açısından bir “çift yönlülük” içermektedir. Her ne kadar bu çift yönlülük araştırma boyutunda henüz gerçekleşmemiş, yani çevirinin konusu olan Fen Bilimleri çevirinin kendilerine olan etkisini incelemeye dönük çalışmalar yapmamışlarsa da, bu yol hep açıktır. Asıl sorunlu ilişki ise çeviriyi doğal uzantıları olarak gören ve çeviri gibi bir edimin biliminin olamayacağını düşünen Sosyal Bilimler ile olan ilişkidir.

Çeviri, bir "kültür, dil, toplum ve yazın" üretimi olarak dil, kültür, toplum ve yazın bilimlerinin doğal uzantısı olarak görüldüğü sürece bu alanlarla sağlıklı bir "disiplinlerarası" ilişkiden söz etmek zor olacaktır. Bizim çeviribilim kadar başka bilimlerin lehine de savunduğumuz "disiplinlerarası" bakışın özünde "çeviribilim her durumda diyelim sosyolojinin, yazınbilimin, dilbilimin bir uzantısı ya da doğal ürünüdür" demek yerine "bu iki bilim dalı özerk olarak etkileşir ve bundan ikisi de çeşitli faydalar sağlar" diyebilme bilinci yatar. Bu bilinç Çeviribilimi bir bilim olarak kabul etmeye dayandığı için konu hemen bir "yumurta-tavuk" kısır döngüsü halini alabilmektedir...

Ç.N.'nin bu sayısında yer alan iki inceleme yukarıda sözünü ettiğimiz disiplinlerarası bakışın örneklerini sergilemekte. Esra Özkaya Saltoğlu'nun politik metin çevirisi ile ilgili iki araştırmancının disiplinlerarasılığını sorguladığı "Çeviribilim ve Siyaset Biliminin Disiplinlerarasılık Bağlamında Değerlendirmesi" ve Yasemin Özden Kanca'nın çeviri haber (dış haber) konulu iki araştırma örneğinde çeviribilimde medya uzmanlığını ele aldığı "Çeviribilim ve Disiplinlerarasılık: Haber Metinleri ile Örnek İnceleme" başlıklı incelemeleri çeviribilimi merkeze koysalar da ele aldıkları iki bilimsel alana da fayda sağlayan bir bakışı deneyen çalışmalar. Çeviribilim araştırmacısı Jeremy Munday'ın (2001) bir örnekleme alanı çerçevesinde bu incelemeler, yukarıda değindiğimiz gibi, araştırmacıların bakış açıları ve uzmanlıkları gereği Siyaset Bilimi (Politika) ve İletişim (Yazılı Medya) alanlarında yapılan çeviriler ve bu çeviriler ile ilgili araştırmalardan yola çıkarak Çeviribilime faydalı olma amacını taşımakta. Ancak inceledikleri "disiplinlerarası" ilişkide öbür alana faydalı olma yolu ("Politik Metin Çevirisi", "Çevirinin Politikası" ya da incelemedeki terimlerle "Siyasetin Çevirisi", "Çevirinin Siyaseti", "Haber Çevirisi", "Çevirinin Yazılı Medyadaki İşlevi" gibi iki yönlü sorgulamalar ile) açık tutulmaktadır. Bu fayda, ancak o alanlarda çalışanlar da kendi alanlarındaki çevirilerin ve çeviribilimin bu ilişkilerle ilgili çalışmalarının nasıl bir potansiyel katkı içerdiğini merak etmeleri yoluyla gerçekleşebilir. Bunu yapabilmek için de, elbette, her alanın ve bilimin "emekçisi" durumunda olan çeviriyi küçümsemeyen ve onu bilimselliği olmayan bir "iş" konumuna indirgemeyen bir yaklaşım benimsemek gerekir...

Esra Özkaya Saltoğlu

Çeviribilim ve Siyaset Biliminin

Disiplinlerarasılık Bağlamında Değerlendirmesi

1. Disiplinlerarasılık Bağlamında Çeviribilim

“Disiplinlerarası araştırma, alanın sınırları içerisindeki bir araştırmacının kendisini tamamlayıcı disiplinlerden gelen araştırma sonuçlarından yararlanarak yapılan çalışmadır”(1) . Farklı yöntem ve bakış açıları da içeren yapılan bu türdeki bir çalışma, Çeviribilim gibi Dilbilim ve Yazınbilim gibi köklü disiplinlerin bünyesi altında varlık göstermiş dinamik ve görece olarak genç bir disiplinin kendi sınırlarını sınıyarak daha sağlam ve sağlıklı bir bilimsel temele oturmasını sağlayabilir.

Çeviribilimci Jeremy Munday'e göre çeviribilim İngiltere'deki ulusal araştırma politikasının bazı düzlemlerinde henüz tanınmış bir kategori değildir(2) , Andrew Chesterman aynı durumun Finlandiya'da da geçerli olduğunu belirterek “[...], araştırma fonlarına başvuran akademisyenler başvuru formlarındaki “dilbilim” ya da “kültür araştırmaları” kutucuklarını işaretlemek zorunda kalırlar. Bu, aradisiplinlerin kaderidir” demektedir(3) .

Hemen bu noktada disiplin kavramına da bilindik ezberin dışına çıkarak bilim bağlamında taşıdığı içerik ve özellikler açısından bakmak önem kazanmaktadır. Willard McCarty'e göre disiplinler kurumsal yaratılardır ve bu yaratıların ortaya çıkışı güç ilişkileri ve bu ilişkilerin nasıl şekil aldığıyla bağlantılı bir biçimde düşünülmelidir. Belirli bir ortamdaki bilimsel ve entelektüel şartların olgunlaşması ve böyle bir oluşa gereksinim duyulmasının yanında, belirli bir toplumun akademik alanı içerisindeki bilginin gelişerek yayılması ve mevcut güç ilişkilerinin değişmesi de yeni bir disiplinin doğuşuna neden olan durumlardır. Özellikle geçmişten gelen akademik geleneğe bakıldığında, felsefeden başlayarak aşağıya inen bir kırılma görülmekte ve zaman içerisinde daha alt disiplinlerin birbirinden koparak olmasa da farklı dallara yol alacak biçimde yolunu çizdiği dikkati çekmektedir. Ancak, bu 'yol ayırma' durumu, genellikle sürecin başlangıcında belli-belirsiz bir nitelik taşıırken, zamanla bu yeni disiplindeki çalışmalar ve araştırmalar arttıkça daha belirgin bir bölgeye geçmek-

tedir. Sosyoloji, bunu örnekleyen bir disiplin olarak gösterilebilir. Yıllar boyunca, felsefenin alanı içerisinde görülen sorular özellikle sanayi devrimi sonrası bireyin ve toplumun başa çıkamadığı sorunlar biçiminde ayrı bir noktaya kaymış; bu da sosyoloji disiplininin doğmasını sağlamıştır. Bir başka deyişle; felsefe, psikoloji gibi bilimlerle karşılaştırıldığında görece olarak genç sayılan sosyoloji de, zamanında 'aradisiplin' olma konumundan ve sürecinden geçmiştir. O halde, disiplinler ve diğer disiplinlerle ilişkileri ve buldukları noktaların konumları açısından, zaman içerisinde farklı bir sürece geçebilme olasılıkları da unutulmaması gereken bir unsurdur.

Çeviribilim ise, çoklu disiplinler söz konusu olduğunda, belki de akla ilk gelecek alanlardan biridir. Çünkü etkileşime girdiği ve zorlama bir ilişkiden ziyade içerisinde barındırdığı örüntüler sayesinde doğal ve işleyen bir ilişki kurduğu diğer çalışma alanlarına bakıldığında karşımıza, aralarında dilbilim, yazın eleştirisi, karşılaştırmalı yazın, tarih, antropoloji, etnografi, psikoloji, kültür ve cinsiyet çalışmaları, felsefe, bilişim teknolojileri, hukuk ve iktisadın da bulunduğu oldukça uzun bir liste çıkmaktadır. Bir başka deyişle, çeviribilim disiplininin "seslerin, yaklaşımların ve bakış açılarının çoğulluğunu barındıran" bir nitelik taşıdığı söylenebilir(4) .

Ancak, çeviribilimde görülen bu "araştırma alanlarının ve türlerinin çeşitlendirilmesi"(5) durumu, disiplin içerisinde birtakım kaygılara yol açmış ya da farklı tartışmaları başlatmıştır. Örneğin, Susan Bassnett'in çeviribilimin yirmi birinci yüzyılda gerçek bir disiplinlerarası nitelik taşıması yönündeki gereksinime vurgu yapması, çeviribilimin henüz böyle 'sahici' bir disiplinlerarasılığı taşımadığına yönelik bir çıkarım olarak kabul edilebilir. Öte yandan, çeviribilim disiplininin "çokluk içinde birlik" hedefinden ya da bunun farklı türdeki bir formülünden uzaklaşarak bunun yerine önceden birlik olan durumun daha da çeşitlenmesi yolunda gidildiği inancı da çeviribilimde kendine yer bulmuştur(7) . 'Çokluk içinde birlik'(6) anlayışında totalist istekler bulunduğunu belirten belli başlı çeviribilimcilere(8) verilen yanıt, çeviribilim alanındaki "bu 'balkanlaşma' hareketinin disiplin birlikteliği ruhuna denk gelecek ve hatta bunu teşvik edecek bir biçimde yönlendirilmesi gerektiği" olmuştur(9).

Disiplin birlikteliği durumu ise, belki de sağlam ve işlevsel 'ara alanlar' aracılığıyla sağlanacaktır. Çünkü disiplinlerarasılık çerçevesinde bakıldığında, "bir alan öbürünün geliştirdiği görüşleri kendisine uygulayabileceği gibi ilintili iki alan birbirlerini geliştirecek bir anlayışla birlikte ilerleyebilirler. Vazgeçilmez koşulsuz etkileşime girebilen alanların kendi özerkliklerini korumaları ve sağlıklı ara alanların da bu özerk yapılara bağlı olarak gelişebilmesidir"(10) .

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, kendi özerkliğini elde etmiş ve bunu, diğer her disiplin gibi, yapılan çalışma ve katkılar aracılığıyla pekiştirmeye çalışan Çeviribilim ile Siyaset Bilimi arasındaki disiplinlerarasılık ilişkisinin, literatürde yer alan ve çeviribilim ile siyaset bilimi disiplinleri arasında disiplinlerarası bir ilişkiyi temsil ettiği düşünülen temel bir örnekçe üzerinden incelenmesidir. İki farklı akademik makaleden oluşan bu temel örnekçe, belirli bir dizi kriter bağlamında çözümlenerek incelenecek ve bu incelemelerden yola çıkarak hangi niteliklere sahip bir disiplinlerarası ilişkinin ne dereceye kadar, odağına hangi disiplin ya da disiplinleri daha fazla yerleştirerek kurulduğu sorusuna cevap

aranmaya çalışılacaktır.

Böyle bir çalışma, mevcut sınırlarının ötesinde daha farklı metinsel ve biçimsel niteliklere sahip metinleri de bütüncesine katacak biçimde daha da geliştirilerek ve genişletilerek bir üst çalışma haline dönüştürülme potansiyeline sahiptir. Böyle bir çalışmanın her iki alana yapacağı katkı ise kuşkusuz iki yönlü olacaktır: öncelikle, Çeviribilim ile Siyaset Bilimi gibi aslında hem günlük yaşamdaki uygulama hem de bilimsel araştırmalar düzleminde yakın ilişkiler kuran iki disiplinin birbirine yönetsel ve kuramsal açıdan daha da yaklaşması, hatta birbirinden destek alacak biçimde ilişkilerin kurulması sağlanabilir. Buna ek olarak, Siyaset Biliminden elde edilecek bakışlar ve veriler Çeviribilimin özellikle çeviri sosyolojisi alt-alanına destek verecek biçimde yeni araştırma ve çalışmalara uzanan yolu aydınlatacaktır.

Bu da, Çeviribilimin, sadece bir aracılık edimi olarak çeviriyi betimleyen bir branştan ziyade kendi alt-alanlarına sahip ve özerk bir bilim dalı olduğu düşüncesini daha da pekiştirerek yeni araştırma alanlarının yolunu açacaktır.

3. Örnekçe

Örnek Metin 1

Bu çalışmanın örnekçesini, hem çeviribilim hem de siyaset bilimi başlığı altına giren iki makale oluşturmaktadır. Bunlardan ilki, Christina Schaffner'in '*Translation, Politics, Ideology*' başlıklı makalesidir(11). Çalışmasında siyasi metinlerin bir ülkede karar alma amacıyla kullanıldığına, bu tür metinlerin yol açtığı milletlerarası tartışmalara ve çok-uluslu ya da uluslar-ötesi kurumlarda ve bu kurumlara yönelik çeviri etkinliğinin rolüne değinen Schaffner ilk iki unsur bağlamında İngiltere-Almanya ilişkilerini üçüncü unsur ile ilintili olarak da Avrupa Birliği kurumlarını örneklemektedir.

Çeviri profillerinin koşullara ve/veya etkilere dayandırılabilceğini ortaya koyan bu çalışmanın yönetsel açıdan nedensel çeviri modellerini kendine temel aldığı görülmektedir.

Çeviri ve siyaset konularının iç içe geçmiş ve çeviribilim alanında özellikle 20.yüzyılın başından bu yana önemi giderek artan konular olduğunu belirten Schaffner'e göre, siyasi metinlerin taşıdığı bazı çeviriye has nitelikler geniş bir çeşitlilikte karşımıza çıkar.

Siyaset bilimi ve politika terimlerinin kullanımı konusunda bir ayırım yapmamız gerekirse, Schaffner'in de belirttiği gibi, 'siyasi metin' geniş ve altında pek çok alt anlamın bulunduğu bir 'üst' kavramdır. Bu çalışma boyunca geçen 'siyasi metin' ifadesi de aynı anlam içeriğini taşıyacak biçimde kullanılmıştır.

Kısaca, siyaset bilimi/politika alanında çeviri etkinliğine hangi düzlemlerde ve hangi niteliklerle karşılaşıldığına bakıldığında dikkat çeken nokta siyasi metnin, tarih ve kültürden etkilenip belirlendiği gerçeğidir. İkinci ayırt edici nokta ise, siyasi metinlerin esasen siyaset biliminin ilgili başlıklarını ele almasıdır. Siyasi faaliyetler, siyasi fikirler, siyasi ilişkiler vb. buna örnek olarak gösterilebilir.

Makaleye göre, herhangi bir metnin siyasi metin olup olmadığı sorusunu iki kritere göre cevaplamak ve bu tür metinleri belirlemek mümkündür. Bu kriterler, işlevsel kriterler ve tematik kriterler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazara göre, gerek kuramsal gerekse uygulamalı düzlemlerde siyaset bilimi ve politika alanında çeviriye özel sorunlar çeşitlilik göstermekte ve bu, her şeyden önce, söz konusu siyasi metnin amacına dayanmaktadır. Bu çalışma boyunca değinilen odak noktalarına sırayla bakılacak olursa şöyle bir dizilim görülmektedir:

-Siyasi arka plan bilgisinin önemi ve yeri:

Bu alt başlıkta, örnek olarak 3 Ekim 1990'da Almanya'nın birleşmesinin kutlandığı bir törende Almanya Federal Başkanı Richard von Weizsacker tarafından yapılan konuşma ile aynı metnin 11 Kasım 1990'da Süddeutsche Zeitung'de basılan metni ve 14 Kasım 1990'da yapılan ve *Statements & Speeches* süreli bülteninde basılan İngilizce çevirisi ele alınmaktadır.

Örneğin odak noktası, kaynak metin ile erek metnin taşıdığı farklı işlevler ve kendi dizgelerinde bu işlevlerle nasıl sunulduklarıdır. Ayrıca, kaynak metindeki erek kitle genel anlamda halk iken, erek metinde ulaşılmak istenen kitlenin daha dar bir alt grubu oluşturan siyasetçiler olduğu görülmektedir.

Başka bir deyişle bu iki dizgesel düzlemde, siyasetçiden halka doğru yönelen dış siyasi iletişimden, belirli bir siyasetçiden daha geniş bir gruptaki diğer siyasetçilere doğru yönelen bir iç siyasi iletişime bir geçiş söz konusudur.

-Belli başlı çeviri çözümlerinin etkileri

-Metinsel verilerin ideolojik kullanımı

-İdeolojilerin yayılmasında çevirinin rolü

Bu çalışmada kullanılan yöntem bilim, disiplinlerarasılık bağlamında irdelendiğinde şu çıkarımlara varmak mümkündür:

Öncelikle, makalenin örnekçesini oluşturan metinler arasında esas olarak siyasi işlevleri, hedef kitleleri, iletileri vb. açısından bir karşılaştırma ve bu unsurların hem her bir örnek metin içerisinde hem de diğer metinlerle karşılaştırmalı olarak betimlemesi ve incelenmesi yapılmaktadır.

Aynı zamanda örnek metinler, erek metin ve kaynak metinler biçiminde, her şeyden önce bir iletişim sürecini oluşturdukları düşüncesinden hareketle salt ürün temelinde değil sosyo-kültürel ve tarihsel boyutlar da dahil olmak üzere süreçsel ve iletişimsel boyutta da bir çözümlemeye geçmektedir.

Çeviribilim disiplinini siyaset bilimsel, sosyo-kültürel ve iletişimsel bir çerçevede öne çıkaran bu çalışmada komşu disiplin olarak kabul edilebilecek dilbilimden de destek alındığı görülmektedir. Bu, özellikle, örnekçeyi oluşturan konuşma metinlerinin kaynak ve erek metin karşılaştırmalı çözümlemesinde belirgin bir biçimde göze çarpmaktadır. Ancak Schnaffner burada salt dilsel ve

yüzeydeki metin öğelerinin birbiriyle denk düşecek biçimde ele alınmasından ziyade, metindilbilimden faydalanarak işlevsel-dilsel bir çözümleme de yapmıştır.

Özetle, Schnaffner siyasi alandaki erek metinlerin sosyo-kültürel, siyasi ve ideolojik koşulların, normların ve kısıtlamaların etkisini ortaya koyduğunu savunmaktadır. Kaynak ve erek metnin karşılaştırması, metin üretimi ve metin(ler)in alımlanmasına yönelik koşulları ve metinsel özellikleri buluşturmakta ve bu, dar bakışlı bir ürün odaklı çözümlemesinden daha fazlasını gerektirmektedir. Yöntemsel açıdan ise metinlerin disiplinlerarasılığına uygun düşecek ve metinlerin sosyal unsurlarını hesaba katacak bir yöntemin kullanılması gerekmektedir.

Erek ve kaynak metinleri çağdaş dünyadaki ideolojilere ve siyasi güç ilişkilerine açılan birer pencere olarak görmek mümkündür. Dolayısıyla, ideolojik açıdan bağlantılı bir söyleme çeviribilimsel bakışla yaklaşmak, siyasetin ve siyaset biliminin anlaşılmasına yönelik yeni yolları ortaya koymanın yanında birlikte etkileşimdeki kültürlerin ve toplumların incelenmesine de önemli bir katkı sağlayabilir.

Bu noktadan hareketle, ele alınan çalışmanın, disiplinlerarası bir nitelik taşımakla birlikte, çeviribilimsel bir vurguya sahip olduğu söylenebilir. Başka bir deyişle, Schaffner bu çalışmasında çeviribilim ve siyaset bilimi disiplinlerarası ilişkisinin alanına girmekte ancak çeviribilimsel odağı da silinmesine ya da pasif bir nitelik kazanmasına izin vermeksizin korumaktadır.

Araştırmacının arka planına bakıldığında da, bu argümanı destekleyici özelliktedir. Schnaffner, özellikle çeviribilim, siyaset ve ideoloji ilişkisine değinen çalışmalarıyla tanınan bir çeviribilim araştırmacısıdır ve bu açıdan, Basil-Hatim'in ideoloji konusundaki fikirlerini devam ettirir(12).

Örnek Metin 2

Bu çalışmanın örnekçesini oluşturan ikinci makale ise Rada Ivekovic'in 'Transborder Translating' başlıklı makalesidir.

Bu çalışmada araştırmacının yaklaşımı, kendisinin de ifade ettiği gibi, ele aldığı konuları tarihsel bir bakış açısından ziyade, 'soyut' kültürel ve felsefi bir bakış açısıyla irdelemek yönündedir.

Genel bir felsefi ve antropolojik yaklaşımı benimsediği gözlemlenen Ivekovic'e göre "çeviri kuramsal açıdan problematik bir nitelik taşır". Ancak yine de, hiçbir çeviride, doğası gereği, birebir bir 'kimlik' durumu sergilenemez. Başka bir deyişle, karşılık gelme, yaklaşma, kapsama ve hatta benzeme durumları olsa bile çeviride hiçbir zaman birebir bir 'tam'lık sözü değildir; bu da, kaçınılmaz olarak çeviriyi sınırlararası kılar: Her iki yönde işlev gören ve her zaman sınırları aşan bir etkinlik olarak çevirinin varlığı bu bağlamda önem taşımaktadır.

Siyaset felsefesi, siyaset etiği gibi siyaset biliminin alt alanlarını oluşturan konular ile ilgili noktalara, çeviri etkinliği ve olgusu açısından yaklaşan bu makalede dünyadaki fiili ve güncel siyaset alanından örneklerden hareket edilmiş olması önemli bir unsurdur.

Örneğin, makaleye göre, İsrail/Filistin meselesinde sınır kavramı, görünür olan belki de tek olgudur. Aynı şekilde, Avrupa'daki sınırların 'ortadan kalkması' durumu sıklıkla karşılaşılan durum-

lardan yalnızca biri olmakla birlikte böyle bir girişimde başka yerlerde daha da kötü sınırlar oluşmaktadır.

Meksika, Guantanamo, Berlin Duvarı ve çeşitli Gulaglar; bunların hepsi bu yeni Yenikonuş çağında, satır araları okunmadığı, çeviri olmadığı, ikili hiçbir anlam kalmadığı için bugünkü durumu oluşturmakta ve bu da sınırları ideal hale getirmemize engel olmaktadır.

Çeviribilim ve siyaset bilimi disiplinleri arasındaki ilişkinin bu çalışmada en görünür kılındığı nokta, Ivekovic'in 'çevirinin siyaseti' konusuna odaklandığı kısımdır. Bunun için

-çeviri ve beden/hareket

-çeviri ve vücudun bir parçasının başka bir yere aktarılması/alınması

gibi metaforlardan faydalanan yazar, siyaset ve kültür platformunda kültürlerarası diyalog sloganının kendini beğenmiş bir fikirden ibaret olduğunu belirtir. Sapanın her iki tarafını tutmak gibi bir paradoks durumundayken geleneksel olarak çevirinin daha genel siyasi koşullarının sorgulanmasına ya da bunun irdelenmesine izin verilmemektedir.

Çevirinin siyasetinin yanısıra hem siyaset bilimi terimleri hem de sosyo-felsefi bakış açısı aracılığıyla 'ihlal olarak çeviri' ve çevrilmeme/çevirmeme yoluyla alternatif tarihlerin engellenmesi gibi kavramlara da değinilmektedir. Buradaki esas fikir, çevirinin yokluğunun dilsel boyutta dilsel kapanmayı ve uzaklaşmayı bunun da, sonuç olarak, iletişimsizliği ve izolasyonu getireceği yönündedir. Bunun en iyi örnekleri Sırpça ve Hırvatça, Hintçe ve Urduca gibi, yakınlıklarına rağmen uzaklaştırılmış dillerdir.

Dil ve çeviri, ötekini yaratarak 'sistemin' ya da 'güzel dünya'nın dışına itme çabasına dahil edilmektedir. Ivekovic örnek olarak, Avrupa Birliği ve Türkiye'yi, Avrupa'nın Güney ve Doğusundan gelen göçmenlerin durumunu ve siyasi açıdan ikiye bölünmüş bir ülke olan Kıbrıs'ı Avrupa'nın bir parçası kılarak daha büyük bir bütünün bir parçası haline getirme uğraşını göstermektedir.

Çevirinin başka bir bağlamı da, bir yerdeki yakın tarihin silinmesi ya da belirli bir şekilde kabul ettirilmeye çalışılması şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Euro News adlı bir programda, eski Yugoslavya, şimdiki Slovenya ve Batı Avrupa'dan geçtiği iddia edilen Demir Perde'nin Nova Gorica meydanında izleyicilere fiziksel olarak gösterilmeye çalışılması bunu örnekler niteliktedir.

Ivekoviç'e göre, çevirinin yokluğu, hem zihinsel hem de siyasi açıdan bir savaş durumuna eşitir; Irak örneğinde de görüldüğü gibi, birbirine çevrilemeyen birtakım değerler ve görüşler savaş durumunu getirmiştir.

Çevirinin siyaset bilimiyle olan yakın ilişkisine hem felsefi hem de sosyokültürel açıdan bakan bu çalışmada karşımıza elle tutulur somut verilerden ziyade yazarın bireysel gözlemleri, dünya görüşü ve ideolojisi ile öne sürdüğü argümanları destekleyen düşünürler ve yaklaşımların sunduğu kuramsal ve düşünsel destekler çıkmaktadır.

Disiplinlerarasılık ilişkisi açısından değerlendirildiğinde ise bu çalışmada çeviribilimsel bakışın yanı sıra siyaset biliminden, felsefeden ve kültür tarihi/antropolojiden faydalandığı dikkati çekmek-

tedir. Ancak bu çoklu düşünsel ve kuramsal bakış içerisinde yöntemsel ve yaklaşım sal anlamda odaktaki disiplinin çeviribilim olmadığı da görülmektedir.

Bu örnek metnin siyaset biliminin çeviribilim ile kesiştiği bir noktada durmaktan ziyade siyaset bilimin alt-alanı olan siyaset felsefesi kutbuna yakın bir konumda bulunduğu söylenebilir. Bu noktadan hareketle, bu çalışmada gerek yöntemsel gerekse çalışmanın konusunu ele alırken kullanılan kuramsal düşünce temeli anlamında çeviribilim ve siyaset bilimi arasındaki disiplinlerarası ilişkinin pek de temsil edilmediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum, yazarın arka plan bilgileri ve kaynakça tarafından da doğrulanır niteliktedir. Yazarın felsefe ve siyaset konularında bilinen bir isim olması ve kaynakçada yoğun olarak Fransız ekolünden felsefe ve siyaset bilimi düşünürlerinin olması da bu iddiayı desteklemektedir.

4. Değerlendirme

Bu çalışmanın çıkış noktasını, yukarıdaki iki metinden oluşan örnekçenin yöntem, bakış açısı ve çalışmanın konusuna yaklaşımı açılarından çözümlenmesi aracılığıyla siyaset bilimi ve çeviribilim arasındaki disiplinlerarası ilişkinin söz konusu metinlere yansımaları oluşturmuştur.

Örnekçe kısmında da belirtildiği gibi, her iki metinde farklı disiplinlerarasılık vurguları görülmektedir. Birinci metinde odakta, Siyaset Bilimi kadar varlık gösteren bir Çeviribilim nosyonu bulunurken ikinci metinde bu eşitlik durumunun Siyaset Bilimi lehine kaydığı gözlemlenmiştir.

Burada ve bunun gibi çalışmalarda önemli noktalardan biri, disiplinlerarasılık kavramının birbirini baskılayan ayrı disiplinlerden ziyade eksikleri kapatan, güçlü bir destek veren farklı bilim dallarının uyumlu ve bireyselliklerini yitirmeden bir arada çalışabilmesidir. Bilimlerin yatay zaman ekseninde henüz çok uzun bir doğrusu bulunmayan Çeviribilim yeni alan ve alt-alan çalışmalarıyla kendini daha da güçlendirecek, zaman içerisinde de gücünü diğer disiplinlere destek olarak aktaracak konuma ulaşacaktır.

Kaynakça:

- Bowker, Lynne et.al. (ed.). (1998) *Unity in Diversity: Current Trends in Translation Studies*, Manchester: St Jerome Publishing.
- Bulut, Alev (2000). "Değişen Dil Yaklaşımlarında Çeviri". *Litera*, 14,29-40.
- Chesterman, Andrew (2002)."On the Interdisciplinarity of Translation Studies". *Logos and Language*, 1 (3), 1-9.
- Hatim,Basil & Jeremy Munday (2004). *Translation: An Advanced Resource Book*, Oxon: Routledge.
- Hermans, Theo (2002). "Translation's Representations". *Teaching Translation and Interpreting* 4, 3-18. John Benjamins Library.
- Munday, Jeremy (2001). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. London: Routledge.
- Neubert, Albrecht (2001). "Shared Ground in Translation Studies Dependent on Shared Views of Looking at Translation". *Target* 13:2, 333-339.
- Ruano, M. Rosario Martin (2006). Conciliation of Disciplines and Paradigms. *Translation Studies at the Interface of Disciplines*,43-53. John Benjamins Library.
- Schaffner, Christina (2002). "Translation, Politics, Ideology". *CTIS Occasional Papers*, (ed.) Keith Harvey,2,Manchester: UMIST
- Ulrych, Margherita & Rosa Maria Bollettieri Bosinelli (1999). "The State of the Art in Translation Studies: An Overview". *Textus*, 12 (2), 219-242.
- Yazıcı, Mine (2004). "Çeviribilimde Disiplinlerarası Bir Yöntem: Sorunlar ve Çözümler". *Disiplinlerarası Ortam ve Yöntem Sorunları*, 111-127. İstanbul: Multilingual Yayınları.

Dipnotlar:

- (1)Yazıcı, 2004, s.111.
- (2)Munday, 2001. Çalışmada yer alan yabancı dildeki alıntıların çevirileri, aksi belirtilmedikçe, bu çalışmanın yazarına aittir.
- (3)Chesterman,2002, s.4.
- (4)Ulrych, Bollettieri, 1999, s.219.
- (5)Hermans, 2002, s.3-18.
- (6)Bowker, 1998.
- (7)Ruano,2006,s.44.
- (8) Bkz. Albrecht Neubert, 2001; Theo Hermans, a.e.
- (9)Rosario, a.e.,s.44.
- (10)Bulut, 2000, s.29.
- (11)Schaffner, 2002.
- (12)Bkz. Basil & Munday, 2004.

Yasemin Özden Kanca

Çeviribilim ve Disiplinlerarasılık

Habermetinleri Örnek İnceleme

Bu çalışmada çeviribilim ve disiplinlerarasılık başlığı altında iki makale karşılaştırılarak incelenmiştir. Bu karşılaştırmada ölçütler kullanılan verilerin ne şekilde incelendiği, savları, savlarını ispat ve gerekçelendirme yolları, inceledikleri metinleri çözümleme yöntemleri, bu yöntemlerin çeviriye katkısı, merkeze aldığı disiplin ve diğer disiplinle kurulan ilişkidir.

İncelenecek ilk metin, Tayvan'daki National Tsing Hua Üniversitesi'nden Sai Hua Kuo ve Mari Nakamura(1) 'nın 2005 yılında Sage yayınlarının *Discourse & Society* adlı dergisinde çıkan "Translation or Transformation? A Case Study of Language and Ideology in the Taiwanese Press" başlıklı makalesidir. Makalede, Tayvan Devlet Başkanı'nın eşi Wu Shu-chen'in Amerika Birleşik Devletleri'ne yaptığı ziyaret ve bu ziyarette yaptığı konuşma ideolojik olarak birbirinin karşıtı görüşleri destekleyen iki gazetenin haberleri üzerinden incelenmiştir.

Bu olay, Tayvan basını için oldukça önemli bir haber değeri taşımaktadır. Bir Devlet Başkanı'nın eşi 1943'ten beri ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'ni ziyaret etmektedir. İncelenecek gazeteler birleşme yanlısı United Daily News (UDN) ve bağımsızlık yanlısı Liberty Times (LT)'dir. Her iki gazete de haberleri ve Başkan'ın eşinin Associated Press Haber Ajansına verdiği mülakatı İngilizceden çevirmiştir. Söz konusu haberler, Teun A. van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesinden yararlanılarak çözümlenmiştir. Kullanılan bu yöntemin yanı sıra araştırmacılar, özellikle medya dilini ve okuyucu hedef kitleyi de göz önünde bulundurarak Bell'in kamuoyuna dikkati çeken görüşlerinden de yararlanmışlardır. İncelenen malzeme çeviridir. İnceleme yöntemi olarak da kültür ve iletişim kuramlarından yararlanmışlardır. Bunun yanı sıra, ortaya konan sonuçlar itibariyle metinlerin ideolojik arka planı da incelemeye dahil edilmiştir.

Bu makalenin en başından ulaşmaya çalıştığı sonuç, kullandığı yöntemler de gözönüne alınarak düşünüldüğünde, çeviride metin çözümlemesinin ötesine geçip söylem çözümlemesi yöntemi ile

metinlerdeki ideolojik müdahaleleri ortaya çıkarabilmek ve sonuçları betimlemektir. Kısaca, bu makalenin merkeze aldığı disiplin başlıktan da anlaşılabilceği gibi çeviribilim, ele aldığı esas konu çeviridir.

Makale, öncelikle inceleme malzemesi hakkında bilgi vermiş ve o bölgeyi, konuşulan dili bilmeyen araştırmacıları konuya yakınlaştırmıştır. Yönteminden yararlanacağını söylediği van Dijk'ın birden fazla durum için önerdiği farklı yöntemler vardır. Araştırmacılar, makalede kullanacakları yöntemi de açıklamışlar, bu makaleden yararlanacak kişilerin konuyu ve çözümlmeyi belli bir yol haritasından takip etmesine olanak sağlamışlardır.

Söylem çözümlemesi, hem dilsel bir karşılaştırmayı hem de eleştiriye kapsamaktadır. Başka bir deyişle, bir çeviri metin üzerinde söylem çözümlemesi yapacak olan araştırmacı, verileri ortaya koyabilmek, eleştirdiği noktayı örneklendirerek somutlaştırmak ve kendi isteğine bağlı olarak çözüm önerisi getirmek istediğinde, dil ikilisi arasında karşılaştırma yapmalı, mevcut ifadeyi belirlediği ölçüde göre eleştirmeli ve ifadenin çevirisini okuyucuya sunmalıdır. Bu durum, "kötü" çeviriye "iyi" bir çeviri alternatifi sunmak gibi öznel normlarla gerekçelendirilmiş bir eleştiriye de beraberinde getirebilir. Bunu önlemek için kaynak dil yaygın olarak bilinen bir dil olsun veya olmasın nesnellik adına, kaynak dilde geçen ifadenin de araştırmada okuyucuya sunulması gerekmektedir. Kuo ve Nakamura(2), çözümlemede çevirilerin yanı sıra kaynak dildeki ifadelere de yer vermişlerdir.

Söylem çözümlemesi, metin çözümlemesinden farklı olarak, özellikle haber metinlerinde, birtakım yan metin unsurlarına göre sonuçları değişiklik gösterebilecek veriler ortaya koymaktadır. Haberin içeriğinin yanı sıra hangi sayfada, hangi ebatlarda ve ne tür bir görsel malzeme kullanılarak yayımlandığı bilgileri de söylem çözümlemesinin kullandığı araçlardır. Böyle bir makalede, araştırmacıların bu bilgilere ulaşabilmesi için yazarların haberin sadece internet uzantısını vermesi yeterli olmayabilir. Bu makalede araştırmacılar böyle bir eksikliği gidermek için kullandıkları haber metinlerini ekler kısmında okuyucuya sunmuştur. Sonuç olarak, çeviri tek başına bir disiplin olarak, kendi içindeki inceleme konularını derinleştirmek, somutlaştırmak ve yeni yöntemleri sunmak için diğer disiplinlerden yararlanmıştır.

İncelenen ikinci çalışma ise, 11-13 Haziran 2007 tarihinde İsveç Linköping Üniversitesi'nde gerçekleştirilen "INTER: A European Cultural Studies Conference in Sweden" adlı konferansta sunulan bir bildiridir. "Ideological Meaning Consistence in News as a Cultural Text: The Presentation of Paris Riots in Hürriyet and Sabah Newspapers(3)" başlıklı bildiriye Anadolu Üniversitesi'nden Ömer Özer ve Stockholm Üniversitesi'nden Alaaddin F. Paksoy birlikte sunmuştur. Araştırmacılar, 2005 yılının Kasım ayında Paris'te meydana gelen olayların Hürriyet ve Sabah gazetelerinde yansımalarını incelemiştir.

Yöntem olarak Teun A. van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmıştır. Her ne kadar bu yöntemin kullanılacağı bildiride ifade edilse de yöntemin ne olduğu açıklanmamıştır. Başka bir deyişle, bu yöntemin ne olduğunun okuyucular tarafından bilindiği varsayılmıştır. Bildiride söz konusu haberin her iki gazetede ne sıklıkla ve hangi tarihlerde verildiği bilgisi verilmiştir. Bunun

yanı sıra kullanılan fotoğraf sayısı bilgisi de mevcuttur. Öte yandan, söz konusu haberlerin internet uzantılarına veya ekler kısmında asıllarına yer verilmemiştir. Bu bildiriden yararlanmak isteyen ve ilgili haberlerin aslına ulaşma gereksinimi duyan araştırmacılar kendi imkânlarıyla metinlere ulaşabilmektedir; bunun yanı sıra çözümlenimin metinlerin ancak kendileri ile gerekçelendirilerek yapılması gerekmektedir.

Disiplinlerarasılık açısından bakıldığında, başvuru kaynaklar birarada düşünüldüğünde, bildirinin merkezinde iletişim kuramları ve haber konusu vardır demek mümkündür. Araştırmacılar, yurtdışında gerçekleşen bir olayı haber kavramının gerçekleri çerçevesinde ele almışlar, haber sunumunda yapılabilecek bilinçli yönlendirmelerin ve farklı ideolojik eğilimlerin habere yansımaları eleştirel söylem çözümlemesinden faydalanarak ortaya çıkarmaya çalışmışlardır.

Bildiride “haber kaynakları” kısmında gazetelerin bu haberleri hangi yollardan elde ettiğine ve bu haberlerin dış haber olduğuna dair bilgi verilmiştir; ne var ki, bu gazetelerin ve haber kaynaklarının genel ideolojik eğilimleri ile ilgili bilgiye bu bildiride ulaşılamamaktadır. Bütün bunların dışında, her ne kadar bildirinin tamamı aslında bir çeviri malzemesinden faydalanılarak hazırlansa ve içeriğinde söz konusu haberin dış haber olduğu bilgisi verilse de çeviriye ilişkin hiçbir göndermede bulunulmamaktadır.

Disiplinlerarası bir çalışmada, özellikle uzmanı olunan konunun inceleme merkezine alınması ve bununla birlikte diğer disiplin(ler)den yararlanılması, hem merkeze alınan disiplinin araştırma alanına yeni yöntemler kazandırır hem de araç olarak kullanılan yardımcı disiplin(ler)in veri biriktirmesini ve kendisine dönük sonuçlar elde etmesini sağlar. Bu bildiride araştırmacılar, belli bir savı öne sürmekte ve bunu destekleyici verileri, belli bir yöntemi takip ederek, esas konusu dilsel araştırmalar olan bir disiplinden yararlanarak elde etmeye çalışmışlardır.

Disiplinlerarası çalışma yapan araştırmacıların ilgili tüm disiplinlerde uzman olması beklenmemelidir. Bu tür çalışmaların bir diğer nedeni üzerinde tekrar durmak gerekirse, mevcut disiplinin yanıt vermekte zorlandığı birtakım sorular için diğer disiplinlerden yardım almaktır. Bu çalışma, üzerinde çalıştığı malzemenin ne olduğuna dair yer yer tanımlar yapmaktadır, başka bir deyişle araştırmacılar, söz konusu haber metinlerinin dış haber olduğunun farkındadır. Dış haber, diğer haberlerden farklı olarak çeviri işleminden geçmektedir. Üzerinde çalışılan metin işlenmiş bir metindir ve çeviridir. Bildiride iddia edildiği gibi aynı haber farklı kanallarca farklı ideolojik bakış açılarıyla sunulabilir ve yine bildiride sözü edildiği gibi haberin niteliği ve hazırlık aşamalarına bağlı olarak habere ideolojik müdahaleler yapılabilir. Bu hazırlık aşamalarından biri de haberin çevrilme aşamasıdır. Araştırmacılar, üzerinde çalıştıkları malzemenin bir çeviri ürünü olduğu gerçeğini yok saymakta, buna bağlı olarak bu işlemde meydana gelebilecek ideolojik müdahaleleri de göz ardı etmektedirler. Daha önce de belirtildiği gibi araştırmacıların çeviri kuramlarına hakim olması veya konu uzmanı olması beklenmemelidir. Öte yandan bu durum, incelenilen malzemenin ne olduğu, bunun ötesinde dış haberin hazırlık aşamalarının ne olduğu bilgisinden yoksun olabilecekleri anlamına da gelmemelidir.

Araştırmacılar, bildiride, bu bilgi eksikliğiyle de yer yer çelişkiye düşmektedir. Şöyle ki, her ne kadar

çeviriye ait hiçbir göndermede bulunmasalar da birtakım ifadeleri yine çeviriyle açıklamaya çalışmışlardır.

Söylem çözümlemesi çalışmalarında, çeviri ürün üzerinden birtakım sonuçlara ulaşılmaya çalışıldığında, araştırmacının okuyuculara ilgili ifadenin anlamını vermek amacıyla tekrar çeviriden yararlanması sıkça rastlanan bir yöntemdir. Bu tür örneklemelelerde, araştırmacı nesnellik adına ve herhangi bir şüpheye yer vermemek için kaynak metindeki ifadeye de yer vermektedir. Söz konusu bildiride daha önce de belirtildiği gibi kaynak metindeki ifadelere yer verilmemiş, bunun yanı sıra anlam, son derece öznel, hatta ideolojik sayılabilecek, birtakım tercihlere yer veren çevirilerle aktarılmaya çalışılmıştır. Bildirinin sunulduğu ortamda Türkçe bilenlerin sayısının az olduğu tahmin edilebilir, incelenen konu özellikle Avrupa'da yaşayan ve basını takip eden kişilerce bilindiği tahmin edilen haberlerin malzemesidir. Bunun yanı sıra, araştırmacıların söylem çözümlemesinde tercih ettikleri ölçüt haber başlıkları ve haberde kullanılan birtakım terimlerdir. Bütün bunlar birarada düşünüldüğünde, bildiride kaynak metin ifadelerine yer verilmemesi bildirinin, ideolojik tercihlerle yapıldığı söylenebilecek çevirilerle desteklenmesi ve bildirinin "ekler" kısmının olmamasının bu çalışmanın nesnelliğine zarar verdiği düşünülebilir.

Jeremy Munday(4) 'in kitabında alıntılıdığı Willard McCartry'nin örnek gösterdiği gibi disiplinlerarası çalışma yapan bir araştırmacı Fenikeli bir tacir gibi disiplinlerarasında seyahat etmeli, o alanda alışveriş yapmalıdır. Yazıcı(5) 'nın tanımına göre disiplinlerarası araştırma alanının sınırları içerisindeki bir araştırmanın kendini tamamlayıcı disiplinlerden gelen araştırma sonuçlarından yararlanılarak yapılan çalışmadır. Bu durum çeviribilim açısından ele alındığında, farklı belirleyicilerin de disiplinlerarasılık konusuna dahil edildiği görülebilir. Şöyle ki, çeviribilim, sınırları neredeyse iyi yalıtımlı, dışarıdan gelecek tüm seslere kapalı duvarlarla belirlenmiş sosyal bilim alanları içerisinde genç sayılabilecek ve hâlâ birtakım platformlarda özerklik mücadelesi veren bir bilim dalıdır. Kimi bilim insanları, çeviribilimi karşılaştırmalı metinbilim ile karşılaştırırken, kimi bilim insanları baştan bilim olarak kabul etmemekte, bilimdalının yöntemi erek odaklı ve betimleyici kuramlarla belirlenmeden önceki dönemde olduğu gibi "zanaat" terimini kullanarak bu bilimdalını sadece uygulama alanına hapsetmektedirler. Bu örneklerin yanı sıra, çeviribilim kimi bilim insanlarınca, dilbilimin ege kemiğinden yaratılmış muamelesi görmekte, bir alt alan, ikincil bir araştırma, uygulama alanı olarak kabul edilmektedir.

Örnek olarak verilen ikinci makalede sorunun çeviribilimin bir bilimdalı olarak görülmemesi olduğu anlaşılabilir. Araştırmacılar, disiplinlerarası çalışma yaparken, örnek olarak kullandıkları malzemenin türü itibarıyla gönderme yapmaları ve alışveriş yapmaları gereken bilim dalını görmezden gelmekle ya da yok saymakla eleştirilebilir. Oysa ki, bu eleştirinin yanı sıra, araştırmacılar da olduğu iddia edilebilecek bir diğer eksiklik sosyal bilim alanlarında çalışma yapmalarına rağmen çeviribilimin varlığından haberdar olmamalarıdır. Araştırmanın, aradığı yanıtlar ve izlediği yöntem bir arada düşünüldüğünde, çeviribilimin konusuna giren pek çok çalışmadan yararlanabileceği görülmektedir.

İki örnek karşılaştırıldığında ilk örneğin çıkış noktasının çeviribilim olduğu ve söylem çözümlemesi, felsefe ve iletişim bilimlerinden yararlandığı ve bunun sonucunda ortaya konan ürünün ve elde

edilen verilerin sadece çeviribilime ait olmadığı, diğer bilimlerin ortak ürünü olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle, disiplinler birbirinden bağımsız kümeler olarak düşünüldüğünde ortaya çıkan ürün veya çalışma sonucunda ulaşılan nokta kesişim kümesinde aranmalıdır. Her ne kadar çıkış noktası, ana inceleme alanı çeviribilim olsa da ilk araştırma, çalışma yapılan diğer disiplinlere de katkı sağlayacak ürünler ortaya koymuştur. Öyle ki, bu çalışmanın ortaya koyduğu ürünlerin, ana inceleme alanı çeviribilim olduğu için, bu bilim dalının özerkliği de pekiştirdiği düşünülebilir. Bu tür çalışmalar, çeviribilimi sadece uygulama alanının örneklerinden yararlanan bir alan olmaktan çıkarıp başvuru alanı bir bilim dalı haline getirebilir.

Tekrar ikinci örnek çalışmaya dönülecek olursa, günümüzde genel kabul gören bilim anlayışına göre, disiplinlerarası çalışmanın bir tercih mi bir gereklilik mi olduğu sorusu sorulabilir. İkinci çalışma, birinci çalışmanın olduğu gibi, kendi çalışma sınırları içinde yanıtlanmasını beklediği bir takım soruları başka alanlara sorma gereği duymuştur. Dünyadaki hemen hemen itibarlı tüm akademik kuruluşlarda kendine yer bulabilen ve köklü bir geçmişe sahip olan iletişim bilimleri kendi içinde bazı sorulara yanıt verememiştir. Bu durumda, araştırmacılar disiplin dışına taşmıştır.

Munday(6) 'in ifade ettiği gibi disiplinlerarası çalışma, farklı bilgi ve teknoloji türleri arasındaki yeni bağlantıların önünü açarak ve bu bağlantıları besleyerek mevcut geleneksel düşünce sistemlerinin sınırlarını zorlar. Hem disiplinlerarası bir çalışma yapıp hem de işbirliği yapılması gereken disiplini yok saymak, bunun ötesinde varlığından bihaber olmak, ana inceleme alanı olan disiplini tekleştirmez veya birincil konuma getirmez. Yöntemde böyle bir eksikliğin olması daha önce de ifade edildiği gibi ilgili alanın bilinmediğinin göstergesi sayılabilir.

Bu durumu biraz daha açmak gerekirse, çeviribilim James Holmes(7) 'un işaret ettiği gibi özel alan çevirileri üzerine de araştırmalar yapmaktadır. Söz konusu özel alanlar çoğunlukla tıp, hukuk ve felsefe gibi üzerinde kimsenin özerklik tartışması yapmadığı bilim alanları olmaktadır. Böyle bir durumda, çeviribilim, disiplinlerarası bir çalışmada, hukuk bilgisinden yararlanırken hukuktan bir disiplin olarak bahsetmemek, bunun ötesinde bir hukuk metni üzerinde çeviri çalışması yapılırken hukuk bilgisinden yararlanmamak çeviribilimi birincil konuma getirmezken, böyle köklü bir disiplinle çalışma yapılması, çeviribilimi bu disiplinin bir alt alanı ya da uygulamanın bir parçası haline de getirmeyecektir.

Bu iki makale bir de Jeremy Munday'in ilgili kitabındaki örnek disiplinlerarası çalışmaya göre ele alındığında dikkat çekici sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Munday, örneğinde Kolombiyalı yazar Gabriel Garcia Márquez'ın "El verano feliz de la señora Forbes" adlı kısa öyküsünün İngilizce çevirisi üzerine yapılan disiplinlerarası bir çalışmayı incelemiştir. Uygulanan yöntemi üç başlıkta toplamıştır: İlk olarak kaynak ve erek metnin dilsel olarak karşılaştırılması yapılmaktadır. Burada Simpson ve Fowler'ın karşılaştırma modelleri kullanılmıştır. Bu çalışmada sözü edilen iki makale de incelemelerinde kaynak ve erek metni dilsel açıdan karşılaştırmışlardır ve yöntem olarak van Dijk'in eleştirel söylem çözümlemesini kullanmışlardır.

Munday'in örnek çalışmasında, burada incelenen iki makalede olduğu gibi hem erek hem de kaynak metindeki ifadeler yer verilmiş ve çözümleme bu dil ikilisi üzerinden yapılmıştır. Bunun yanı

sıra inceleme ölçütleri önceden belirtilerek okuyucunun metni takibi kolaylaştırılmıştır. Munday'ın örnek incelemesi edebi bir metin üzerinedir. Reiss(8)'ın belirttiği gibi metin türü özellikleri sadece çeviri sürecinde değil çeviri ile ilgili yapılabilecek tüm incelemeler üzerinde etkilidir. Başka bir deyişle, bu örnek çalışmalarda çözümlemenin hangi modellerle yapılacağı ve nasıl bir yöntemin takip edileceği noktasında metin türü belirleyici olmuştur.

Bu tür örnek çalışmalarda birtakım eksiklikleri veya doğru yapıldığı düşünülen uygulamaları çarpıcı bir şekilde okuyucuya sunabilmek için karşılaştırma yöntemine başvurulmaktadır. Burada olduğu gibi Munday'ın örneğinde de söz konusu kısa öykünün birden fazla çevirisinden yararlanılmıştır.

Söz konusu çalışmada uygulanan ikinci yöntem ise ortaya konan verileri sosyo kültürel bir çerçevede değerlendirmek ve ilgili kısa öykünün çeviri ve basım ortamının çeviriye ve çevirmene herhangi bir ideolojik baskı uygulayıp uygulamadığını gösterebilmektir. 1980 sonrası çeviribilimde hız kazanan ve çeşitlenen araştırmalar göstermektedir ki yazar, çevirmen ve okuyucu arasındaki ilişki yalnızca metin düzleminde incelenememektedir. Özellikle Lefevere(9)'in işaret ettiği gibi patronaj, çeviri işleminin pek çok aşamasında varlığını hissettirmekte ve ortaya konan ürünün nasıl olacağı konusunda belirleyici olmaktadır. Bu örnek çalışmada da dil verileri birçok yöntemle ortaya konmuş ve ortaya konan bu veriler sosyo kültürel bir çerçevede değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu noktada, çeviribilim, çalışma malzemesi olan metnin dışına çıkmaktadır. Bundan böyle çeviri tartışmaları, ortaya konan üründe, bu örnekte olduğu gibi, yazarın kökeni, çevirmenin kişisel özellikleri, erek okuyucu kitlenin özellikleri, erek dizgenin yayıncılık gelenekleri gibi aslında özellikle çeviribilimin daha kısır bir alanda tartışmalarını sürdürdüğü 1980 öncesi dönemde çevirinin konusu olmadığı düşünülen belirleyicilerin etkili olduğu gerçeği üzerinden yürütülmektedir. Öyle ki, hem bu örnek çalışmada hem de üzerinde çalışılan iki makalede elde edilen veriler, yöntemi ne olursa olsun, kültürel birtakım veriler ışığında açıklanmaya çalışılmaktadır.

Örneğin, üzerinde çalışılan iki makale haber metinlerini incelemektedir ve her ne kadar ilk makalede metnin içeriğinde aslında kamuoyu oluşturma açısından oldukça belirleyici olan yan metinlere yer verilmese de ekler kısmında bu tür bilgilere ulaşılabilmektedir. Ayrıca, ikinci makalede yine her ne kadar yan metinlerin kendisine ulaşılamasa da haberde fotoğraf kullanımı gibi bilgilere yer verilmiş, başka bir deyişle, değerlendirme yan metinlerin belirleyiciliğinin farkında olarak yapılmıştır. Bu örnekte de söz konusu kısa öykünün kapağının, öykünün İngiltere baskısında farklı olduğu bilgisi verilerek kültürel temsil açısından yan metinlerin, dolayısıyla daha önce de sözü edilen erek okuyucu kitlenin, önemine vurgu yapılmaktadır.

Munday'ın incelemesinde kullandığı üçüncü yöntem ise dilsel verilere bilgisayar yardımıyla ulaşılması ve verilerin kategorileştirilmesidir. Günümüz çeviri teknolojisi, mevcut çeviri programları ile bir metindeki ifadelerin hangi sıklıkla ve ne şekilde çevrildiğini oldukça kısa sürede belirleyebilmekte ve bu sayede araştırmacıların sayısal verilere eskisinden daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Özellikle, bir metin üzerinde inceleme yapan araştırmacılar, metnin tamamından çok bir kısmını incelemekte ve buradan genel yargılara ulaşma yoluna gitmektedir. Bunun sebeplerinden biri metnin tamamında yapılacak çalışmanın oldukça fazla zaman almasıdır. Bu nedenle, hem Munday'ın örnek çalışmasında hem de burada incelenen iki makalede metinlerin tamamı

değil, bir kısmı incelenmiştir. Örnek çalışmanın bilgisayar desteği ile dilsel verilere ulaşması pek çok olumlu sonucun yanı sıra nesnellığe de hizmet etmektedir. Ayrıca, metnin tamamında hangi ifadenin hangi erek ifade ile karşılandığını görmek, özellikle inceleme ölçütü tercih edilen terimler ve karşılıkları olan araştırmacı için oldukça sağlıklı bilgiler sunacaktır.

Örnek çalışmadaki bu yöntem, burada incelenen çalışmalara iki şekilde uygulanabilirdi. İki makale de ölçütleri ve uyguladıkları yöntem birbirinden farklı olsa da haber metnindeki ideolojik müdahaleleri ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır ve iki makalede de iki gazete bu yönde karşılaştırılmaktadır. Nesnellik ve ideolojik müdahalelerin benzer durumlarda nasıl işlediğini göstermek ve bir tutarlılığı ortaya koymak adına söz konusu gazetelerin ilgili haberleri kaynak ve erek metin düzleminde bilgisayar desteği ile incelenebilir. Örneğin, tek bir haber metni değil, o haberle ilgili belirli bir dönemde o gazetede çıkan haber malzemesi erek dizge ürünü olarak kabul edilirken, kaynağı belirtsin veya belirtilmesin o haberin uluslararası haber ajanslarından elde edilen bilgileri kaynak dizge ürünü olarak kabul edilebilir. Ortaya çıkan veriler, hem erek metinde ilgili terimlerin her zaman aynı ifade ile karşılanıp karşılanmadığını tespit edebilir hem de böylece bu ifadelerin bilinçli bir ideolojik tercihle mi yoksa rastlantıyla mı belirlendiği ortaya konabilir.

Munday'in yönteminin bir başka kullanım şekli ise söz konusu haberin yayımlandığı tarihte, belirlenen ölçüte göre benzer veya karşıt ideolojik çizgideki diğer gazetelere aynı kaynak, erek dizge karşılaştırılmasının yapılması ve bu sayede ana inceleme malzemesi olan gazetelerin o habere olan yaklaşımlarının net verilerle ortaya konmasını sağlamak mümkün olabilir. Bu tür bilgisayar destekli yöntemler, sözü edilen kolaylıklarının yanı sıra aslında betimleyici çalışmalar için oldukça önemli olan arşivleme çalışmalarına da katkı sağlayabilir. Her iki makale de betimleyici bir çalışma yapmış ve üzerinde çalıştıkları metinlerden genel yargılara ulaşmaya çalışmışlardır; Munday'in örneğinin gösterdiği gibi çalıştıkları dilsel verileri listelemek konusunda eksiklikleri olduğu görülmektedir. Bu eksiklik, birikerek ilerleyen ve öncüllerinden faydalanarak bir sonraki aşamaya geçen bilim dallarına katkıyı da olumsuz etkileyebilir.

Özetle, iki makale hem bağımsız olarak hem de birbirleriyle karşılaştırılarak ve Jeremy Munday'in örnek çalışması ölçüt alınarak disiplinlerarasılık açısından incelenmiştir. İlk makalenin bilgisayar destekli bir çalışmayla daha nesnel ve görgül olabileceğini, ikinci makaleninse uygulamada disiplinlerarası bir çalışma sayılabileceğini, öte yandan çalışma malzemesinin disiplinine gönderme yaparak ve o disiplinin kuram ve verilerinden yararlanarak rastlantisallıktan uzak sonuçlara ulaşabileceğini söylemek mümkündür.

KAYNAKÇA

André Lefevere "Why Waste Our Time On Rewrites?", *The Manipulation of Literature*, ed. Theo Hermans, Croom Helm, London, 1985.

James Holmes "The Name & Nature of Translation Studies", *Papers on Literary Translation and Translation Studies*, Amsterdam, Rodopi, 1998.

Jeremy Munday *Introducing Translation Studies, Theories and Applications*, Routledge, London, 2001.

Katharina Reiss *Translation Criticism – The Potentials and Limitations*, 2000, St. Jerome Publishing, Manchester, UK.

Mine Yazıcı "Çeviribilimde Disiplinlerarası Bir Yöntem: Sorunlar ve Çözümler", *Disiplinlerarası Ortam ve Yöntem Sorunları*, yay. haz. Nedret Öztokat, Multilingual, İstanbul, 2004.

Ö. Özer, A. F. Paksoy "Ideological Meaning Consistence in News as a Cultural Text: The Presentation of Paris Riots in Hürriyet and Sabah Newspapers", Linköping University, INTER: A European Cultural Studies Conference in Sweden, 11-13 June 2007.

S. Kuo, M. Nakamura, "Translation or Transformation? A case study of language and ideology in the Taiwanese press", Sage Publications, Londra Thousand Oaks, CA ve Yeni Delhi: 2005.

Dipnotlar:

(1) Sai-Hua Kuo ve Mari Nakamura, "Translation or Transformation? A case study of language and ideology in the Taiwanese press", Sage Publications, London, Thousand Oaks, CA and New Delhi: 2005

(2) A.g.e., s. 400

(3) Ömer Özer, Alaaddin F. Paksoy, "Ideological Meaning Consistence in News as a Cultural Text: The Presentation of Paris Riots in Hürriyet and Sabah Newspapers", Linköping University, INTER: A European Cultural Studies Conference, 11-13 Haziran 2007

(4) Jeremy Munday, *Introducing Translation Studies, Theories and Applications*, Routledge, London; 2001: 182

(5) Mine Yazıcı, "Çeviribilimde Disiplinlerarası Bir Yöntem: Sorunlar ve Çözümler", *Disiplinlerarası Ortam ve Yöntem Sorunları*, yay. haz. Nedret Öztokat, Multilingual, İstanbul, 2004: 111

(6) Jeremy Munday, a.g.e.

(7) James Holmes, "The Name & Nature of Translation Studies", *Papers on Literary Translation and Translation Studies*, Amsterdam, Rodopi, 1998

(8) Katharina Reiss, *Translation Criticism – The Potentials and Limitations*, 2000, St. Jerome Publishing, Manchester, UK

(9) André Lefevere, "Why Waste Our Time On Rewrites?", *The Manipulation of Literature*, ed. Theo Hermans, Croom Helm, Londra, 1985: 215

Emine Bogenç Demirel

Disiplinlerarası Çeviribilim Araştırmalarında Yeni Bir Soluk

Nil Özçelik, *Translation and Reception of Feminist Speculative Fiction in Turkey: A Multiple-Foregrounding Analysis* adlı çalışmasıyla, konu ve deneysel anlatım tekniği bakımından geleneksel bilimkurgu kalıpları dışına çıkmış feminist spekülasyon kurgu türündeki üç kaynak eser ve bu eserlerin Türkçe çevirilerinden oluşan bir bütüncü üzerine yoğunlaşıyor. Söz konusu bütüncü Margaret Atwood'un *Handmaid's Tale/Damızlık Kızın Öyküsü*, Marge Piercy'nin *Woman on the Edge of Time/Zamanın Kıyısındaki Kadın* ve Joanna Russ'ın *Female Man/Dişi Adam* başlıklı eserlerinden oluşmakta. Kimileri Batı dünyasında çok satan kitaplar arasına girmiş, kimileri sinemaya uyarlanmış, ancak Türkiye'de gerekli ilgiyi uyandıramamış bu eserler, hem dönemleri, hem konuları, hem de işlenişleri açısından edebiyat okurlarına yeni kavramların kapılarını açmaktadır.

Kanadalı yazar Margaret Atwood, *Damızlık Kızın Öyküsü* adlı romanında distopyanın güçlü feminist yönünü göstererek, kadın haklarının bugünkü durumunun tersine döndüğünde olabilecekleri incelemiştir. Joanna Russ, *Dişi Adam*'da bilimkurgu/ütopya türünde, kadın varlığını gezegenlerarası bir düzlemde alegorilerle anlatırken, çağdaş edebiyatın en ilgi çekici kadın kahramanlarını yaratmayı başarmıştır. Marge Piercy'nin güçlü ve ütopyik romanı *Zamanın Kıyısındaki Kadın*'da ise, sosyal adalet ve feminizm konuları, zaman yolculuğu temasıyla örülerek işlenmiştir. Yazar, romanında cinsiyetçilikten arınmış, doğayla barışık bir kadın ütopyası yaratırken, bu ütopyada anlatılan yaşam biçimine, ruhuna uygun yepyeni bir dil kurmayı da başarmıştır. Bu romanların kapakları arandığında arkada, 60'larda düşlenen büyük değişime ilişkin kavramların ve daha da önemlisi birçok kadının dünyasında daha zorlu bir mücadelenin konusu olan, daha derinden etki eden küçük değişimlerin izleri görülmektedir.

İçeriklerinden ve sorumluluk duydukları izlerden ufak da olsa tattırılmış olduğumuz bu üç eserde araştırılan, bilimkurgudaki "yeni" ve "yadırgatıcı" öğeleri nitelendirmek için kullanılan, Darko Suvin'in deyimiyle dilsel novumların nasıl çevrildikleri ve alımlandıklarıdır. Çalışmasında, Özçelik,

kadın yazarların uzun süre erkek egemen bir edebiyat türü olan bilimkurgu alanında nasıl görünür hale geldiklerini, Yeni Dalga Hareketinin ve İkinci Dalga Feminizmin, feminist spekülâtif kurgunun dil kullanımına nasıl yansıdığını, feminist spekülâtif kurgunun bu tartışmaları kendi edebiyat evrenine nasıl taşıdığını ve feminist spekülâtif kurgunun dilini, dilbilimini de incelemektedir.

Ödak noktası feminist spekülâtif kurgu türünün çevirisi ve alımlanması olan bu ilginç çalışma, farklı disiplinlerin kesişiminde, çeviri çalışmaları, kadın/toplumsal cinsiyet çalışmaları, bilimkurgu ve yazın çalışma alanlarının birbirleriyle ilişkilendirilmesiyle şekillenmektedir. Konunun özgünlüğü dışında, çalışmanın getirdiği bir başka yenilik de, romanların ve çevirilerinin alımlanmasını, karşılaştırılmalı ve ampirik (deneysel) bağıntılar kapsamında inceleyen ilk akademik ürün olmasıdır. Temel kuramsal ve yöntemsel çerçeveyi oluşturan, yazarların, metinlerin çeşitli düzlemlerinde öncelikle ya da ön plana çıkardıkları söylemsel öğelerin okurlar üzerindeki etkilerini inceleyen Önceleme Kuramı'dır (Foregrounding Theory). Çalışmada, feminist spekülâtif kurguya özgü, feminist karakterdeki dilsel yeniliklerin nasıl çevrildiklerini ve alımlandıklarını araştırmak üzere çoklu bir önceleme analizi gerçekleştirilmektedir. Önceleme yönteminin, çeviribilimde, çoklu bir analiz aracı olarak kullanımı da, yine, alana özgü bir yenilik olarak nitelendirilebilir.

Eserde, sözkonusu kuram çerçevesinde, feminist spekülâtif kurgu yazarlarının, okurlarının ve çevirmenlerinin, yazınsal normlardan içsel/dışsal sapmalar ve tekrarlamalar yoluyla belli metinsel öğeleri nasıl öncelikle araştırılırken, bilimkurgusal "dünyanın yabancılığı" ve "anlatım biçiminin yabancılığı" konusundaki ayırım, bir dizi soruyu da beraberinde getirmiştir: Yerleşik bir spekülâtif kurgu geleneği olmayan Türk çevirmenler için, novum, spekülâtif kurgusal "anlatım biçimi" değil de spekülâtif kurgusal "dünyanın yabancılığı" olabilir mi? Türk çevirmenler için novum tam olarak nedir? Bu iki novum gerçekten de birbirinden ayrılabilir mi? Çevirmenin, dünyanın yabancılığına anlatım biçiminin yabancılığına yeğlemesi durumunda, okurun alımlaması bundan nasıl etkilenir?

Bu noktada, feminist spekülâtif kurguya ilişkin alımlanmalarını ölçmek üzere, kaynak ve erek dil okurları üzerinde yürütülen okuma deneyi, çeviri stratejilerinin, Türk okurlarının yazar ve roman karakterlerine bakış açısını, kaynak okurlarınkinden farklı olarak, nasıl etkilediğini, çeşitlendirdiğini ve ayrıştırdığını, somut bir biçimde ortaya koymuştur. Kaynak metin okurlarının kaynak metindeki feminist novumlara verdikleri yanıtlar ile erek metin okurlarının erek metindeki çeviri novumlara verdikleri yanıtlar karşılaştırmalı incelendiğinde, novumların çevirisinin alımlama üzerindeki etkisi ortaya çıkmıştır.

Çalışma sırasında, ana dili İngilizce ve Türkçe olan geniş bir okur grubunun söz konusu okuma anketine verdiği yanıtlara dayalı olarak yapılan karşılaştırmalı çözümleme, kaynak metinlerde öncelikle edebiyat öğelerinin kaynak okurların söz konusu eserlerle bağ kurmalarını kolaylaştırdığını, bu öğelerin çeviriye yansımaması durumundaysa, çeviri okurlarının romanların aksiyolojik evreniyle bağlarını yitirdiklerini göstermiştir. Çeviri okurlarının yanıtlarından oluşturulan örüntüler, feminist spekülâtif kurgunun Türkiye'deki alımlanma biçimini sergiler niteliktedir. Sözkonusu eserlerin editör ve çevirmenleriyle yapılan söyleşiler de, bu çevirilerin üretilmesinde etkili olan, çevirmen kaynaklı başka etmenlere ışık tutmaktadır. Deneysel/bilişsel araştırmalardan yola çıkılarak, karşılaştırmalı bir okuma anketi çerçevesinde incelenen bütüncede, feminist karakterdeki novum-

ların ve bu novumların çevirisinin kaynak ve erek dil okurlarının yazar ve roman karakterlerine bakış açılarını nasıl etkiledikleri, okur yanıtlarını nasıl çeşitlendirdikleri ve ayrıştırdıkları irdelenmektedir. Bu anket kapsamında, kaynak metnin öncelenen öğelerini erek dilde yeniden yapılandıran bir çeviri, okurun algısını nasıl etkiler, nasıl dönüştürür? Kuşkusuz, Özçelik, feminist spekülâtif kurgunun çevirisini ve alımlanmasını çok boyutlu ve özgün bir şekilde ele alarak, bu sorulara belirgin yanıtlar sunmaktadır.

Özetlemek gerekirse; çeviribilim, edebiyat, özellikle bilimkurgu türü, toplumsal cinsiyet araştırmaları ile deneysel edebiyat araştırmaları ve söylem çözümlemesi gibi alanların kesişim noktasında yer alan disiplinlerarası bu çalışma, geniş yelpazedeki konulara ilgi duyan farklı düzlemlerde okur profillerine, çeviri ve çeviribilimle ilgili olduğu kadar edebiyatla ilgili okurlara ve genç okurlara, öğrencilere bir şeyler söyleyecektir şüphesiz. Çeviri olgusuna değişik pencerelerden bakan bu çalışmanın, akademik bir doktora tezi olarak kaleme alınmış olunmasına karşın, yazım aşamasında, özel bir gayret sarf edilerek, tüm kesimlerce rahatlıkla okunup, anlaşılır kılındığından da söz etmeden geçemeyeceğim. Konusuyla, kullanılan yöntemleriyle, araştırma teknikleriyle ve yazarın berrak anlatımıyla yeni çalışmalara kapılar açsın ve keyifle okunsun diye...

Wallace Stevens

İngilizceden Çeviren: Ferdi Çetin

Thirteen Ways of Looking at a Blackbird

I

Among twenty snowy mountains,
The only moving thing
Was the eye of the blackbird.

II

I was of three minds,
Like a tree
In which there are three blackbirds.

III

The blackbird whirled in the autumn winds.
It was a small part of the pantomime.

IV

A man and a woman
Are one.
A man and a woman and a blackbird
Are one.

V

I do not know which to prefer,
The beauty of inflections
Or the beauty of innuendoes,
The blackbird whistling
Or just after.

VI

Icicles filled the long window
With barbaric glass.
The shadow of the blackbird
Crossed it, to and fro.
The mood
Traced in the shadow
An indecipherable cause.

VII

O thin men of Haddam,
Why do you imagine golden birds?
Do you not see how the blackbird
Walks around the feet
Of the women about you?

VIII

I know noble accents
And lucid, inescapable rhythms;
But I know, too,
That the blackbird is involved
In what I know.

IX

When the blackbird flew out of sight,
It marked the edge
Of one of many circles.

X

At the sight of blackbirds
Flying in a green light,
Even the bawds of euphony
Would cry out sharply.

XI

He rode over Connecticut
In a glass coach.
Once, a fear pierced him,
In that he mistook
The shadow of his equipage
For blackbirds.

XII

The river is moving.
The blackbird must be flying.

XIII

It was evening all afternoon.
It was snowing
And it was going to snow.
The blackbird sat
In the cedar-limbs.

Karatavuğa Bakmanın Onüç Yolu

1

Örtasında yirmi karlı dağın,
Kimıldayan tek şey
Karatavuğun gözüydü.

2

Aklım üç parça
Tıpkı bir ağaç gibi
İçinde üç adet karatavuk bulunan.

3

Savruldu güz rüzgarlarında karatavuk
Dilsiz gösterinin ufak bir kısmıydı bu.

4

Adam ve kadın
Birdir .
Adam ve kadın ve karatavuk
Birdir.

5

Bilmem hangisini seçsem,
Söyleyiş güzelliğini mi
Ya da açıkça söylenmiyenin güzelliğini mi
Karatavuğun türküsünü mü
Ya da hemen sonrası.

6

Bürüdü buzdan kılıçlar uzun pencereyi
Yabani camla.
Karatavuğun gölgesi
Volta attı camın üzerinde.
Gölgede beliren
Hal
Dillendirilemeyen bir illettir.

7

Haddam'ın cılız adamları
Niye düşlersiniz altından kuşlar?
Görmezmissiniz karatavuk
Nasıl dolaşiyor
Kadınlarının ayaklarının dibinde?

8

Nice soylu ağızlar bilirim
Ve nice kaçılmaz, duru ahenkler;
Fakat bir şey daha bilirim,
Bildiklerime
Karatavuk bulaştı.

9

Karatavuk gözden kaybolduğunda
Nişanladı kenarını
Nice halkadan birinin.

10

Karatavuklar görüldüğünde
Yeşil bir ışıktan uçarken
Ahenk tellalı dahi
Acı acı ağlardı.

11

Geçti Connecticut'ın üstünden
Camdan bir faytonda.
Ve bir kere korku sardımı içini,
Karıştırır faytonun gölgesiyle
Karatavuğun gölgesini.

12

Akıyor nehir
Karatavuk uçuyor olmalı.

13

Tüm öğleden sonrası akşamdı.
Kar yağıyordu
Ve kar yağacaktı.
Tünedi karatavuk
Sedir ağacının dallarına.

Ernest Hemingway

İngilizceden Çeviren: Cansu Canseven

Yağmur Altında Bir Kedi

Otelin önünde duran sadece iki Amerikalı'ydı. Merdivenlerde ve odalarına doğru gittikleri yolda yanlarından geçtikleri kişilerden hiçbirini tanımıyorlardı. Odaları ikinci kattaydı, denize bakıyordu. Parkı ve savaş anıtını da görüyordu. Parkta büyük palmyeler ve yeşil banklar vardı. Güzel havalarda hep şövalesiyle bir ressam olurdu burada. Ressamlar palmyelerin büyürkenki hallerini, bahçelere ve denize nazır otelden yansıyan parlak ışıkları severdi. İtalyanlar çok uzak yoldan bu savaş anıtını görmek için gelmişti. Anıt, bronzdan yapılmıştı ve yağmurda parlıyordu. Yağmur yağıyordu. Palmyelerden yağmur taneleri düşüyordu. Taşlık patikada her yer yağmur sularından havuza dönmüştü. Deniz, yağmurda, uzun bir çizgi halinde kırılıyor; kumsalı yalayarak çekiliyor ve yine yağmurda uzun bir çizgi olarak kıyıya vuruyor, kırılıyordu. Savaş anıtının bulunduğu alanda hiç araç yoktu. Kafenin bulunduğu alanın karşısında bir garson dikilmiş boş alana bakıyordu.

Amerikalı kadın pencerenin önünde durmuş dışarıyı seyrediyordu. Dışarıda, pencerenin altında bir kedi sırlıklam olmuş yeşil masalardan birinin altına sinmişti. Kedi, ıslanmasın diye iyice masanın altında büzüşmeye çalışıyordu.

'Aşağı inip şu pisiciği alacağım,' dedi Amerikalı kadın.

'Ben giderim,' diye önerdi kocası yataktan.

'Hayır, ben yaparım. Zavallı pisicik masanın altında kuru kalmaya çalışıyor.'

Kocası, yatağın ucunda duran iki yastıktan da destek alarak uzanmış, kitabını okuyordu.

'Islanma,' dedi.

Kadın, aşağıya indi, otel sahibi, kadının önünde durdu ve kadın, adamın ofisinin önünden geçerken kadını başıyla selamladı. Adam yaşlıydı ve çok uzundu.

'Il piove,' dedi kadın. Otel sahibinden hoşlandı.

'Sì, sì, Signora, brutto tempo. Hava çok kötü.'

Adam loş odanın en dip köşesinde duran sandalyesinin arkasına geçmiş öylece duruyordu. Kadın

adamdan hoşlandı. Herhangi bir şikâyeti son derece ciddiyetle dikkate almasından hoşlandı. Adamın saygın duruşundan hoşlandı. Adamın kadına hizmet etmesinden hoşlandı. Adamın otel sahibi olma konusunda hissettiklerinden hoşlandı. Kadın, adamın kırışmış ve şişman yüzünden ve büyük ellerinden hoşlandı.

Adamdan hoşlanmış bir halde kapıyı açtı ve dışarıya baktı. Yağmur daha da kuvvetli yağıyordu. Yağmurluk giymiş bir adam boş alanı geçip kafeye doğru ilerliyordu. Kedi sağ tarafta bir yerlerde olmalıydı. Belki de bir oyuğun içine gizlenmişti. Kadın girişte dururken ardından bir şemsiye açıldı. Onların ardından odalarını toplayan hizmetçi kızdı.

'İslanmamalısınız,' dedi gülümseyerek, İtalyanca konuşuyordu. Tabii ki onu otel sahibi göndermişti.

Şemsiyeyi tutan hizmetçi kızla birlikte odalarının penceresinin altına gelene kadar taşlık patikayı yürüdüler. Masa orada duruyordu, yağmurun suyuyla yeşili iyice parlamıştı, ama kedi gitmişti. Kadın o an hayal kırıklığına uğradı. Hizmetçi kız kadına baktı.

'Ha perduto qualche cosa, Signora?'

'Bir kedi vardı,' dedi Amerikalı kız.

'Kedi mi?'

'Sì, il gatto.'

'Bir kedi?' hizmetçi kız güldü. 'Yağmurda bir kedi?'

'Evet,' dedi, 'masanın altındaydı.' Ardından, 'Onu çok istiyorum. Bir pisicik istiyorum.'

Kadın İngilizce konuşurken hizmetçi kızın yüzü sertleşti.

'Gelin Sinyora,' dedi. 'İçeri girmeliyiz. İslanacaksınız.'

'Sanırım evet,' dedi Amerikalı kız.

Taşlık patikadan geri yürüdüler ve kapının önüne geldiler. Hizmetçi kız şemsiyeyi kapatmak için dışarıda kaldı. Amerikalı kız ofisin önünden geçtiği sırada otel sahibi masasında otururken başıyla selamladı. Kız içinde çok ufak ve gergin bir şey hissetti. Otel sahibi kıza kendisini küçük ve aynı zamanda çok önemli hissettirmişti. Kız, bir an en önemli kişiymiş hissine kapıldı. Merdivenlerden yukarı çıktı. Odanın kapısını açtı. George yataktaydı, kitap okuyordu.

'Kediyi aldın mı?' diye sordu, kitabı yatağa bıraktı.

'Götmüş.'

'Acaba nereye gitti,' diye sordu, gözlerini dinlendiriyordu.

Kadın yatağa oturdu.

'Onu çok istedim,' dedi. Onu neden bu kadar çok istedim bilmiyorum. O zavallı pisiciği istedim.

Zavallı bir pisiciğin dışarıda yağmurun altında durması hiç hoş bir şey değil.'

George, kitabına geri döndü.

Kadın tekrar ayağa kalktı ve tuvalet masasının aynasının önüne oturdu, elindeki el aynasında kendine seyrediyordu. Aynada yüzünü inceledi, önce bir tarafına baktı, sonra diğerine. Ardından başının arkasını ve ensesini inceledi.

'Saçlarımı uzatsam sence de hoş olmaz mı?' diye sordu, hâlâ aynada kendine bakıyordu. George başını kaldırdı ve kadının ensesinde, oğlan çocuğunu andıran saçlarını gördü.

'Ben bu halini beğeniyorum.'

'Ben sıkıldım,' dedi. 'Oğlan çocuğu gibi görünmekten çok sıkıldım.'

George yatakta duruşunu değiştirdi. Kadın konuşmaya başladığından bu yana kadına bakmıyordu.

'Böyle oldukça hoş görünüyorsun,' dedi.

Kadın aynayı tuvalet masasının üzerine koyup pencereye doğru yürüdü ve dışarıya baktı. Hava kararıyordu.

'Saçlarımı geriye doğru sıkıca çekmek, iyice düzeltmek ve arkada hissedebileceğim büyüklükte bir topuz yapmak istiyorum,' dedi. 'Kucağımda oturacak ve ben onu okşadıkça mırlayacak bir pisicik istiyorum.'

'Evet?' dedi George yataktan.

'Ve kendi gümüş tabaklarımda yemek istiyorum, mum istiyorum. Ve bahar gelsin istiyorum ve saçımı aynanın önünde taramak istiyorum ve bir pisicik istiyorum ve yeni kıyafetler istiyorum.'

'Of, kapa çeneni ve okuyacak bir şey bul,' dedi George. Tekrar kitabına döndü.

Kadın camdan dışarıyı seyrediyordu. Hava iyice kararmıştı ve palmiye ağaçlarından hâlâ yağmur damlaları düşüyordu.

'Yine de, bir kedi istiyorum,' dedi. 'Bir kedi istiyorum. Şu an bir kedi istiyorum. Uzun saçım ya da neşem olamazsa da, kedim olabilir.'

George dinlemiyordu. O, kitabını okuyordu. Kadın, alandan gelen ışığın içeri sızdığı pencereden dışarıya bakıyordu.

Biri kapıyı vurdu.

'Avanti,' dedi George. Başını kitaptan kaldırdı.

Kapıda hizmetçi kız duruyordu. Kızın kollarında ona sımsıkı sarılmış büyük, tekir bir kedi vardı ve kedinin kuyruğu aşağıya doğru sarkmış sallanıyordu.

'Affedersiniz,' dedi kız, 'otel sahibi bunu Sinyora için getirmemi istedi.'